

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra teologické a sociální etiky

Diplomová práce

ETICKÉ ASPEKTY ANTIDISKRIMINAČNÍHO ZÁKONODÁRSTVÍ

Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, Th.D.

Autor práce: Pavla Tomášková

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: třetí

2012

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. Zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum 25.3.2012

Podpis studenta

**Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Romanu Míčkovi, Th.D.,
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.**

OBSAH

ÚVOD	6
1 Rovnost	8
1.1 Historický kontext	8
1.2 Kategorizace rovnosti	11
1.3 Základní koncepce rovnosti	14
1.3.1 Rovnost formální	14
1.3.2 Rovnost materiální	16
1.3.3 Rovnost příležitostí	17
1.3.4 Rovnost výsledků	21
1.5 Kritika principu rovnosti	23
2 Lidská práva	25
2.1 Historický vývoj a vymezení konceptu lidských práv	25
2.2 Lidská práva jako instrument proti diskriminaci	27
2.3 Etická aspirace lidských práv	28
2.4 Relativismus lidských práv	31
2.5 Koncept lidských práv jako nástroj derelativizace	33
3 Diskriminační mechanismus	35
3.1 Vymezení pojmu diskriminace	36
3.2 Stereotypy a kategorie	39
3.4 Kategorizace a stereotypizace	40
3.5 Předsudky	41
3.6 Jak se předsudek projevuje	43
3.7 Sociální normy	44
3.8 Právo a právní norma	46
4 Antidiskriminační zákon v českém a evropském legislativním prostoru	49
4.1 Historický vývoj antidiskriminační legislativy	49
4.2 Přijetí antidiskriminačního zákona v České republice	52
4.3 Dělení diskriminace dle zákona	54
4.3.1 Přímá diskriminace	54
4.3.2 Nepřímá diskriminace	55

4.3.3	Obtěžování a sexuální obtěžování	56
4.3.4	Pronásledování, pokyn a navádění k diskriminaci	57
4.4	Komparátor	57
4.5	Legitimní cíl	58
4.6	Afirmativní akce	58
4.7	Gender mainstreaming	64
5	Řešené případy diskriminace v evropské a české judikatuře	66
5.1	Případ prokázané přímé diskriminace v evropské judikatuře	66
5.2	Případy prokázané přímé diskriminace v české judikatuře	66
5.3	Případ nepřímé diskriminace v evropské judikatuře	68
5.4	Případy zneužití antidiskriminačního zákona	69
6	Právní ochrana před diskriminací	71
6.1	Veřejný ochránce práv	71
6.2	Nevládní neziskový sektor	73
7	Pojem spravedlnosti v kontextu diskriminace	76
7.1	Spravedlivé zákonodárství	77
7.2	Svoboda ve vztahu k zákonodárství	79
7.3	Vztah práva a morálky	80
	ZÁVĚR	86
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	88
	ABSTRAKT	96
	ABSTRACT	97

ÚVOD

Diskriminace je závažný, poměrně často se vyskytující nežádoucí společenský jev vycházející z předsudků a stereotypního smýšlení. V důsledku způsobuje odpírání práv jednotlivým příslušníkům určité sociální skupiny a vede k jejich sociální exkluzi. Negativní jevy s diskriminací spojené, tíživé sociální postavení diskriminovaných osob a nutnost poskytnout jim účinnou ochranu byly natolik závažné, že se zákonodárcům jevilo nutné regulovat diskriminaci právními normami. Prioritou byl zákaz diskriminace v pracovněprávních vztazích, postupně následovaly právní předpisy zakazující diskriminaci i v dalších oblastech, zpočátku souvisejících s distribucí veřejných statků poskytovaných státem.

Česká republika přijala antidiskriminační zákon v roce 2008. Před jeho přijetím se objevilo několik diskusí, ve kterých zaznívalo, že řada lidí nesouhlasí s tou nebo onou konkrétní zákonnou předlohou z důvodu možnosti zneužitelnosti normy, jež může být posunuta až k absurdním kauzám, kdy například romská kapela nebude moci v inzerátu odmítnout neromského hudebníka. Ti, kdo apelovali na nepřijetí dané normy, poukazovali na konec jakékoli společenské rozmanitosti v České republice a snahy o její přijetí spojovali se sociálním inženýrstvím, socialismem, případně s extrémním feminismem. Uvádí se, že antidiskriminační legislativa je založena v mnoha ohledech na sporných zákazech a příkazech, které jdou proti principům volného trhu, nedotknutelnosti vlastnictví a proti lidské svobodě. Diskriminace se dostala do slovníku všech vrstev společnosti a je užívána v každodenním životě i ve veřejném diskurzu, často však velmi různě. Tento výraz se stal nosičem mnoha emocí, jimiž lidé reagují na, někdy jakoukoli, nespravedlnost. Co je ovšem ještě důležitější a co rovněž vyplývá ze způsobu, jakým lidé o diskriminaci hovoří, je fakt, že mnoho lidí se cítí být tématem diskriminace osobně zasaženo. Diskriminace totiž úzce souvisí s otázkou rovnosti, na kterou existuje množství zásadně odlišných pohledů, a která se dotýká každého.

Předkladatelé tohoto zákona byli stěží schopni na tyto argumenty adekvátně reagovat a ideově se s nimi vypořádat. Kritikům odpovídali argumentem o nezbytnosti implementace směrnice z díkce Evropské unie.

Motivace k napsání diplomové práce, zabývající se antidiskriminačním zákonem,

plyne právě z oné z diskuze vedené ohledně jeho přijetí, neboť tato norma vyvolala několik otázek týkající se jejího společenského opodstatnění. Vzhledem k tomu, že v současnosti dochází k pozvolnému pronikání zakazování diskriminace i do některých druhů soukromoprávních vztahů, vzniká otázka, které mezilidské vztahy lze ještě efektivně a smysluplně regulovat pozitivním právem, a které ponechat k regulaci jiným normativním systémům.

Cílem této diplomové práce je rámcová analýza antidiskriminačního zákona, která by měla poskytnout odpovědi na výše uvedené otázky, které v souvislosti s ním zaznívají.

Práci otevírá kapitola zabývající se otázkou rovnosti a zabírá se její základní kategorizací. Druhá kapitola navazuje rozbohem lidských práv, o které se stejně jako o dané pojetí rovnosti antidiskriminační zákon opírá a vychází z nich. Třetí část se zabývá mechanismem diskriminace pro ucelenější pochopení toho, proč lidé rozlišují a pro zvolení vhodného přístupu k diskriminaci ze strany zákonodárce. Navazuje vymezení pojmu diskriminace, katalog nezákonného rozlišování a v neposlední řadě rozbor afirmativních opatření. Následně je dán prostor kazuistickému přehledu řešených případů přímé a nepřímé diskriminace v judikatuře evropského a českého práva. Šestá kapitola řeší právní ochranu obětí diskriminace. Práci pak uzavírá sedmá část zabírající se spravedlností, dotýká se otázek toho, do jaké míry může právní norma zasahovat do svobod jedince, zajímá se o vztah mezi právem a morálkou v demokratickém právním prostředí, tak aby bylo možné antidiskriminační zákon posoudit z etického hlediska a tím rámcově odpovědět na výše uvedené otázky.

1 ROVNOST JAKO ETICKÝ A PRÁVNÍ PROBLÉM

„Právo ve svém vznešeném pojetí rovnosti zakazuje chudým i bohatým spát pod mosty Paříže, žebrať na ulicích a krást chleba.“ Anatole France

1.1 Historický kontext

Diskriminace je tématem úzce spjatým s rovností jako s filozoficky a politicky chápanou kategorií. Rovnost je heslem revolucí a ústředním pojmem teorií zabývajících se taktéž studiem společenské spravedlnosti, kdy jedno se bez druhého stěží vykládá.

Vývoj obecného principu rovnosti lze sledovat od Aristotela k myslitelům, jako byl Montesquieu a Rousseau, až po *Deklaraci nezávislosti Spojených států amerických* ratifikovanou roku 1776, která tvoří důležitý prvek v oblasti ochrany lidských práv. Rovnost jako politický princip byla ve starověkém Řecku nazývána pojmem „*isonomia*“¹ a objevuje se v antických filozofických dílech.

Právě na Aristotelovo dílo navazuje současné posuzování principu rovnosti jakožto právního pojmu, tzv. formální rovnosti, kdy se stejným se má zacházet stejně. V popisu spravedlnosti tvrdí, že se nemá činit žádný rozdíl mezi lidmi, kteří jsou si rovni ve všech ohledech relevantních pro ten druh zacházení, o něž v daném případě jde – otázka však je, co vše se pokládá za relevantní. Aristotela pak v chápání rovnosti překonává stoupenec římské stoické školy Seneca, jež propagoval rovnost všech lidí a žádal vlídné zacházení s otroky, kteří mají lidskou důstojnost jako ostatní na vyšším hierarchickém žebříčku stojící.²

Samotné římské právo převádí rovnost v právní zásadu, aplikovanou nicméně pouze mezi občany, eventuálně institucemi. Nejednalo se o rovnost ve smyslu, v jakém ji chápeme dnes. Starověké a středověké společnosti byly uspořádány hierarchicky, většinou podle statutu získaného narozením bez ohledu na osobní kvality jedince.

¹ ČERMÁK, M. Rovné zacházení a ochrana před diskriminací jsou základem zachování lidské důstojnosti. In *Neviditelný problém: Sborník textů autorského kolektivu k problematice rovnosti a diskriminace v ČR*. Praha : Gender studies, o.p.s. , 2010. s. 11. ISBN 978-80-86520-30-8.

² Srov. *Římské císařství: Seneca* [online]. 2002 [cit. 2012-03-23]. Dostupné z: <http://rim.me.cz/osobnosti/filozofie_nabozenstvi/seneca.php>.

Přístup společnosti se začal proměňovat teprve na počátku kapitalismu.³

Filosofické ani náboženské postuláty ještě zdaleka neznamenal, že by rovnost byla skutečně zavedena jako imperativ, podle kterého by se řídil společenský život. Trvalo ještě několik staletí, než byla rovnost jako elementární princip včleněna do právních norem. Rovnost lidí, tak jak ji v současnosti chápeme, vyplývá z přirozenoprávních koncepcí, formulovaných osvícenskými mysliteli. John Locke hájil názor, že „*lidé jsou od přirozenosti všichni svobodní, rovní a nezávislí.*“⁴ S nástupem demokracie se začaly odstraňovat základní překážky rovnosti lidí před zákonem.

Diskuse o otázkách rovnosti lze tedy spojovat až s moderní dobou, kdy koncem 18. století a po celé 19. století sehrál obecný princip rovnosti a z něj vyplývající koncepce lidských práv klíčovou roli v sociálním boji v mnohých evropských zemích proti pokusům vlád přisvojit si absolutní moc, což se promítlo do různých reforem, jako například zrušení otroctví, zajištění všeobecného vzdělávání nebo omezení vlastnického práva. Ve 20. století dochází k zavádění volebního práva pro ženy v Evropě.⁵ S příchodem kapitalismu začala nabývat na významu smluvní svoboda, s níž se úzce pojila i smluvní rovnost stran. Ta však byla omezena pouze na vybrané jednotlivce, až na výjimky na muže. A tak i v průběhu století zůstávala řada skupin (ženy, černoši, etnické a náboženské menšiny apod.) z mnoha práv vyloučena.⁶

Z teze, že všichni lidé jsou si sobě rovní, vyplývá uznání zákazu diskriminace, což je velmi jasně vyjádřeno v prvním článku Všeobecné deklarace lidských práv Organizace spojených národů z roku 1948: „*Všichni lidé jsou zrozeni jako svobodní a rovní co do důstojnosti a práv.*“⁷

Idea rovnosti lidí je dnes v podstatě zastávána v každé moderní demokratické společnosti. Neznamená to však, že by boje o rovnost měly být ukončeny. Rozdíl spočívá v tom, že se dnes již nevedou spory o rovnosti jako takové, ale mezi různými

³ Srov. tamtéž, s. 11.

⁴ ČERMÁK, M. Rovné zacházení a ochrana před diskriminací jsou základem zachování lidské důstojnosti. In *Neviditelný problém : Sborník textů autorského kolektivu k problematice rovnosti a diskriminace v ČR*. Praha : Gender studies, o.p.s. , 2010. s. 11. ISBN 978-80-86520-30-8.

⁵ Srov. tamtéž, s. 11.

⁶ Srov. *Multikulturní centrum Praha* [online]. Praha : 2005 [cit. 2011-02-28]. Antidiskriminační vzdělávání zaměstnanců veřejné správy II - Etika a boj s diskriminací. Dostupné z WWW: <<http://www.mkc.cz/cz/vzdelavani-313384/antidiskriminacni-vzdelavani.html>>.

⁷ *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2005 [cit. 2011-02-02]. Všeobecná deklarace lidských práv. Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/>>.

názory na to, kdy, kde a v čem by měla rovnost mezi lidmi existovat. Typickým příkladem jsou diskuze v daňových otázkách. Výsledkem pak může být nespočet způsobů rozlišování rovnosti, přičemž výsledek bude vždy do značné míry záviset na tom, jaké politické smýšlení právě zastáváme. Některé z těchto nejasností by měla objasnit antidiskriminační legislativa, která určuje míru legitimního rozlišování lidí.

Ti, kdo odmítají antidiskriminační zákon, poukazují na střet rovnosti a svobody jednotlivce, což považují za zcela fatální problém. Uvádí, že platná antidiskriminační legislativa omezuje značným způsobem svobodné rozhodování jednotlivce, neboť ji svazuje nadbytečnými regulemi. Komunismus je, dle jejich názoru, transparentním příkladem toho, kam až vede radikální pojetí rovnosti na úkor svobody jednotlivce.⁸

Tuto problematiku lze však taktéž vnímat z druhé strany. Rovnost a svoboda nemusejí nutně stát proti sobě, ale mnohdy se navzájem doplňovat za předpokladu, že idea rovnosti nebude dotahována do extrémních důsledků. Svobodu totiž není možné vnímat a chápat jako možnost jednotlivce konat to, co se mu právě zlíbí, neboť tam, kde končí svoboda jednoho, začíná svoboda druhého. Ilustrativním příkladem mohou být například pravidla silničního provozu, neboť při jisté míře omezení naší libovůle jezdit kdekoli se zajistí efektivnost provozu a vlastní bezpečí.

Stejně tak by se zdálo, že existuje neomezené právo nakládat s vlastním majetkem. Regulace je opodstatněná v takových případech, kdy je nutné zabránit subjektivní svévoli, například když majitel restaurace zakáže vstup skupině obyvatel, která je v dané chvíli marginální a subjektivně neoblíbená. Diskriminující nemá z tohoto jednání žádný majetkový prospěch, naopak mu může škodit, ale jemu jde o pocit uspokojení ze své moci, kterou mu jeho vlastnictví dává. Je zcela patrné, že toto jednání je nedůstojné a pokud důstojnost jedince řadíme nad neomezené vlastnické právo, pak antidiskriminační regule mají své zásadní opodstatnění. Samotná *Listina základních práv a svobod* sděluje v čl. 11, že „*vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito k újmě práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy.*“⁹

Svoboda se vždy vztahuje k určitému účelu. Dalším názorným příkladem je úprava

⁸ Srov. ŠTĚPÁNKOVÁ, M; ČIŽINSKÝ, P. Antidiskriminace - pravdy a mýty o rovnosti [online]. Praha : Poradna pro občanství/občanská a lidská práva, 2007 [cit. 2011-02-03]. Dostupné z WWW: <http://www.poradna-prava.cz/folder05/anti-diskriminace_web.pdf>.

⁹ *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. 2006, 2010 [cit. 2010-12-12]. Listina základních práv a svobod. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>.

pracovně-právních vztahů, kdy antidiskriminační legislativě jde o to, aby zaměstnavatel vybral vždy toho nejlepšího uchazeče bez paušalizace a předsudků. Stejně jako další právní normy je i antidiskriminační zákon zneužitelný, což by ale nemělo brát na jeho hodnotě a užitku. Problém se týká lidí a pokud někdo bude cíleně zneužívat nedokonalosti zákona, pak záleží na rozhodnutí daného soudce, jak s tímto naloží. Závisí na úhlu pohledu, tj. chápání vztahu práva a morálky, čímž se zabývá závěrečná kapitola.

Princip rovnosti se v některých případech problematicky spojuje s ekonomickou efektivitou, například z pohledu potencionálního zaměstnavatele ženy, která se uchází o zaměstnání. V důsledku toho se přijímají pozitivní opatření sloužící ve prospěch určitých sociálních skupin, ovšem někdy na úkor lépe kvalifikovaných jednotlivců. Zde vzniká společenská otázka, kdy musí pozitivní opatření a politický požadavek rovnosti ustoupit ekonomické realitě a efektivnosti. *„Vytváření zvláštních právních režimů pro menšiny je v rozporu s formálním pojetím rovnosti; pokud však akceptujeme spíše materiální přístup k této kategorii, pak může být vytvoření odděleného režimu pro menšinu vnímáno jako naplnění a nikoliv popření principu rovnosti.“*¹⁰

Je nutné rozlišit materiální přístup od „relevantního komparátoru“¹¹, tj. od ukazatele toho, co je stejné a co odlišné. Vymezení principu rovnosti se pak komplikuje v okamžiku, kdy vezmeme v úvahu, že samotné určení relevantního komparátoru má hodnotový a politický podtext.

1.2 Kategorizace rovnosti

Rovnost je společenským ideálem svého druhu, jejíž definice zůstane omezena na kategorii intuitivní, neboť ji nelze striktně usadit do jednotného rámce. *„Poskytnutí jednotné definice je obtížné, neboť neexistuje,“*¹² a *„mnozí rovnost odmítají.“*¹³

Vymezení rovnosti je přirozeně určeno tím, co je naším „referenčním kritériem.“¹⁴

¹⁰ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck, 2007. s. 8-9. ISBN 978-80-7179-584-1.

¹¹ Tamtéž, s. 8-9.

¹² Tamtéž, s. 5.

¹³ SWIFT, A. *Politická filozofie: Základní otázky moderní politologie*. 1. Praha : Portál, 2005. s. 93. ISBN 80-7178-859-7.

¹⁴ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck,

V závislosti na proměnách sociálních norem v čase se pochopitelně mění i obsah pojmu rovnosti.¹⁵ „Do historicky nedávné doby nebyla ústavní zásada rovnosti, a to ve střední Evropě, chápána jako norma právní. V Československé republice byla rovnost deklarovaná ústavou považovaná pouze jako programové prohlášení, apel na zákonodárce.“¹⁶ Požadavek měl význam pouze pro moc soudní a výkonnou a ústavní zásada před zákonem nezakládala žádné subjektivní právo.

Výklad pojmu je nejenom závislý na sociálním, politickém a historickém kontextu, ale také souvisí s otázkou kultury, kdy argument rovnosti může být využit k zcela opačným cílům. Odlišné jazykové a sociokulturní prvky jedinců minoritních skupin v moderních multietnických společnostech nabývají na významu, neboť argument rovnosti slouží často jako obrana před expanzí většinového režimu na všechny členy komunity. Pak právě zmíněné odlišné prvky se v zájmu zachování principu rovnosti autorizují k vytvoření „odlišného, separátního režimu.“¹⁷ „Diverzita je hodnotou, která dává obsah principu rovnosti.“¹⁸

V multietnických a monolingvinálních společnostech, jejímž typickým příkladem jsou Spojené státy americké, se pojem rovnosti odlišuje podle právně-politického a kulturního směřování. Tímto se liší například od evropských zemí, kde politickým cílem je integrace až asimilace všech odlišujících prvků v jednotný režim. Záleží tedy na tom, s jakou hodnotou je rovnost spojována a s ní pak nabývá svůj konkrétní, v mnoha případech lišící se, obsah.

Význam principu rovnosti bývá taktéž spojován s lidskými právy na vzdělání, zdravotní péči, sociální zabezpečení apod. „Rovnost je tak vždy nutně v něčem, v určitém segmentu či určité problematice, poměrování vždy ve vztahu k nějakému dobru či břemenu v rámci společnosti.“¹⁹ Nezřídka pak výklad principu rovnosti stojí v opozici s jinými sociálními normami a hodnotami. Tradičním konfliktem je zmíněný rozpor mezi svobodou a rovností. V konkrétních jednotlivých případech je pak možné učinit volbu mezi těmito dvěma hodnotami, přičemž se současně potlačí hodnota druhá. Nebo naopak se hodnoty mohou sloučit za předpokladu redefinice jejich obsahu, „aby

2007. s. 4. ISBN 978-80-7179-584-1.

¹⁵ Tamtéž, s. 4.

¹⁶ Tamtéž, s. 4

¹⁷ Tamtéž, s. 5.

¹⁸ Tamtéž, s. 5.

¹⁹ Tamtéž, s. 7.

jeden byl naplněním druhého.“²⁰

Kdyby došlo k tomu, že by se rovnost praktikovala jako rovnostářství, založené na tom, že jsou všichni stejní, zmrazila by se zřejmě dynamika společenský vývoje a pokroku. Princip rovného zacházení by navíc znamenal dominantní ústavněprávní princip zakotvený v západních právních systémech. Rovnost se tak stala klíčovou ústavněprávní a lidskoprávní hodnotou. Tradičním nástrojem k ochraně rovnosti jakožto lidského práva je zákaz diskriminace.²¹

Různá pojetí rovnosti závislá na časovém a situačním kontextu někdy vede k závěru, že rovnost je považována za vágní pseudoprincip. Francouzský filosof René Guénon tvrdí, že *„od chvíle, kdy zastávat jakoukoli funkci již není podřízeno žádným legitimním pravidlům, dochází nevyhnutelně k závěru, že kdokoli může provádět cokoli a často právě to, pro co je nejméně kvalifikován. Role, kterou hraje ve společnosti, je mu určena nikoli náhodou, která ve skutečnosti neexistuje, ale iluzí náhody, to znamená změti všech možných nahodilých okolností; nejméně působí právě ten faktor, který by v podobných případech měl mít váhu největší, tedy přirozené rozdíly mezi lidmi.*“²²

Příčinou těchto zmatků je, dle jeho názoru, popření samotných rozdílů, čímž dochází i k popírání sociální hierarchie a vzniku „chimérické myšlenky“²³ rovnosti, kterou označuje jako „laické dogma.“²⁴ Egalitářská společnost uvěřila sugesci, která by nemohla účinkovat v prostředí, jež by na ně již nebylo připraveno. Ideje 18. století o rovnosti a pokroku podstatně přispěly k udržení a rozvoji dnes moderních států do bodu, kterého by bez nich sami nedosáhly. Kdyby však tyto sugesce vymizely, dle Guénona by tento fakt způsobil změnu orientace všeobecné mentality lidí, což je nechtěné a právě ti, kteří mají zájem na udržení či dokonce prohloubení zmatků, je pečlivě udržují a nevedou se o nich diskuse. Bylo by vhodnější nazývat ideu rovnosti a další za „pseudoideje určené převážně k tomu, aby vyvolaly citové reakce, což je vlastně nejúčinnější a nejsnadnější způsob, jak působit na masy.“²⁵ Dodává, že

²⁰ Srov. BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck , 2007. s. 7. ISBN 978-80-7179-584-1.

²¹ Srov. ČERMÁK, M *Rovné zacházení a ochrana před diskriminací jsou základem zachování lidské důstojnosti*. In *Neviditelný problém : Sborník textů autorského kolektivu k problematice rovnosti a diskriminace v ČR* . Praha : Gender studies, o.p.s. , 2010. s. 7. ISBN 978-80-86520-30-8.

²² GUÉNON, R. *Krise moderního světa*. 1. vyd. Praha: Hermann & synové, 2002, s. 101. ISBN ID0003.

²³ Tamtéž, s. 102.

²⁴ Tamtéž, s. 102.

²⁵ GUÉNON, R. *Krise moderního světa*. 1. vyd. Praha: Hermann & synové, 2002, s. 103. ISBN ID0003.

demokracie produkuje egalitářskou koncepci, která potlačuje veškerou společenskou hierarchii, neboť má za to, že *jakýkoli jedinec se rovná jinému jedinci, neboť jsou z numerického hlediska shodní.*²⁶

1.3 Základní koncepce rovnosti

Chápání a interpretace pojmu rovnosti je zásadní pro každou politickou a veřejnou diskusi. Z textu je patrné, že se nelze spokojit s všeobecným a nedostačujícím vnímáním rovnosti jako principu, kdy lidé jsou si rovni, protože jsou lidmi a mají tudíž stejná práva. Veřejnost by měla o této ideji uvažovat za jisté podpory mnohem obšírněji, protože lidé jsou si rovni ve všech charakteristických rysech, kromě svých dovedností, inteligence, síly či ctností.

Rovnost, jakožto „*stěžít opsatelný ideál, který se brání jakékoliv systematizaci,*“²⁷ se pro jistou uchopitelnost rozděluje do čtyř základních koncepcí, a to rovnost formální, materiální, rovnost příležitostí a rovnost výsledků.

1.3.1 Rovnost formální

Každé pravidlo má svou vlastní historii, kulturní pozadí a je výsledkem hodnotového úsudku. Aristoteles stavěl formální rovnost na premise, že spravedlivě znamená všem stejně. Jedná se o hodnotu, která ctí jednotlivce tím, že nečiní mezi ním a ostatními rozdíly. „*Formální rovnost je kategorií abstraktní a individualistickou,*“²⁸ neboť nezohledňuje jednotlivce jako subjekty, ani jejich sociokulturní původ či dynamiku vývoje. Omezuje se na rovné zacházení se všemi srovnatelnými jedinci ve stejném čase. Pokud jsou tedy některé osoby shledány jako sobě rovné, srovnatelné, je dané ustanovení aplikováno bez ohledu na reálný dopad na jednotlivce a jedná se o „*rovnost*

²⁶ Tamtéž, s. 104.

²⁷ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck, 2007. s. 10. ISBN 978-80-7179-584-1.

²⁸ Tamtéž, s. 11.

*de iure.*²⁹

Právní teoretik Ota Weinberger podrobil rovnost logické analýze a došel k poznání, že princip formální rovnosti je „*obsahově vyprázdněný a hodnotově neutrální, (...) a že formální operační pravidla nejsou nic kreativního.*“³⁰ Formální rovnost je možné naplnit libovolně myslitelnými obsahy. Formální principy neposkytují řádné instrumenty „*pro obsahové určení „pravých“ hodnot nebo toho, co se „správně“ má.*“³¹

Z principu samotného nelze vyvodit právně politickou argumentaci či celou právní koncepci; na druhé straně z toho taktéž vyplývá, že je tento princip kompatibilní s každým systémem hodnot a norem. „*Je tedy třeba definitivně pohřbit naději, že z čistého rozumu, z formálního principu – ať už by se jmenoval kategorický imperativ, princip formální rovnosti nebo nějak jinak – by bylo možno odvozovat zdůvodnění pro objektivní, tedy nadpozitivní zásady.*“³²

Každý moment nerovnosti osob může být implementován do právního systému jako podmínka diferencující normativní následky. Jádrem společenské spravedlnosti nespočívá „*ve stejném zacházení s osobami, nespočívá v nerespektování různosti, nýbrž právě ve zdůraznění různosti, neboť není žádného případu, který by byl přesně stejný a žádná osoba se nerovná plně nějaké jiné osobě.*“³³ To, že je nutné ustanovit různé právní příkazy, jež respektují různé diferencované životní podmínky, lze souhlasit, což v důsledku znamená, že je zapotřebí zamítnout formální rovnost jakožto podmínku spravedlnosti.³⁴

Tím, že je tento princip chápán jako hodnotově neutrální a prázdný, slouží jako efektivní analytický nástroj pro právně politické úvahy. Nutí k tomu, aby byly explicitně uvedeny diferencující životní podmínky a z nich plynoucí následky, jež vedou k „*transparentnosti a demokratické diskuzi.*“³⁵

Zásada rovnosti před zákonem „*neobsahuje pro zákonodárce žádná omezení a po*

²⁹ Tamtéž, s. 11.

³⁰ Tamtéž, s. 15.

³¹ Tamtéž, s. 15.

³² WEINBERGER, O. *Filozofie, právo, morálka*. 1. Brno : Masarykova univerzita, 1993. s. 17. ISBN 80-210-0613-7.

³³ Tamtéž, s. 16.

³⁴ Srov. tamtéž, s. 16.

³⁵ Tamtéž, s. 17.

*uživateli práva žádá pouze tolik, aby rozhodoval podle obecných zákonů. (...) Má pozitivně právní význam jakožto interpretační maxima a obecně ústavní soudy ji považují za jistou metanormu orientovanou na zákonodárce, jež zakazuje svévolně, nevěcné diferenciaci v oblasti vytyčování norem.*³⁶

V tomto směru můžeme pohlédnout i na rovnost volebního práva, neboť lidé jsou si rovni, pokud mají možnost volit někoho do funkcí či úřadů a mít možnost se o tyto funkce ucházet. Vyjma ovšem lidí, jež jsou omezeni svou vlastní nezpůsobilostí nebo nedostatkem talentu. V praxi můžeme sledovat vnímání politické rovnosti, jež liší dle daní lokality a je uznávána v různé míře. Zdá se, že neexistuje absolutně, neboť například ve Velké Británii je panovnický úřad zpřístupněn pouze potomkům dědické linie. Za diskutabilní můžeme považovat i vyjmutí osob z volebního práva nezpůsobilých k právním úkonům.

Ústavní soud České republiky se v roce 2010 touto stížností zabýval a vyvodil, že lidé bez způsobilosti k právním úkonům nesmí být paušálně zbaveni volebního práva. Určil, že soudy musejí *„při rozhodování o zbavení či omezení způsobilosti fyzické osoby k právním úkonům zvlášť posuzovat i to, zda je konkrétní osoba schopna porozumět smyslu, účelu a důsledkům voleb; své rozhodnutí v této věci pak musejí řádně odůvodnit.*³⁷ Pokud zjistí, že postižení a nemocní volbám rozumí, nesmí je zbavit způsobilosti úplně, ale jen částečně, a tak jim umožnit výkon volebního práva. Problém se v Česku podle údajů Ligy lidských práv týká asi 25.000 lidí.³⁸ V souvislosti s touto kauzou se na Ústavní soud obrátilo 25 mezinárodních nevládních organizací a členů akademických obcí, kteří vyjádřili přesvědčení, že právní úprava je nevhodná, neboť český stát je vázán Úmluvou OSN o právech osob s postižením a má povinnost zrušit zákony, které odpírají výkon volebního práva osobám se zdravotním postižením.

1.3.2 Rovnost materiální

Obsahem tohoto typu rovnosti *„není jen stejné zacházení v okamžiku distribuce*

³⁶ Tamtéž, s. 17.

³⁷ ÚSTAVNÍ SOUD ČR. ÚS ÚS zamítl stížnost nesvéprávného stěžovatele, které se nemohl zúčastnit voleb [online]. 12.7.2010 [cit. 2012-02-08]. Dostupné z: <http://www.concourt.cz/clanek/3613>.

³⁸ Srov. LIGA LIDSKÝCH PRÁV. Evropský soud pro lidská práva prolomil tabu: Lidé s postižením mají právo volit! [online]. 20.5.2010 [cit. 2012-02-08]. Dostupné z: <http://www.llp.cz/cz/tiskove-zpravy/evropsky-soud-pro-lidska-prava-prolomil-tabu-lide-s-postizenim-maji-pravo-volit-z415>.

určitého statku (rovnost de iure), ale též posouzení dopadu na reálnou situaci jednotlivce (rovnost de facto).“³⁹ Materiální rovnost oproti rovnosti formální přihlíží ke skutečnostem, jako jsou společenské, sociální, etnické či jiné pozadí jednotlivce a snaží se je zohlednit, srovnávat.

Tato kategorie se dále dělí na rovnost výsledků nebo na rovnost příležitostí, podle toho o jakou rovnost usilujeme. Cílem je rovnost reálná, nikoli pouze zákonná. Otázkou je, zda-li je vůbec proveditelné, aby nějaký politický systém poskytoval dlouhodobě nebo trvale občanům statky. Dochází ke sporu, do jaké míry by bylo toto konání spravedlivé a do jaké míry koresponduje s přirozenými lidskými právy nakládat se svým majetkem dle svého uvážení. Klasičtí marxisté na toto dilema našli odpověď, neboť „*se domnívali, že materiální rovnost, rovnost přístupu ke statkům a službám, je jak historicky nevyhnutelná, tak i morálně oprávněná.*“ Měli za to, že rovnosti bude dosaženo nastolením nadbytku, který není pouhou dostatečnou, ale také nutnou podmínkou rovnosti a relativně dobře fungující společnosti.⁴⁰

1.3.3 Rovnost příležitostí

Na rovnost je třeba v evropském kulturním kontextu hledět zejména jako na rovnost příležitostí. V co nejvyšší možné míře by se mělo usilovat o zajištění takových startovních podmínek v nejrůznějších oblastech života, při nichž bude mít každý člověk možnost plně uplatnit svoje schopnosti a možnosti. Rovnost příležitostí přitom nemusí být vnímána jako nějaká „*utopická levicová vize, ale spíše jako platónská kategorie, o jejíž dosažení má smysl se snažit.*“⁴¹

Jejím cílem je diagnostikovat rozdíly mezi jednotlivci a tyto následně postavit na stejnou startovací čáru. Rovnost příležitostí, na rozdíl od předchozích kategorií, implikuje aktivitu ze strany vlády či veřejné moci. Aktivně hledá možnosti, jak

³⁹ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace* . 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck, 2007. s. 17. ISBN 978-80-7179-584-1.

⁴⁰ Srov. COHEN, G. A. *Iluze liberální spravedlnosti*. 1. Praha : Filozofický ústav AV ČR, 2006. s. 68. ISBN 80-7007-234-2.

⁴¹ ČERMÁK, M. Rovné zacházení a ochrana před diskriminací jsou základem zachování lidské důstojnosti. In *Neviditelný problém : Sborník textů autorského kolektivu k problematice rovnosti a diskriminace v ČR* . Praha : Gender studies, o.p.s. , 2010. s. 7. ISBN 978-80-86520-30-8.

eliminovat odlišnosti a zajistit všem stejnou výchozí pozici, popřípadě tyto šance přinejmenším přiblížit. V praxi se uplatňování tohoto typu projevuje zaváděním zvláštních programů a cílené pomoci hůře profesně či společensky situovaným lidem, což dokládá například programové prohlášení vlády České republiky v roce 2008, která proklamovala, že zajistí „rovnoprávný přístup ke všem zařízením sociální péče o seniory,“⁴² a že zahájí „zavádění alternativních vzdělávacích programů, včetně programů zaměřených na integraci hendikepovaných, sociálně vyloučených a dětí se speciálními potřebami.“⁴³

Je však otázkou, nakolik je rovnost příležitostí skutečným řešením společenského uspořádání a do jaké míry se jedná „o nákladnou iluzi sociálního inženýrství.“⁴⁴ Rovnost příležitostí je diskutabilním programem určeným pro vyhrazenou skupinu lidí, který se snaží s jistým zpožděním posunout znevýhodněného jednotlivce do pozice, kde by měl být, ale ti druzí zde na této úrovni již být delší dobu nemusejí. Příhodné je zde srovnání s aporií Zénóna z Eleje o neexistenci pohybu.⁴⁵ Uplatňování tohoto principu se neobejde bez ekonomicky nákladných podniků, jež jsou používány pro úzkou skupinu lidí.⁴⁶

Mezi distribucí a přístupem ke statkům jsou nerovnosti. Aristoteles v tomto případě hovořil o distribuční spravedlnosti, kde nejde o to považovat všechny jedince společnosti za sobě rovné či s nimi tak jednat, ale čistě o to, distribuovat jisté statky v poměru k uznaným nerovnostem. Zde je užitečné rozlišit dva rozdílné typy nerovnosti – nerovnost potřeb a nerovnost schopností – na jedné straně stojí statky, jež si žádá potřeba, na druhé pak statky, jež se dají získat schopnostmi.

Morální filosof Bernard Williams doplňuje, že „*distribuce statků v souladu se schopnostmi má kompetitivní aspekt, jenž chybí v distribuci dle potřeb. Z těchto důvodů*

⁴² Vláda České republiky [online]. Praha : 2010, 26. 6. 2008 [cit. 2011-01-09]. Programové prohlášení vlády. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/mirek-topolaneck-1/programove-prohlaseni-vlady-37071/>>.

⁴³ Tamtéž, online [cit. 2011-01-09].

⁴⁴ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace* . 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck , 2007. s. 17. ISBN 978-80-7179-584-1.

⁴⁵ „Letící šíp, pozorován v kterémkoli jednotlivém okamžiku letu, se nalézá na určitém místě v prostoru, na němž je v tom okamžiku v klidu. Když je ale v klidu de facto v každém libovolném okamžiku svého letu, pak je v klidu i v čase. To znamená, že se letící šíp nepohybuje.“ CHLUBNÝ, J; SVOBODOVÁ, L. Antika [online]. 2004 [cit. 2011-01-09]. Zénón z Eleje. Dostupné z WWW: <<http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1937>>.

⁴⁶ Srov. BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace* . 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck , 2007. s. 19. ISBN 978-80-7179-584-1.

je vhodné v případě schopností hovořit nejenom o distribuci statku, nýbrž o distribuci možností k dosažení statku. Na rozdíl od statku samého však lze říci, že tyto možnosti mohou být distribuovány všem stejně, tudíž se setkáváme s pojetím obecné rovnosti, s pojetím rovnosti příležitostí.“⁴⁷

Vezměme si příklad ohledně souvislostí mezi zdravotní péčí a bohatstvím, resp. mezi nemocným člověkem bohatým a nemocným člověkem nedisponující takovým majetkem, díky kterému by si mohl zajistit lepší péči. Jsou to lidé, jež mají stejnou potřebu, ale nedostává se jim stejné léčby, ačkoli potřeby jsou základem léčby, nemoc je zde základem pro právo obdržet zdravotní péči, zatímco peníze jsou za jistých okolností kauzální nezbytnou podmínkou zabezpečení onoho práva, což je něco jiného. Zde je nutné diferencovat mezi lidskými právy a důvody, pro které by se s nimi mělo jednat nějakým způsobem pro jejich finanční disponibilitu, a důvody, proč mohou skutečně dostat to, co si zaslouží. Jedná se tedy o situaci, kdy důvody pro rozdílné zacházení jsou *„nedostatečně účinné; jde o situaci nedostatečně kontrolovanou důvody – a tedy samotným rozumem.*“⁴⁸

Obdobný problém nastává u příkladu rovnosti před zákonem, kdy mají mít lidé stejná práva na spravedlivý soudní proces. Pokud se tedy zkombinují pojmy *„relevance důvodů a účinnost důvodů, máme opravdovou morální zbraň, již lze použít v případech, jež jsou nazývány nerovným zacházením, dokonce i tam, kde nám nejde o rovnost všech lidí.*“⁴⁹ Podobné úvahy se budou týkat i případů schopností, kdy s ohledem na relevanci důvodů je mezi případy potřeby a schopností markantní rozdíl. Totiž jisté druhy potřeb jsou důvodem pro obdržení jistých druhů statků a není nutné o to vést dalších debat. Je nicméně diskutabilnější, zda jisté druhy schopností skutečně zakládají na právu obdržet jistý druh statku. Příkladem může být vyšší vzdělávací systém, který by neměl být zpoplatněn, aby mohl být rovný.

O pojetí rovnosti příležitostí lze říci, že jde o to, aby bylo omezené množství statků – můžeme pokračovat v příkladu vyššího vzdělání *„přidělováno na základech, jež a priori nevylučují žádnou z těch vrstev, kteří po něm touží.*“⁵⁰ Princip žádá, aby

⁴⁷ WILLIAMS, B. *Na počátku byl čin: Realismus a moralismus v politické diskusi*. 1. vyd. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, s. 169. ISBN 978-80-87378-85-4.

⁴⁸ Tamtéž, s. 170.

⁴⁹ Tamtéž, s. 173.

⁵⁰ Tamtéž.

z přístupu ke konkrétnímu statku nebyl nikdo vyloučen na základě jiných než patřičných a logických podmínek a aby zároveň ony patřičné podmínky byly takové, že lidé ze všech vrstev společnosti mají stejnou šanci jim vyhovět. A každá taková podmínka musí vylučovat jistou skupinu lidí, jež nebudou odpovídat zadaným kritériím.

Realita je komplikovaná a klade na princip rovnosti zásadní požadavky. Vezměme v úvahu opět vzdělání, a to selekci ve vzdělávání. Uchazeči o vyšší vzdělání se rekrutují z vyšších sociálních vrstev, neboť děti vzdělaných rodičů dosahují podstatně lepších výsledků než děti z dělnických rodin. Děti ze sociálně slabších rodin jsou ovlivněny nepříznivými, avšak napravitelnými podmínkami. V souladu s principem rovnosti příležitostí by mělo dojít k narovnání prostředí, ve kterém obě dvě skupiny žijí. V tomto myšlenkovém proudu je možné dojít až tak daleko, že se oddělí jednotlivé osoby od jejich nerovného sociálního a rodinného zázemí tím, že dojde k *„napravování genetického rozdílu v konstituci mozku, který koreluje s rozdíly v žádaném typu schopností, ovšem tato konstituce mozku by se ve skutečnosti dala operativně změnit.“*⁵¹ Můžeme předpokládat, že takovýto zákrok by si mohl dovolit pouze majetnější jedinec, v souladu s uvedeným příkladem, rodič.

Na této představě je zajímavé, že kdybychom dosáhli takového stavu věcí, na jedince by se pohlíželo jako na sami o sobě ve všech ohledech rovné – neboť by byli *„čistými subjekty či nositeli predikátů, vše ostatní na nich, včetně genetického dědictví, by se považovalo za náhodnou a proměnlivou charakteristiku. Za těchto okolností, kdy je vše na osobě kontrolovatelné, se zdá, že rovnost příležitostí a absolutní rovnost splývají, což samo o sobě dokresluje cosi o pojmu rovnosti příležitostí.“*⁵²

Rovnost příležitostí zdá se být prázdným pojmem a dalo by se říci, že ve skutečnosti neexistuje. Konflikt mezi jednotlivými ideály rovnosti vyvstává i bez odkazu na výše uvedený imaginární svět, ke kterému ale mimo jiné současná civilizace více méně spěje. Pokud by byl kladen nekompromisní důraz na rovnost příležitostí, musí zničit jistý smysl pro obecnou lidskost, což by šlo proti samotnému ideálu rovnosti.

Idea rovnosti je na jedné straně uplatňována ve spojitosti s distribucí určitého

⁵¹ Tamtéž, s. 176.

⁵² WILLIAMS, B. *Na počátku byl čin: Realismus a moralismus v politické diskusi*. 1. vyd. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, s. 176. ISBN 978-80-87378-85-4.

statku, jenž svému příjemci propůjčuje jistý preferovaný status či prestiž. Na druhou stranu nabádá k tomu, abychom přikládali menší význam strukturám, v nichž se lidé těší postavení či prestiži, a hodnotili lidi nezávisle na statcích, k jejichž distribuci naši i jejich pozornost přitahuje právě rovnost příležitostí. „*Můžeme doufat ve společnost, v níž by existovala spravedlivá, racionální a přiměřená distribuce statků a zároveň neexistovalo pohrdání, povýšenost či nouze lidských styků mezi úspěšnějšími a méně úspěšnějšími příjemci těchto statků. Ve skutečnosti však realizaci této naděje stojí v cestě zásadní psychologické a společenské překážky.*“⁵³

Termín rovné příležitosti žen a mužů je využíván v souvislosti s odstraněním překážek v ekonomickém, politickém a sociálním životě na základě pohlaví. V současné době tyto genderové překážky stále existují a dochází tak k diskriminaci na základě pohlaví, k čemuž přispívají i přetrvávající společenské stereotypy a zvyklosti. Požadavek rovných práv pro ženy je především aktuální a zaslouží si zvláštní pozornost v mnohých zemích světa, kde je porušován základní princip rovnosti všech lidí před zákonem a nárok na stejnou právní ochranu. Každý jedinec je nositelem lidských práv bez rozdílu rasy, pohlaví, řeči, narození nebo jiných faktorů, a tato práva se stala „*společným dědictvím celého lidstva.*“⁵⁴

Uplatňování rovnosti pohlaví a s tím spojený regulativ rovných příležitostí bývá často zaměňováno se stejností, a to převážně těmi, kdo jim nejsou příliš nakloněni. Stejnost všech lidí ale není smyslem rovných příležitostí. Není cílem, aby obě pohlaví byly stejné, rovné příležitosti mají odstraňovat bariéry, které jsou v naší společnosti kladeny převážně ženám, ale i dalším znevýhodněným skupinám. Koncept rovných příležitostí se týká také osob různých věkových skupin, národností, zdravotně postižených, sexuálních menšin a dalších skupin, které jsou diskriminovány nebo znevýhodněny.

Koncept rovných příležitostí se snaží srovnávat pomyslnou startovací čáru pro různé skupiny obyvatelstva. Je jedním ze základních principů Evropské unie, dalších mezinárodních úmluv a nezbytnou součástí struktury ochrany lidských práv. Při uplatňování tohoto konceptu dochází k pozitivnímu ovlivňování společnosti,

⁵³ Tamtéž, s. 178.

⁵⁴ PESCHKE, K.H. *Křesťanská etika*. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 221. ISBN 80-7021-718-9.

demografického vývoje a ekonomické prosperity.⁵⁵

1.3.4 Rovnost výsledků

Rovnost formální stojí v opozici vůči rovnosti výsledků, jež „je založena na abstraktním pojetí rovnosti, individualismu a přísné neutralitě státu a veřejné moci.“⁵⁶ Rovnost příležitostí, jež lze chápat jako vyrovnávání jedinců na stejnou startovní čáru, se s ohledem na úhel pohledu, plynule přetváří v rovnost výsledků. Rozdíl mezi těmito typy rovnosti je nutné posuzovat právě „s ohledem na typ soutěže“⁵⁷, na které se zkoumání vztahuje – tím může být například opatření vlády, kterým je financován speciální vzdělávací program pro příslušníky konkrétní minority, která je hodnocena jako problémová s vysokou měrou nezaměstnanosti.

Pokud se bude toto opatření posuzovat s ohledem na rovnost v přístupu na trh práce, pak lze opatření vlády hodnotit jako snahu o dosažení rovnosti příležitostí, neboť těmito speciálními vzdělávacími programy dostávají větší šance na trhu práce příslušníci dané minority. V případě, že se bude dané opatření hodnotit s ohledem na přístup ke vzdělávání jako takovému, pak jsou zvýhodněni pouze příslušníci dané menšiny, tzn. že určitý statek, v našem případě vzdělání (nebo taktéž pozice ve veřejné správě, politická participace apod.) je distribuován pouze jim. Tento typ rovnosti může do jisté míry kompenzovat chybějící redistribuci ve společnosti.

Vnímání rovnosti jakožto rovnosti výsledků existuje především v zemích jako jsou Spojené státy americké nebo Indie, kde chybí zmíněná redistribuce statků formou daní, sociálních dávek apod. Proto se jejich vlády přiklánějí k systému kvót (viz další kapitola) nebo zvláštního zacházení.⁵⁸

Rovnost výsledků pohlíží na jednice v souvislosti s jeho konkrétními podmínkami, příslušnosti k určité skupině a zavádí taková opatření, kterým referenční skupinu začleňuje do společnosti. Tento typ rovnosti však od státu automaticky nevyžaduje

⁵⁵ Srov. FIALOVÁ, E, et al. *Neviditelný problém: Rovnost a diskriminace v praxi*. Praha : Gender studies, o.p.s. 2010. s. 12. ISBN 978-80-86520-30-8.

⁵⁶ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck, 2007. s. 20. ISBN 978-80-7179-584-1.

⁵⁷ Tamtéž, s. 20.

⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 20.

zavedení pozitivních opatření ve prospěch znevýhodněné skupiny, pouze upozorňuje, „na co se má naše zkoumání zaměřit: má to být výstup a porovnání rovného zacházení výsledků v cíli.“⁵⁹ Jedním z těchto výstupů může být například podíl žen ve vyšších funkcích ve veřejné správě. Tato opatření, nebo-li afirmativní akce, jsou krokem, který závisí na politickém přístupu dosáhnout vyšší míry rovnosti distribuce výsledků a zároveň slouží jako jejich morální zdůvodnění.

Z textu je patrné, že ani tento typ rovnosti není ideální a lze na něm shledat několik slabín či výhrad, neboť je „nesprávné zabývat se výsledky a nikoliv příčinou,“⁶⁰ neboť rovnost výsledků nerozlišuje, zda se jedinec ocitl v nerovné pozici v důsledku faktorů, nad kterými kontrolu má nebo měl, zda-li měl či neměl reálnou možnost dotyčného statku dosáhnout vlastním úsilím a pílí. V případě, že jedinec z menšinové skupiny obdrží určitý statek nebo je-li mu poskytnut přístup ke statku v podstatě automaticky, dochází tak „k popření následků svobodné volby a odpovědnosti za ni.“⁶¹ Z egalitářského pohledu by rovnost výsledků měla eliminovat pouze ty typy společenských nerovností, které jsou mimo svobodnou individuální volbu a každý jedinec by si měl nést plnou odpovědnost za případné znevýhodnění.

1.4 Kritika principu rovnosti

Můžeme se setkat s kritickým názorem, který rovnost zcela odmítá, neboť takovýto politický směr pěstuje „kulturu závislosti“⁶² jedince na státu a v souvislosti s tím jedinec ztrácí odpovědnost za vlastní situaci. Swift považuje rovnost za nemoderní ideál, který se neosvědčil, neboť preferuje „angažovanou společnost, sociální začlenění nebo pospolitost“⁶³, jež se zcela mívá s individualismem a ctižádostivostí jedinců. Z politicko-filozofického hlediska nejde o to, aby všichni členové společnosti měli stejný díl toho, co je považováno za hodnotné, nebo aby měli k těmto věcem rovnou příležitost. Úsilí o rovnost znamená usilovat o to, aby všichni měli stejně, což vytváří svět, ve kterém

⁵⁹ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck, 2007. s. 21. ISBN 978-80-7179-584-1.

⁶⁰ Tamtéž, s. 21.

⁶¹ Tamtéž, s. 22.

⁶² SWIFT, A. *Politická filozofie : Základní otázky moderní politologie*. 1. Praha : Portál, 2005. s. 93. ISBN 80-7178-859-7.

⁶³ Tamtéž, s. 93.

všichni mají stejně a zároveň nikdo nemá nic.⁶⁴ Tyto argumenty proti rovnosti však nutně neznamenají, že souvisí také s odmítnutím redistribuce statků ve společnosti, tedy daňovému systému. Je zapotřebí doplnit, že odmítání rovnosti v tomto smyslu je odmítání určitého důvodu, kterým toto přerozdělování lze ospravedlnit. Je nutné jasně rozlišovat mezi prostředky a cíli, kterých chce společnost dosáhnout.⁶⁵ Odsud se pak odvíjí typologie politického spektra.

Vztah politiky a morálky a uvažování o principech a normách politického řádu a jednání musí řešit obě nebezpečí. První nebezpečí spočívající v morálním selhání politiky je dnes běžnější než druhé „*vyznačující se morálním přetěžováním a morální zvráceností politiky. Politika sice vždy musí odpovídat etickým měřítkům, ale nemůže být určována pouze z nich samotných.*“⁶⁶

V politické diskuzi se rovnost užívá při konstatování politických zásad a cílů, že by si lidé měli být rovni, ačkoli momentálně nejsou. Obojí se může kombinovat a také se tak často stává. Cíl je popisován jako zabezpečení stavu, kdy se bude s lidmi jednat jako sobě rovnými, jimiž ve skutečnosti jsou, ale ještě se s nimi tak nejedná. Idea rovnosti se zde střetává se stejnou obtíží – při jednom typu interpretace se konstatování, v němž figuruje, zdá příliš silné, při druhém typu zase příliš slabé, a tak je těžké najít uspokojivou interpretaci, jež by ležela někde mezi nimi.⁶⁷

⁶⁴ Tamtéž, s. 94.

⁶⁵ Tamtéž, s. 95.

⁶⁶ Tamtéž, s.95.

⁶⁷ Srov. WILLIAMS, B. *Na počátku byl čin: Realismus a moralismus v politické diskuzi*. 1. vyd. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, s. 128. ISBN 978-80-87378-85-4.

2 LIDSKÁ PRÁVA JAKO INSTRUMENT PROTI DISKRIMINACI

2.1 Historický vývoj a vymezení konceptu lidských práv

Rovnost byla v 18. a 19. století postupně začleňována do vznikajících státních ústav a dokumentů zakotvujících lidská práva, čímž se stala jedním ze základních vodítek rozvoje jednotlivých koncepcí lidských práv.

Lidská práva mají své vzdálené kořeny v již zmíněné stoické škole, podle níž jsou si všichni „*lidé rovni, protože mají podíl na světovém rozumu, a v křesťanské představě člověka jako obrazu Božího.*“⁶⁸

Lidskými právy rozumíme universální, všezahrnující práva člověka, která náleží jednotlivcům bez rozdílu a všechna jsou odvozena od rovné lidské důstojnosti. Práva jsou vrozená a obsahují v sobě i povinnost užívat je tak, aby jejich individuálním uplatněním nedocházelo k omezování nebo poškozování ostatních. „*Lidská práva jsou přirozenými etickými normami korektních lidských vztahů založená na zájmu o pozitivní rozvoj lidského společenství.*“⁶⁹ Jsou spojujícím článkem pro každé demokratické multikulturní společenství, jakým je například Evropská unie, jejíž soužití se odvíjí od vytváření sociálních a kulturních vztahů mezi jednotlivými občany.

Vzhledem k tomu, že se ani demokratické země nenaučily jednat výhradně podle morálních norem či etických kodexů, potřebují budovat síť kontrolních struktur a mechanismů, které na dodržování dohodnutých regulí dohlížejí. Každá taková společnost musí mít pro svou životaschopnost zanesené určité dohody, na jakých hodnotách a praktikách mají být založeny společné kolektivní záležitosti. Jednotlivá pravidla mají různou úroveň. První je celkový rámcový obraz života daný ústavou. Druhou jsou společenské hodnoty každodenního života občanů včleněné do zákonů a třetí jsou veřejné hodnoty vytvářející občanské vztahy, které někdy bývají součástí norem.

Všeobecná deklarace lidských práv přijatá Organizací spojených národů v polovině

⁶⁸ PESCHKE, K.H. *Křesťanská etika*. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 218. ISBN 80-7021-718-9.

⁶⁹ *Etika a lidská práva* [online]. 2009 [cit. 2012-01-01]. Vzdělávací centrum pro veřejnou správu ČR, o.p.s. Dostupné z WWW: <<http://www.vcvscr.cz/index.php?page=ke-stazeni&PHPSESSID=9728a8c9393cdbc64f1e0f5e36815cbf>>.

20. století je katalogem základních práv určující ochranu jednotlivce ve společnosti. Jedná se o ucelený soubor právních norem, které se staly nezbytným základem, na němž mohly být přijímány detailnější regionální normy lidských práv – evropské, americké či africké. Organizace dále definovala širokou škálu mezinárodně přijímaných ekonomických, sociálních, kulturních, občanských a ekonomických práv a zároveň vytvořila základní mechanismy na jejich ochranu. Základním dokumentem je Charta OSN z r. 1945 a Všeobecná deklarace lidských práv z r. 1948, která obsahuje specifickou ochranu žen, dětí, uprchlíků, tělesně či mentálně postižených, ochranu menšin a dalších ohrožených skupin.

Oba dva dokumenty mají než-li právní vysoce etickou a morální povahu, což OSN snažila napravit, a tudíž přenesla jejich podstatnou část na národní i mezinárodní bázi do závazných dokumentů mezinárodního práva, většinou v podobě úmluv.⁷⁰

Hlavní kategorie lidských práv:

Nezadatelná absolutní lidská práva – lidská důstojnost

- právo na život, právo na svobodu myšlení a svědomí, právo nebýt týrán

Práva politická a občanská – vybraná

- právo volit a být volen, svobodu slova, svoboda shromažďování, pohybu, petiční právo, právo na svobodu náboženského vyznání, právo na bezpečnost, právo na soukromý život

Práva sociální a kulturní – vybraná

- právo na vzdělání, na azyl, právo na sociální ochranu, na zdravotní péči, volit si zaměstnání, právo na vlastní kulturu a právo vlastnit majetek

Práva znevýhodněných – skupinová týkající se těch, jež na základní práva nedosáhnou, neboť nejsou součástí většinové společnosti

- práva dětí, žen, menšin, uprchlíků a migrujících pracovníků, práva osob se zvláštními potřebami (zdravotně znevýhodněných), práva starších a pacientů.⁷¹

Lidská práva jsou považována za nadřazená všem ostatním právům. „*Přístup*

⁷⁰ Lidská práva. *Informační centrum OSN v Praze*. [online]. [cit. 2012-02-17]. Dostupné z: <<http://www.osn.cz/lidska-prava/>>.

⁷¹ Srov. Lidská práva. *Euroskop.cz: Věcně o Evropě* [online]. 2012 [cit. 2012-02-17]. Dostupné z: <<http://www.euroskop.cz/679/sekce/lidska-prava/>>.

*k lidským právům je spojen s politickou filozofií, která je založena na křesťanských zásadách a sekulárním individualismu jako základu jakýchkoliv zdůvodňování, tedy na hodnotách a postojích, které jsou typické pro Evropu a Severní Ameriku.*⁷² Přitom výklad lidských práv v jiných částech světa je často odlišný. Jestliže se v historii dějiny odehrávaly mezi člověkem a občanem, tak v současné době jsou mnohem mnohohvrstevnější a složitější, do hry se dostává role kultury a náboženství, které se někdy staví lidským právům na odpor. Lidská práva tak zůstávají na jakémisi relativním mezistupni, jakoby odložené.⁷³

Filosofický základ Deklarace vychází z Chammurapiho Kodexu babylonského, starověkého izraelského práva, anglické Magny Charty a americké Deklarace nezávislosti. Preference evropského individualismu, nezájem o kolektivní a sekulární státní uspořádání dokresluje konečnou podobu lidských práv. Už zde můžeme shledávat kořeny případných komplikací při jejich ochraně a snaze o jejich naplňování, neboť nejenom v Evropě je zachováván individualismus jednotlivých států, což s sebou nese vytváření národních států – v tomto proudu se pak například takové vzdělávání může zaměřovat na etnické rozdíly, čímž ve svých důsledcích může vést k xenofobii či nacionalismu, a samotné zákony o lidských právech mohou být aplikovány tak, že se stanou prostředkem diskriminace odlišných národních entit.

2.2 Lidská práva jako instrument proti diskriminaci

V dnešní době můžeme zaznamenat horlivý boj za lidská práva. Jedni je vnímají jako základ všeobecné politické kultury, jež se týká všech národů světa, druhí je zase považují za specifický euroamerický způsob právního myšlení. Lidská práva však nemohou být tak univerzální, jak se původně uvádělo a zamýšlelo. Souvisí to především s poněkud odlišnými prioritními hodnotami v jiných částech světa než v Evropě a Severní Americe, kde jsou lidská práva interpretována různě. Tato skutečnost souvisí i s rychlým technologickým pokrokem zasahujícím všechny oblasti života lidí

⁷² *Etika a lidská práva* [online]. 2009 [cit. 2012-01-01]. Vzdělávací centrum pro veřejnou správu ČR, o.p.s. Dostupné z WWW: <<http://www.vcvscr.cz/index.php?page=ke-stazeni&PHPSESSID=9728a8c9393cdb64f1e0f5e36815cbf>>.

⁷³ Srov. tamtéž, online, [cit. 2012-01-01].

a s legislativními nástroji na jejich sledování a dodržování, které v existující formě bez zásadních úprav nejsou s to v budoucnosti dodržování a ochranu lidských práv vždy zajistit. Někdy hrozí, že v kvantitě etnických a kulturních odlišností zanikne jejich všeobecnost. „*V chápání lidských práv se odráží dnešní kulturní polycentrismus, který střídá věk euroamerické kulturní hegemonie.*“⁷⁴

2.3 Etická aspirace lidských práv

Paradoxně nedostatek znalostí ve státní i nestátní sféře o podstatě a univerzálnosti lidských práv znamená, že lidská práva jsou často jediným nástrojem, který mohou diskriminovaní využít. Zpočátku byla základní lidská práva považována za záruky ve vztazích mezi občanem a státem, v současné době je jejich působení vnímáno i ve vztahu k nestátním institucím, jako jsou jednotlivci, skupiny, organizace apod. Takže paradoxně stát musí někdy zajistit ochranu svých občanů před třetí osobou nebo institucí.

V současné době je stále častěji zapotřebí řešit konflikty mezi jednotlivými základními lidskými právy, které nastávají právě chaotickým rozšířením jejich používání. Dalším důvodem je stále častější jejich „*horizontální působení*“⁷⁵ tím, že roste počet samotných základních lidských práv, následně protokolů a úmluv, a zejména počet jejich interpretací.

Jakkoli jsou totiž lidská práva v určitém náboženském, kulturním a politickém kontextu chvályhodnou snahou, představují na mezinárodní politické scéně jednu z mnoha strategií na podporu národních zájmů, popř. kolektivních cílů euroamerické aliance, což v tomto ohledu není důvod takovou koncepci lidských práv akceptovat. Vyvstává však otázka, jak je tato strategie efektivní, účinná a současně nezapomínat na její zdroje a nebezpečí, jež v sobě skrývá. Je důležité si uvědomit, že koncepce lidských práv není jen mezinárodněpolitická strategie, ale i směsice filozofických, náboženských

⁷⁴ HANUŠ, J. *Lidská práva: Nárok na obecnou platnost a kulturní deferenciace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. s. 7. ISBN 80-85959-86-0.

⁷⁵ *Etika a lidská práva* [online]. 2009 [cit. 2012-01-01]. Vzdělávací centrum pro veřejnou správu ČR, o.p.s. Dostupné z WWW: <<http://www.vcvscr.cz/index.php?page=ke-stazeni&PHPSESSID=9728a8c9393cdbc64f1e0f5e36815cbf>>.

a politických představ, která v sobě nese nejen „pozoruhodnou etickou aspiraci, ale i ničivou sílu. A je to také argumentační a ospravedlňující nástroj pro libovolné použití, který měl kdysi vyjádřit oprávněné ambice a morální převahu západních demokracií, ale s nímž se mezitím naučili dobře zacházet i ti, proti nimž byl používán.“⁷⁶

To, co je u koncepcí lidských práv a jejich užívání největší silou, může být zároveň i největší slabostí. Každý jednotlivec má jistý nárok vůči státu. Pakliže tento svůj nárok osoba sobecky vyhlásí za lidské právo, postupuje tím destruktivně i proti demokratickým institucím jakožto státu, který jeho právo ukracuje. Nastává zde další paradox, že co v některých situacích vede k odstranění opravdové nespravedlnosti, v jiných naopak novou nespravedlnost nastoluje. „Koncepcie lidských práv je ohněm, který se může kdykoliv nekontrolovatelně rozhořet. Potřebuje většinou krb, aby pouze hřál, nikoli revolučně spaloval.“⁷⁷ Tímto krbem je myšlena koncepce demokratického občanství, která vede ke sdílené odpovědnosti za stav konkrétní oblasti společnosti, v níž se jednotlivec orientuje a kde může svou odpovědnost realizovat.

Při definici lidských práv se používá pojem univerzální či univerzalita, který je v posledních desetiletích ve filozofii, teologii, politologii i sociologii potírán zdůrazňováním partikularity. Užívat tento pojem znamená blížit se pojmu jednota. Ivo Hanuš nabízí úvahu, proč by nebylo možné o výčtu lidských práv přemýšlet podobně jako o souboru kulturního dědictví Evropy nabízené příslušníkům jiných socio-kulturních částí světa. Ilustruje to na modelové situaci, kdy nebude zřejmě sporu, že lidem, jež vycházejí z jiné například hudební umělecké tradice, bude trvat nějakou dobu, než si na novou evropskou hudbu zvyknou. Možností je několik a důležité je, že se nedá vyloučit, že by si ji někteří oblíbili. A takto můžeme pohlížet i na další „kulturní projekty, chápané sice ve smyslu jedinečných evropských výkonů, přitom ale s (nevnucovaným!) nárokem na univerzální platnost, to je uchopitelnost a možnost prožitku a možná i uznání mimo evropský rámec.“⁷⁸

Koncept lidských práv pracuje od svého vzniku s motivem lidské přirozenosti, a pokud se na něj zaměříme jako na kulturní kategorii, pak je zapotřebí si lidskou přirozenost vykládat shodně, alespoň ve smyslu obecné lidské schopnosti vnímat

⁷⁶ HANUŠ, J. *Lidská práva: Nárok na obecnou platnost a kulturní deferenciace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. s. 53. ISBN 80-85959-86-0.

⁷⁷ Tamtéž, s. 129.

⁷⁸ Tamtéž, s. 131.

a ocenit odlišný kulturní proud. Pokud příslušník jiné kultury odmítne tu evropskou, pravděpodobně začne hledat vlastní kulturní a náboženské ekvivalenty jinde. Pouhá inspirace evropským základem je očividně lepší, než-li by ho někdo neustále přesvědčoval pro akceptaci evropského konceptu. Nemělo by nám jít přece o to někoho přesvědčit, že náš koncept je ten nejlepší. Prvotním cílem by měl být dialog, ve kterém by se mělo uvažovat nad oněmi prvotními impulsy, kvůli nimž se seznamy lidských práv v historii sestavovaly. Půjde zde o lidskou důstojnost.⁷⁹

Uvedená glosa souvisí s aktuální obavou, kdy se mnozí obávají, že jim bude jejich identita, například kulturně náboženská odebrána či že si ji druzí přivlastní, nebo že s ní budou naopak pohrdat. Tomuto strachu se nevyhnuli ani Evropané, kdy jednotlivé národy upřednostňují své vlastní národní tradice a zájmy. Tento celosvětový fenomén stěžuje jakékoli prosazování univerzality, všeplatnosti a všeobecnosti. Je to mnohdy proto, že univerzální koncepty oslovují rozum, a cit zůstává stranou.

Východiskem má být uvědomění si důležitosti vzájemného dialogu, ve kterém se všechny strany učí. Moderátorem konverzace by měl být někdo, kdo dokázal sladit náročné teoretické koncepty se svým vlastním praktickým životem, anebo ti, kteří toho o konceptech tolik nevěděli, ale zařídili se v životě tak, „*jak jim našeptávala ta lepší část jejich já. Ti, kteří se dokázali rozhodnout v kritických situacích pro lidský život a pro jeho nezpochybnitelnou hodnotu. Ti, kteří v určitých těžkých rozhodnutích překonali sami sebe. Tajemství lidských práv je totiž opravdu v lidské přirozenosti. Naši učitelé budoucnosti budou možná ti, kteří nás naučí naší vlastní přirozenost, projevující se mimo jiné také v lenosti, neochotě naslouchat, nedůvěře a závisti, nejen poznávat a chápat, ale postupně a nenásilným způsobem překonávat.*“⁸⁰

Hledání společného založené na lidské důstojnosti, jediné vlastnosti, v níž by si všichni příslušníci lidského rodu měli být rovni, naznačuje cestu, jak se v praxi mohou lidská práva stát zárukou spravedlnosti, míru a rozvoje.⁸¹

I v demokratických společnostech je však schopnost zajistit všem občanům rovné zacházení a rovná lidská práva omezena. Rovné zacházení je možné zajistit jen ve

⁷⁹ Srov. tamtéž, s. 135.

⁸⁰ HANUŠ, J. *Lidská práva: Nárok na obecnou platnost a kulturní deferenciace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. s. 135. ISBN 80-85959-86-0.

⁸¹ Srov. *Etika a lidská práva* [online]. 2009 [cit. 2012-01-01]. Vzdělávací centrum pro veřejnou správu ČR, o.p.s. Dostupné z WWW: <<http://www.vcvscr.cz/index.php?page=ke-stazeni&PHPSESSID=9728a8c9393cdbc64f1e0f5e36815cbf>>.

směrech, kdy jsou si občané podobni. Nelze zavádět ani uvažovat o teorii rovnosti na bázi lidské uniformity, která neexistuje. Rovná lidská práva tudíž neznamenají identická práva. Rovnost znamená rovnost svobod či rovnost příležitostí být rozdílný. Různorodost evropské společnosti je historicky daná. Zvyšující se společenskou diverzitu je třeba vnímat jako bohatý zdroj společenského vývoje a měl by jí být zajištěn i politický respekt.

2.4 Relativismus lidských práv

Základní lidská práva by, dle morálního filosofa Bernarda Williamse, měla být evidentnější sama o sobě. Jsou odvozena z morálních principů, jež mohou zabezpečit shodu a zmírnit konflikt za určitých stanovených podmínek diskuze, které zároveň vymezují, jaké ony morální principy mohou být. Jedinec je pojímán jako autonomní bytost, jež je schopen svých práv využít, a volí si vlastní hodnoty a způsob života bez nátlaku či nemístního přesvědčování.⁸²

Nejdůležitější problémem je uvést lidská práva řádně v platnost, proto Williams katalog lidských práv relativizuje. Uvádí, že přinejmenším u činů, jakými může být mučení, poprava, dohled nad obyvatelstvem, cenzura, popření náboženského vyznání, je zcela zjevné, že jde o nejhrubší porušování lidských práv a můžeme je označit za elementární. U ostatních se pozastavuje a zabývá se jimi z pohledu situace, kdy se porušování lidských práv dopouštějí vlády, jež se snaží prosadit svou moc. Za zásadní pro diskusi o lidských právech považuje ideu legitimizace státní moci. Ve většině současných států je otázka legitimní autority chápána jako dostatečně vyřešená. Je ovšem nutné mít na paměti základní pravdu, že *„dokonce i za stabilních podmínek politický řád spočívá na legitimním užívání násilí a také že i ve stabilních státech je povaha legitimizace a toho, co přesně bude legitimizováno, neustále, byť nenásilně, napadána.“*⁸³ Pojetí lidských práv je spojeno s tím, co za takovou legitimizaci považujeme.

V mnoha případech, kdy panuje neshoda ohledně toho, zda mají lidé právo nějakou

⁸² Srov. WILLIAMS, B. *Na počátku byl čin: Realismus a moralismus v politické diskusi*. 1. vyd. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, s. 53. ISBN 978-80-87378-85-4.

⁸³ Tamtéž, s. 110.

věc akceptovat nebo konat, přinejmenším jedna ze stran bude pochybovat, jestli je zmíněná věc vůbec dobrá - například u sporů o právo na interrupci. Pak ale existuje další typ neshod, u nichž nikdo nebude pochybovat, že vlastnit nebo dělat zmíněnou věc je dobré.

Williams se zabýval otázkou, do jaké míry mají lidé právo posuzovat především pozitivní práva, dobrým příkladem může být dojem práva na práci uváděné v Deklaracích lidských práv. Nikdo nebude zřejmě pochybovat o tom, že mít pracovní příležitost je dobrá věc a že nezaměstnanost pravým opakem. Pokud by to znamenalo, že lidé mají právo pracovat, na kom by pak měli toto právo vymáhat, a kdo jej porušuje, pokud není zachováno. Státní moc může míru nezaměstnanosti do jisté míry ovlivnit, s čímž přichází i idea vládní odpovědnosti. Williams se domnívá, že není příliš šťastné, zahrnuje-li Deklarace lidských práv, byť z pochopitelných důvodů, práva tohoto druhu, které nazývá „údajná.“⁸⁴ Jestliže vlády v mnoha případech nemohou zajistit to, na co mají občané právo, podněcuje myšlenku, že lidská práva představují pouze aspirace, neboť zahrnují dobra a příležitosti, jež by měly být zajištěny prvořadě, je-li to ovšem možné. V tomto případě však nelze hovořit o základním právu lidí, neboť když mají lidé na něco právo, pak se provinuje ten, kdo jim dané právo upírá. „*Hodnotu tohoto dobra tedy není pravděpodobně vhodné vyjadřovat za pomoci práva.*“⁸⁵

Zajímavým příspěvkem je pohled liberálního univerzalizmu nahlízející na lidská práva v pojetí platnosti času. „*Pokud existují určitá lidská práva, musela existovat vždy, a pokud je společnosti v minulosti neuznávaly, je to buď proto, že je řídili zkažení vůdci, nebo společnost z nějakého důvodu danost těchto práv nerozpoznala. (...) Tváří v tvář skutečnosti, že liberální hodnoty se rozšířily teprve nedávno a nikoli univerzálně, se člověk teprve musí rozhodnout, zda jsou správné, zda by je měl zastávat i nadále.*“⁸⁶ Představa, že věci vidíme tak, jak je vidíme díky své historické situaci, „*během dvou set let natolik zakořenila v našem názoru, že podivně působí spíše univerzalistický předpoklad, tj. idea, že morální úsudek se musí všemi a všude zabývat stejně - pokud je morálka správná, musí se vztahovat na každého v každé době.*“⁸⁷

⁸⁴ Tamtéž, s. 112.

⁸⁵ Tamtéž, s. 112.

⁸⁶ WILLIAMS, B. *Na počátku byl čin: Realismus a moralismus v politické diskusi*. 1. vyd. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, s. 113. ISBN 978-80-87378-85-4.

⁸⁷ Tamtéž, s. 114-116.

2.5 Koncept lidských práv jako nástroj derelativizace

Dalším důležitou oblastí při uchopování termínu lidských práv je svoboda projevu a informací, jejichž upírání je vnímáno jako významné porušení, které „*napadá zájmy jedince stejně radikálně jako násilné útoky na jeho osobu, neboť útočí na jeho zájmy coby progresivní bytosti.*“⁸⁸ Svoboda projevu je spíše obsažena v schopnosti efektivní kritiky toho, co režim dělá, a to ve vztahu ke kterékoli rozumné koncepci zájmů jedince. Každý stabilní liberální stát by měl tuto hodnotu bránit a rozvíjet, posilovat informovanost a odsoudit cenzuru. Svoboda projevu slouží v boji proti tyranii a přímému represivnímu nátlaku státní moci.

Jak již bylo řečeno, demokratické společnosti stojí na právech, jež sehrávají prominentní úlohu ve fungování společenství. Je však nutné rozlišit mezi obecnými liberálními právy a právy, o nichž se zmiňuje Všeobecná deklarace lidských práv a ze kterých ta obecná vycházejí. „*Každý pokus přesně stanovit obsah svobody na základě práv se zřejmě soustřeďuje na různé skupiny osob, jež jsou připraveny o „svobodu“ ve smyslu čehosi měřitelného pomocí konceptu rovnosti.*“⁸⁹ Do té míry, nakolik lze prokázat, že rozdělení dober není rovné v případě jasně popsatelných sociálních skupin, vládne pocit, že postrádají svobodu, i když se zdá, že zbytek společnosti je podle všeho svobodný. Svobodu tudíž určují všeobecné hospodářské a sociální podmínky, které ve společnosti převládají.

Nevýhodou nebo slabinou tohoto a podobného přístupu k otázkám svobody a práv je, že ve společnosti podporuje nejednotu. Ačkoli je demokratická společnost tolerantní k pluralitním mezikulturním rozdílům, „*nemůže tolerovat využívání takových rozdílů s cílem prohlubovat sociální konflikt – tedy frakcionářství.*“⁹⁰ Témata nastolovaná různými sociálními skupinami, jež se dožadují svých práv, mají jednoho společného jmenovatele – neopírají se o to, co je primárně správné, nýbrž spíše využívají toho, že žijí v demokratické společnosti, ať už je možné předmět jejich žádání označit za spravedlivý či nikoli. Předkládání požadavků různých skupin je zpravidla efektivní a politicky účinné, pokud jsou dostatečně početní a dobře organizovaní. Většina hnutí za

⁸⁸ Tamtéž, s. 117.

⁸⁹ STANKIEWICZ, W. J. *Hledání politické filosofie: Ideologie na sklonku dvacátého století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 216. ISBN 80-7325-086-1.

⁹⁰ Tamtéž, s. 216.

různá práva sjednocuje své členy s cílem vynutit si ústupky u demokratické vlády tím, že jí zdiskredituje. Ať už jsou totiž jejich požadavky jakkoli pobuřující, nekorespondující s většinovým proudem, postaví-li se k nim vláda lhostejně, případně je otevřeně odmítne, bude právě její stanovisko označeno za doložení její nedemokratičnosti. Nyní se tedy nacházíme v paradoxní situaci, kdy cílem různých skupin a hnutí za jejich práva je přinutit vládu a společnost věřit, že pokud se jejich vynucování práv setká s úspěchem, bude tento počín demokratický, zatímco jeho případný neúspěch bude naopak nedemokratický.

Práva jsou zásadní demokratickou otázkou nikoli jenom proto, že dovolují svým občanům vyjádřit jejich vlastní puzení, ale kvůli tomu, že tyto vlády přijaly relativistický způsob, jak o etických otázkách uvažovat, a tím si vytvořily vlastní problém – dnes potřebují demokratickou metodu, která by jim umožnila relativismu se zbavit. V současnosti je zapotřebí přijímat významná rozhodnutí takového charakteru, jež nelze ponechat relativistickým praktikám jakou je například vláda většiny. Ukazuje se, že koncept práv je vlastně nástrojem derelativizace, a to nástroj charakteristický pro demokracii, která za toto úskalí nebo-li problém vděčí sama sobě.⁹¹ „*Koncepce lidských práv představuje dnes pokus tvrdit i ve světě, kde se stal relativismus stylem života, že absolutna existují.*“⁹²

⁹¹ Srov. STANKIEWICZ, W.J. Hledání politické filosofie: Ideologie na sklonku dvacátého století. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 215. ISBN 80-7325-086-1.

⁹² Srov. tamtéž, s. 216.

3 DISKRIMINAČNÍ MECHANISMUS

Existují empirické studie, které dokazují, že „*lidé mezi sebou rozlišují a následně podle toho zacházejí s druhým podle sociálně vykonstruovaných kritérií, které často nemají žádnou souvislost s reálnými vlastnostmi či schopnostmi jedince.*“⁹³

Předsudky, stereotypy a diskriminace jsou jevy, které jsou obecně známé jak z dob předešlých, tak ze současné doby a setkáváme se s nimi snad ve všech soudobých společnostech. Jedním z hlavních důvodů proč přetrvávají je fakt, že žijeme v multikulturním prostředí, ve světě plném rozdílů, ať už jde o barvu pleti, jazyk, historii, hodnoty či vyznání. Tyto odlišnosti vedou ke kategorizaci a k rozlišování na majority a minority. Od kategorizace je pak už jen malý krok k diskriminaci.⁹⁴ Tento všeobecně rozšířený společenský jev negativním způsobem ovlivňuje životy příslušníků diskriminovaných skupin a ztěžuje existenci samotných demokratických institucí. Je třeba s tímto faktem počítat, nestačí ho jen označit za zlo, ale naopak s tímto počítat a intenzivně pracovat na jeho prevenci a na zmírnování jeho následků. „*Neboť nic nenasvědčuje tomu, že bychom je mohli odstranit jednou pro vždy.*“⁹⁵ Psychologie nedisponuje takovými nástroji, aby mohla ovlivňovat celou společnost. Takto však mohou mnohem efektivněji působit právní normy apelující na naše hodnoty a svědomí.

Při snaze o vysvětlení příčin diskriminace a různých postojů je zapotřebí zabývat se společenskými stereotypy, které definujeme jako „*soubor těch atributů, které jsou konsenzuálně připisované určité sociální kategorii.*“⁹⁶ Stereotyp je chybná generalizace, druh přesvědčení založený na chybném a strnulém zobecňování týkající se příslušníků dané skupiny, není však vlastní příčinou diskriminace, tou je vytvořený postoj, antipatie. „*Všichni máme sklon předem upřednostňovat svůj vlastní způsob života. Jelikož v hlubším smyslu jsme my sami těmi hodnotami, které zastáváme, nelze jinak a musíme*

⁹³ Vlastní překlad. BECKER, G. S. *The economics of discrimination* [online]. Chicago : The University of Chicago press, 1971 [cit. 2011-08-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.google.com/books?hl=cs&lr=&id=50qHcSNVEMC&oi=fnd&pg=PP9&dq=economics+of+discrimination+becker&ots=EO-RgftCk&sig=SuPK2UToi1a7memzodZmGyrrwvk#v=onepage&q&f=false>>. ISBN 0-226-04116-6.

⁹⁴ Srov. HNILICA, K. *Stereotypy, předsudky, diskriminace: Pojmy, měření, teorie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010, s. 9. ISBN 978-80-246-1776-3.

⁹⁵ Tamtéž, s. 9.

⁹⁶ Tamtéž, s.12.

*je hájit s hrdostí a láskou, musíme odmítat každou skupinu, která se staví proti nám.*⁹⁷

Diskriminace je mnohem závažnější, než-li předsudek samotný, kterou provádí zaujatá osoba aktivním způsobem.⁹⁸ Diskriminující člověk vysvětluje své negativní postoje téměř vždy nežádoucími vlastnostmi, kterými se vyznačuje druhá opovrhovaná skupina. Většinou tito lidé tvrdí, že příčinou jejich postojů je určitá odlišnost skupiny, jež odmítají, a vůbec neuvažují nad možností tolerance, natož přátelského přístupu. Odlišnost mezi lidmi sama o sobě nevede k nepřátelství, neboť člověk tolerantní „*chce vidět důkazy, že rozdíly mezi skupinami jsou zanedbatelné anebo vůbec neexistují.*“⁹⁹

3.1 Vymezení pojmu diskriminace

Centrální pojem této práce je diskriminace, jež pochází z latinského výrazu „*discrimino*“¹⁰⁰ ve smyslu „*odlišení, rozlišení.*“¹⁰¹ V současnosti termín diskriminace vzbuzuje především negativní konotace ve smyslu neoprávněného rozlišování a porušování principu rovného zacházení. Je však chybou, pokud se za diskriminaci považuje rozlišování samo o sobě. Rozlišování lze chápat jako přirozený, nutný a potřebný jev, který provází člověka po celý jeho život.¹⁰² Dobře je tento rozdíl patrný v angličtině, která používá významy „*discrimination between*“ a „*discrimination against*“,¹⁰³ přičemž první z nich má neutrální význam, neboť jde o legitimní rozlišování, druhý má význam nezákonného rozlišování, tedy diskriminace. „*Diskriminace je morálně neakceptovatelná, pokud je zacházeno s druhou osobou méně kladně než s ostatními na základě takových kritérií, jež jsou morálně irelevantní.*“¹⁰⁴

Diskriminační jednání má své kořeny v rodinném prostředí, ve kterém vyrůstáme,

⁹⁷ ALLPORT, G. W. O povaze předsudků. Praha : Prostor, 2004. s. 104. ISBN 80-7260-125-3.

⁹⁸ Srov. tamtéž, s. 47.

⁹⁹ Tamtéž, s. 113.

¹⁰⁰ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 283. ISBN 80-7021-253-5.

¹⁰¹ HOLUB, J; LYER, S. *Stručný etymologický slovník jazyka českého*. 4. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s. 184. ISBN 80-0423715-0.

¹⁰² Srov. MACEK, M. *Rovné příležitosti z pohledu medicínského*. In *Antidiskriminační zákon - pomoc slabším nebo převrácení práva?*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku , 2006. s. 25-33. ISBN 80-86547-55-8.

¹⁰³ *Password : Anglický výkladový slovník s českými ekvivalenty*. 1. Praha : Mladá fronta, 1991. s. 144. ISBN 80-204-0288-8.

¹⁰⁴ Vlastní překlad. ELLIS, E. *EU Anti-discrimination law* [online]. 2005 [cit. 2012-03-25]. Dostupné z: <<http://fds.oup.com/www.oup.co.uk/pdf/0-19-926683-2.pdf>>.

ve vzdělávacím systému, vychází ze situací, ve kterých se člověk každodenně ocitá, stejně tak nás determinuje sociální prostředí, média nebo společenské stereotypní uvažování, které může vycházet z přejatých a často nedostatečných informací.

Definuje se jako jev, kdy „*se s fyzickými i právníckými osobami a se skupinami lidí zachází rozdílně; tento pojem rovněž zpravidla znamená, že skutečně existující rozdíly mezi těmito osobami a skupinami k rozdílnému zacházení neopravňují.*“¹⁰⁵ Diskriminace označuje irelevantní a nespravedlivé chování k jednotlivcům „*na základě jejich příslušnosti k určité sociální kategorii, případně zvýhodňování či znevýhodňování celé sociální kategorie.*“¹⁰⁶ Její projevy mohou být zcela zřejmé a mít podobu aktivní agrese (genocidy, lynčování, týrání, sexuální obtěžování, zneužívání atp.) nebo se mohou v chování každého z nás projevovat skrytě, například v mimice, zvoleném tónu komunikace, změně gestikulace atd.¹⁰⁷

Alternativní definici nabízí Allport, který tvrdí, že „*k diskriminaci dochází pouze v případě, že jedincům nebo celým skupinám odpíráme stejné zacházení, o které zřejmě stojí.*“¹⁰⁸ A dále interpretuje oficiální memorandum Organizace spojených národů: „*Pod diskriminaci spadá jakýkoli postoj, který vychází z rozlišování na základě přirozených nebo společenských kategorií a nijak nesouvisí ani se schopnostmi či přednostmi jedince nebo s jeho skutečným chováním. Rozlišování, které nebere v úvahu specifické vlastnosti jedince, ho poškozují.*“¹⁰⁹

Diskriminace nespočívá jen na ryze osobních sympatiích či antipatiích určitého jedince, markantní jsou taktéž případy, kdy příslušníci majoritní skupiny diskriminují příslušníky minoritní skupiny. Častou minoritní skupinou v globálním měřítku jsou například ženy, černoši, homosexuálové a imigranti. Pro označení skupin lidí, jež se nedají nazvat sociologickým termínem *minorita*, se používá pojmu „*stigmatizované skupiny*“,¹¹⁰ například zdravotně postižení, lidé závislý na omamných a psychotropních

¹⁰⁵ SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. Vyd. 2., rozš. Brno: Atlantis, 1999, s. 35. ISBN 80-710-8184-1.

¹⁰⁶ HNILICA, K. *Stereotypy, předsudky, diskriminace: Pojmy, měření, teorie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010, s.18. ISBN 978-80-246-1776-3.

¹⁰⁷ Srov. KRCHOVÁ, A., VÍZNEROVÁ, H. *Diskriminace azylantů a azylantek v ČR z genderové perspektivy : fakta a doporučení*. 1. vyd. Havlíčkův Brod : Evropská kontaktní skupina v České republice, 2008. s. 8. ISBN 978-80-254-2035-5.

¹⁰⁸ ALLPORT, G. W. *O povaze předsudků*. Praha : Prostor, 2004. s. 83. ISBN 80-7260-125-3.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 83.

¹¹⁰ HNILICA, K. *Stereotypy, předsudky, diskriminace: Pojmy, měření, teorie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010, s. 20. ISBN 978-80-246-1776-3.

látkách, lidé s nadváhou apod. Ve společnosti pak dochází k tomu, že lidé z minoritních skupin jsou díky svým fyzickým a kulturním charakteristikám vyčleněni od ostatních a jsou na ně aplikovány odlišné a nerovné způsoby zacházení v důsledku čehož sami sebe nazírají jako objekty kolektivní diskriminace.¹¹¹

Časté spojování problematiky diskriminace s problematikou minorit však nesmí vést ke zjednodušujícímu názoru, že diskriminující je vždy jen majorita, děje se tomu i naopak nebo také kdy příslušníci dané skupiny diskriminují své vlastní příslušníky.

Jak bylo shora uvedeno, termín diskriminace je v každodenní mluvě hojně užíván a je mu přidáván různý význam. Často se s tímto pojmem pojí jistá emoční nabitost, stal se nosičem mnoha emocí, jimiž lidé reagují na různorodou nespravedlnost a mnohdy se cítí být diskriminací osobně zasaženi.¹¹² Hlavním důvodem může být to, že diskriminace úzce souvisí s otázkou sociální rovnosti, na kterou existuje množství zásadně odlišných pohledů, a které se zároveň osobně dotýkají jednotlivců. Mýty o diskriminaci brání tomu, aby společnost přijala tuto problematiku a věc boje proti ní opravdu za svou a začala účinně eliminovat její nejhorší formy.¹¹³

Diskriminace se dle antidiskriminačního zákona, jež byl v České republice přijat jakožto zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů, rozlišuje na přímou, nepřímou, obtěžování, sexuální obtěžování a pronásledování. Za diskriminaci se považuje i pokyn a navádění k diskriminačnímu chování. V dikci zákona je diskriminace definována jako odlišné, právem zakázané zacházení s lidmi ve vymezených, srovnatelných situacích na základě rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry nebo světového názoru.¹¹⁴ Rozlišování mezi lidmi na základě určité kategorie bez ohledu na osobní hodnoty

¹¹¹ Srov. tamtéž, s. 20.

¹¹² Srov. FALTOVÁ, M; ZUNT, T. Malý průvodce diskriminační problematikou : Manuál pro zvědavé občany pro snadnou orientaci v oblasti diskriminace. [online]. Český Krumlov : Informační centrum občanského sektoru, 2008 [cit. 2011-10-09]. Dostupné z WWW: <http://css.krumlov.cz/DOC/145_Pruvodce_diskriminacni_problamatikou.pdf>.

¹¹³ Srov. *Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva: DISKRIMINACE - MANUÁL PRO PRACOVNÍKY INSTITUCÍ* [online]. Praha : Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva, 2006 [cit. 2011-10-10]. Dostupné z WWW: <<http://lidskaprava.poradna-prava.cz/folder05/diskriminace.pdf>>.

¹¹⁴ Srov. *Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva : Mezinárodně-právní standardy* [online]. 2009 [cit. 2011-12-11]. Dostupný z WWW: <<http://lidskaprava.poradna-prava.cz/muzi-a-zeny-338.html>>.

člověka.¹¹⁵

3.2 Stereotypy a kategorie

Většina sociálně relevantních stereotypů, ať už etnických, genderových, věkových, profesních apod., je spojena s více jak pěti atributy a některé z nich mohou být spojeny s poměrně silnými emočními reakcemi, jež ovlivňují náš postoj k celé dané kategorii. „*Tyto atributy nejsou definičními znaky kategorie, tj. nejsou s kategorií asociovány logicky, ale na základě zkušenosti.*“¹¹⁶ Atributy jsou psychické, fyzické, sociální, kulturní, ekonomické a další. Stereotypy zpravidla zahrnují i rozmanité halo efekty a úzce souvisí s rolemi, očekáváními toho, jaké atributy by příslušník dané sociální skupiny měl mít nebo jak by se měl chovat.

Kategorie se používají pro označení souboru jedinců, kteří sdílejí určitý společný znak. Mezi jednotlivými kategoriemi existují i různé vztahy zapříčiněné „*různě silnými vzájemnými asociacemi, kdy aktivace jedné kategorie vede k aktivaci kategorie jiné.*“¹¹⁷ Příkladem tohoto přesvědčení jsou profesní role, jež jsou spojované s kategoriemi pohlaví a rasy.

3.4 Kategorizace a stereotypizace

Kategorizace je procesem, při kterém dochází ke kódování jedince coby příslušníka dané kategorie. Dochází k procesu selekce určité kategorie v paměti, její aktivaci a aplikaci při poznávání jedince. Aktivace pak vede k aktivování atributů, jež jsou s ní asociovány, a k jejich využití při poznávání konkrétního jedince, jinak řečeno utváří se nám o něm dojem a vysvětlujeme si jeho chování. Souhrnně tyto dva procesy nazýváme

¹¹⁵ Srov. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 2010 [cit. 2011-10-09]. Rovné příležitosti mužů a žen. Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/slovnicek-zakladnich-pojmu-pro-oblast-rovnnych-prilezitosti-zen-a-muzu.aspx>>.

¹¹⁶ HNÍLICA, K. *Stereotypy, předsudky, diskriminace: Pojmy, měření, teorie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010, s. 13. ISBN 978-80-246-1776-3.

¹¹⁷ Tamtéž. s. 15.

stereotypizací.¹¹⁸

Kategorizace, neboli generalizace, slouží v lidském myšlení jako výpomoc a jakmile vznikne, stává se základem obvyčejného předsudečného úsudku. Avšak tomuto procesu se nelze vyhnout, neboť na něm závisí uspořádaný život. Kategorizace formuje velká seskupení informací, jimiž se řídíme při každodenních odhadech situace, klasifikujeme jednotlivé události a řadíme je do již vytvořených souborů, tříd, a podle toho jednáme. Naše životní zkušenosti mají tendenci se formovat do pojmů a kategorií.

Každý problém máme přirozenou tendenci řešit ne-li co nejsnadněji, pak snadno. To se nejlépe daří, když problémy rychle řadíme do nějaké vyhovující kategorie, která nám slouží jako ukazatel k předem danému řešení. Dokud nám toto hrubé zobecňování vyhovuje, je tolerováno, pokračujeme v něm, neboť to vyžaduje méně úsilí. Vyvíjet úsilí mimo oblast nejintenzivnějšího zájmu je nepříjemné. Pak dochází k diskriminaci odlišných skupin, neboť to stojí méně úsilí, než se dívat na jednotlivce individuálně.

Kategorie umožňují pozorovateli rychle identifikovat příbuzný objekt, kdy každá událost nese jisté znaky, které nám slouží jako klíč, jež uvádí v činnost kategorii předpokladu. Kategorie jsou bezprostředně svázány s tím, co vidíme, jak usuzujeme a jak jednáme. Usnadňují nám naše vnímání a chování, umožňují rychle se přizpůsobovat životu odpovídajícím způsobem a v této fázi se právě lidé často dopouštějí chyb.¹¹⁹ „*Naše myšlení při vytváření kategorií nedělá rozdíly: vytváří iracionální kategorie stejně snadno jako iracionální.*“¹²⁰ Důvodem je, že iracionální kategorie jsou spojené se silně emocionálními pocity a daná fakta se o odmítnuté skupině lidí buďto nehledají nebo se záměrně přehlížejí, přestože mohou dokonce odporovat vlastní zkušenosti.

3.5 Předsudky

Stereotypizace pak úzce souvisí s předsudky, což je termín, jež je odvozený od latinského podstatného jména *praejudicium*, u kterého v průběhu doby došlo ke třem

¹¹⁸ Srov. tamtéž, s. 14.

¹¹⁹ ALLPORT, G. W. O povaze předsudků. Praha : Prostor, 2004. s. 51-52. ISBN 80-7260-125-3.

¹²⁰ Tamtéž, s. 53.

významovým posunům. Nejprve toto substantivum označovalo „precedent“, tedy úsudek vycházející z dřívějšího rozhodnutí a zkušenosti. V angličtině později dostal výraz význam úsudku, který si člověk vytvoří dřív, než-li náležitě prozkoumá fakta, jeho úsudek je předčasný a ukvapený. Nakonec výraz nabyl současný emocionální nádech přízně či nepřízně, který takový předčasný úsudek doprovází.¹²¹ Z toho vychází krátká definice, že předsudek znamená „*smýšlet o ostatních špatně bez náležitého opodstatnění.*“¹²² Formulace v sobě jasně vystihuje dvě základní složky předsudku – odkaz na ničím nepodložený úsudek a citové zabarvení. Je však velmi stručná, tudíž se nabízí definice rozšiřující, kdy je předsudek „*rozumem neodůvodněné přesvědčení, které slouží jako výchozí soud praktického uvažování a zčásti utváří některé světové názory, jež se vzpírají vyvrácení. Předsudek je konstantou nereflektovaného přesvědčení, zatímco bigotnost je konstantou nereflektovaných hodnot; obojí však kontrastuje s dogmatismem, totiž s tendencí převést jak přesvědčení, tak hodnoty do artikulované formy a pokládat je tím za přesvědčivě prokázané. Proti předsudkům nelze argumentovat, neboť neuznávají možnost argumentování.*“¹²³

Předsudek však nemusí vždy nutně vyjadřovat jen záporný náboj ve smyslu Allportovy definice: „... *odmítavý až nepřátelský postoj vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že do této patří, a má se tudíž za to, že má nežádoucí vlastnosti připisované této skupině.*“¹²⁴ Může také zahrnovat i příznivý nebo ambivalentní postoj, kdy můžeme být pro i proti druhým osobám nebo věcem. Postoj hodnotitel zaujme předem, aniž by měl reálnou zkušenost s objektem anebo na ni nepohlíží.

Existuje ještě teorie předsudku jakožto skupinové normy, dle které faktory, jež vedou jedince k tomu, aby si vytvářel předsudečné postoje, obvykle nepůsobí postupně. „*Vznik předsudků funkčně souvisí spíše s tím, jak se jedinec stává příslušníkem dané skupiny, tj. jak přijímá skupinu a přejímá její hodnoty (normy) jako hlavní záchytné body pro to, jak se řídit zkušeností a usměrňovat své chování.*“¹²⁵ S tímto velmi silně koreluje argument o relativní neúčinnosti pokusů autorit změnit postoje jedince, což vede k tvrzení, že je snazší změnit skupinové postoje než postoje jedince. Například výchovné působení na dítě účastnící se ve škole multikulturní výchovy mnohem

¹²¹ Srov. tamtéž, s. 38.

¹²² Tamtéž, s. 38.

¹²³ SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. 2. Brno: Atlantis, 1999, s. 120. ISBN 80-710-8184-1.

¹²⁴ ALLPORT, G. W. *O povaze předsudků*. Praha : Prostor, 2004. s. 39. ISBN 80-7260-125-3.

¹²⁵ Tamtéž, s. 71.

pravděpodobněji přebijí hodnotové normy rodiny, kamarádů a blízkého sociálního prostředí. Allport však s tímto tvrzením zcela nesouhlasí, neboť ho považuje za zbytečně kolektivistický. Předpoklad není, dle jeho názoru, v žádném případě masový fenomén. Vybízí k tomu, aby si každý položil otázku, zda-li zastává svůj společenský postoj takový, jaký ho nese jeho rodina, společenská třída, kolegové v zaměstnání apod. Odpověď může být kladná, ale spíše se dočkáme odpovědi, že v referenčních skupinách vládne množství předsudků, které si vzájemně odporují, že všechny sdílet není ani možné, a také je ani dotazovaný nesdílí.

Zastánci této teorie si uvědomují nyní zmíněnou individualistickou odlišnost postojů a připouštějí, že „*jakýkoli systém skupinovým norem vyžaduje pouze přibližnou konformitu. Postoje jednotlivců se mohou od postojů skupiny jako celku lišit, ne však příliš.*“¹²⁶ Každý jedinec je do dané sociální skupiny, společnosti, zapojen jedinečným způsobem a zároveň ho ovlivňují skupinové normy a tlak jeho okolí. Někteří lidé jsou plně konformní s tím, co je podle nich požadavek skupiny, jiní jsou konformní pasivně a další nekonformní. Naše konformita vychází z individuálního poznání, individuálních potřeb a způsobu života.

Při nahlížení na formování postojů je vždy nutné hledat rovnováhu mezi kolektivním a individuálním přístupem. Předpoklad je v posledku problémem formování a rozvoje osobnosti. Žádný jedinec nepřijme postoje své skupiny, pokud ho k tomu nedovede osobní potřeba nebo osobní zvyk. Ty tvoří častý zdroj předsudků, na nichž se projevuje vliv skupinové příslušnosti při rozvoji osobnosti jedince.¹²⁷

Na základě těchto teorií můžeme spatřit rozdíl ve formování názorů jedince v demokratických a nedemokratických společnostech. V demokratickém právním státě žije jedinec pod tlakem sociálních skupin a jejich norem, avšak může se do jisté míry od nich oddělit, odmítnout je a nese si podstatnou část odpovědnosti za své chování. V nedemokratické společnosti se prosazují ideologie, jež aktivně manipulují a kontrolují veřejné mínění a v takovém státě je kritické uvažování jedince vystaveno silnějšímu tlaku společenských norem, což v důsledku vede k většímu výskytu předsudků. Tímto se zabývá nizozemský teoretik T. A. van Dijk, jež uvádí, že „*společenský diskurz hraje*

¹²⁶ ALLPORT, G. W. O povaze předsudků. Praha : Prostor, 2004. s. 72. ISBN 80-7260-125-3.

¹²⁷ Srov. tamtéž, s. 72.

*prominentní roli v reprodukci rasismu.*¹²⁸ K jeho ovlivňování se používají média, která mají v tomto centrální úlohu. Jeho závěry se sice týkají rasismu, dají se však plošně zevšeobecnit.

3.6 Jak se předsudek projevuje

Člověk s předsudky se uchyluje k selektivnímu výběru několika málo svých vlastních vzpomínek, jež míchá s fámami a příliš generalizuje. Lidé zaujatí vůči příslušníkům druhých odlišných skupin než jak sami sebe chápou, jsou zaujatí a záleží na každém z lidí, zda-li si svoji antipatii nechá pro sebe nebo ji bude projevovat, tedy diskriminovat. A diskriminace s sebou zpravidla nese bezprostřednější a vážnější důsledky než-li předsudek. Každý náš odmítavý postoj má sklon projevit se někde nějakou akcí a čím intenzivnější je tento postoj, tím větší je pravděpodobnost, že vyústí v nepřátelský čin.

Negativní postoj vůči odlišným skupinám chápaným jako jeden celek je příkladem špatného smýšlení bez náležitého opodstatnění, jež se pak projevuje v každodenním životě v podobě, jež Allport uvádí v následujícím lineárním vývoji:

- a) osočování - lidé vyjadřují svůj antagonismus svobodně například v běžném rozhovoru, většinou to tím ale končí lidé ve svých nesympatiích nezachází dál.
- b) vyhýbání se - je již projevem silnějšího předsudku, kdy se člověk vyhýbá odmítané skupině i za cenu svých vlastních nesnází, ale přímo skupině neubližuje, břímě přizpůsobení a vyhýbání se bere celé na sebe.
- c) diskriminace - zaujatá osoba provádí nežádoucí rozlišování aktivním způsobem může vyústit v institucionalizovanou segregaci.
- d) fyzické napadání – způsobeno emoční gradací vedoucí k násilným nebo polonásilným aktům.
- e) vyhlazování je nejvyšším stupněm násilného projevu předsudku, jež známe jako

¹²⁸ Vlastní překlad. DIJK, T. A. van. Elite Discourse and the Reproduction of Racism. *Discourse of Society: Research in Critical Discourse Studies* [online]. 2012 [cit. 2012-03-06]. Dostupné z: <<http://www.discourses.org/OldArticles/Elite%20discourse%20and%20the%20reproduction%20of%20racism.pdf>>.

lynčování, pogromy nebo genocidní programy.¹²⁹

Jak je patrné, ve velkém množství případů nevedou předsudky dál než k osočování nebo verbálním invektivám. Popsaný vývoj není nevyhnutelný, naopak existující právní regulativa této eskalaci vývoje závažných projevů předsudků zabraňují. Antidiskriminační zákon a všechny další právní normy s tím spojené mají za cíl eliminaci nebo redukci diskriminačního mechanismu. Proto je velmi důležité, aby se rozlišovaly projevy předsudků dle jejich intenzity. Nejsnazší bude pro zákonodárce ovlivnit právní normou fyzické napadání a vyhlazování, složitějším se pak stává změnit první tři projevy předsudků, neboť lze si těžko představit, že by právní norma korigovala osočování, vyhýbání nebo samotné rozlišování. Tyto nejméně intenzivní projevy nesnášenlivosti musí řešit nikoli právní normy, ale jiné druhy sociálních norem v podobě zralých morálních norem a etických kodexů. *„Pokoušet se uchránit mysl každého člověka před jakýmkoli setkáním se stereotypy je asi špatná politika. Mnohem lepší je posilovat lidskou schopnost mezi stereotypy rozlišovat a vší mocí se vyrovnávat s jejich vlivem.“*¹³⁰

3.7 Sociální normy

Mezi determinanty lidského chování patří nejenom výše uvedené psychologické procesy, ale také sociální normy, která nám říkají, *„jak je běžné se v určitém kontextu k příslušníkům určité sociální kategorie chovat“*,¹³¹ nebo jak bychom se k nim chovat měli. Je možné si je představit také jako určitá procedurální pravidla chování, která se aktivují při kontaktu s příslušníkem určité skupiny. Ovlivňují naši kategorizaci, stereotypizaci až po samotné uplatnění postojů a předsudků vůči druhým. *„Sociální normy nám nedovolují dospívat k závěru o osobních vlastnostech jedinců pouze na základě stereotypních informací. Někdy však stačí iluze, že disponujeme specifickou informací o daném jedinci, a dospíváme k dojmu či závěru, které jsou plně položeny na*

¹²⁹ Srov. ALLPORT, G. W. O povaze předsudků. Praha : Prostor, 2004. s. 47. ISBN 80-7260-125-3.

¹³⁰ ALLPORT, G. W. O povaze předsudků. Praha : Prostor, 2004. s. 226. ISBN 80-7260-125-3.

¹³¹ HNILICA, K. *Stereotypy, předsudky, diskriminace: Pojmy, měření, teorie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010, s. 20. ISBN 978-80-246-1776-3.

stereotypu.“¹³²

V tomto ohledu spočívá jejich specifická, neboť determinují jednotlivé fáze diskriminačního mechanismu a z tohoto důvodu se cítí být zákonodárce oprávněni regulovat diskriminaci právními normami.

Problém však spočívá v tom, že se různými sociálními kategoriemi lidí dostává různá míra právní ochrany, což ve výsledku vede k sociálním konfliktům, resp. střetu hodnot. Jde o případy, kdy jsou vůči příslušníkům určitých kategorií tolerovány projevy předsudků, resp. jejich diskriminace, zatímco vůči příslušníkům jiných kategorií takovéto projevy tolerovány nejsou. Například když porovnáme objektivně srovnatelné kategorie lidí - příslušníci extrémistických režimů jako jsou komunisté a neonacisté, jedna skupina má ve společnosti výhodnější postavení než-li druhá.¹³³

Vlivy sociálních norem na jedince se projektují i do průzkumů veřejného mínění, ze kterých se pak vyvozuje například míra xenofobie dané společnosti apod. Bylo zjištěno, že jedinec pod tlakem sociálních norem explicitně vyjadřuje kladný postoj vůči určité sociální kategorii, ačkoli implicitně zastává negativní názor. Jedná se o jev zvaný „*překompenzování, který vzniká v situaci, kdy má jedinec k určité sociální kategorii silný negativní implicitní postoj.*“¹³⁴ Jeho explicitní postoj totiž někdy hovoří o pravém opaku. Tedy čím je negativnější automatický vnitřní postoj dotazovaného, tím kladnější postoj bude vyjadřovat navenek, neboť je jeho postoj sociálně kontrolovaný. Tento jev by měl být zohledňován v případech, kdy se průzkumy veřejného mínění nebo podobné závěry používají v průběhu důkazního řízení před soudem.¹³⁵

Při sumarizaci výše uvedeného je zřejmé, jakým způsobem nás ovlivňují sociální normy. Působí z jedné strany pozitivně jako korekce sociálně neakceptovatelného chování, z druhé strany negativně jako nástroj diskriminace. Z těchto důvodů je velmi důležité, aby během legislativního procesu vznikaly takové normy, které zamezí nebo alespoň značně sníží rizika zneužití antidiskriminační legislativy k právě diskriminačnímu jednání. Jak již bylo v textu zmíněno, na druhou stranu je diskriminace určitých skupin společensky žádoucí a diskriminace je jevem akceptovatelným. Vždy je

¹³² Srov. tamtéž, s. 93.

¹³³ ALLPORT, G. W. O povaze předsudků. Praha : Prostor, 2004. s. 209. ISBN 80-7260-125-3

¹³⁴ HNÍLICA, K. *Stereotypy, předsudky, diskriminace: Pojmy, měření, teorie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010, s. 115. ISBN 978-80-246-1776-3.

¹³⁵ Srov. tamtéž, s. 115.

však nutné přihlížet na sociální kontext měnící se v průběhu času, což klade na antidiskriminační normotvorbu zvýšené nároky ohledně míry její adaptability na tyto změny.

Nejedná se o sociální normy tehdy, pokud vztahy uvnitř sociálního útvaru nejsou těmito normami přímo ovlivňovány, jedinci nejednají na základě vzniklých a již známých pravidel. Významnou doslova určující vlastností sociální normy je její známost a tzv. její sdílení ostatními sociálními subjekty (skupiny, jednotlivci).

3.8 Právo a právní norma

Právo závazně upravuje vztahy mezi osobami, mezi osobou a společností resp. státem, čímž pomáhá snižovat nejistotu budoucnosti a účinně podporuje lidskou svobodu. Pro jednání osob platí, že co není zakázáno, je dovoleno, kdežto jednání státu se omezuje na to, co je mu výslovně přikázáno. Právo musí být podepřeno donucovací mocí, aby je bylo možné vymáhat, čímž se liší od morálky.¹³⁶ „*Teoreticky se právo opírá o pojem či představu spravedlnosti, jednak o legitimitu zákonodárce: zákon platí, protože byl platně stanoven.*“¹³⁷ Dle Akvinského se právo obrací se na lidi, kteří „*podle zkušeností nevynikají zvláštní ctností.*“¹³⁸

Právo můžeme vymezit taktéž jako „*nutné minimum vztahů mezi osobami nebo skupinami osob. Formuluje vzájemné povinnosti, vymezuje a zajišťuje minimální míru spořádaného chování mezi lidmi, také a zejména když jsou si vzájemně cizí. Právo má tedy zabezpečovat v nezbytné míře mír uvnitř společnosti s ohledem na rozmanitost zájmů v jejich vzájemném střetávání a možný konflikt mezi osobními a skupinovými zájmy. Musí mít možnost být vynutitelné a prosaditelné.*“¹³⁹

Bylo by omylem domnívat se, že existuje jednotné vymezení práva, neboť jak upozorňuje bývalý ústavní soudce Vojtěch Cepl „*v obecné teorii práva nebylo dosaženo*

¹³⁶ Srov. SOKOL, J. Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 346. ISBN 80-7021-253-5.

¹³⁷ Tamtéž, s. 346.

¹³⁸ SUTOR, B. *Politická etika*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996, s. 103. ISBN 80-86005-17-8.

¹³⁹ Tamtéž, s. 102.

shody o tom, co to vlastně právo je.“¹⁴⁰ Právo má tři základní paradigmaty:

a) většina z nás zná pouze jediné pojetí práva, a to právní dogmatiku, která je v Česku podle Cepla naprosto převládající. V tomto pojetí se právo chápe „co je psáno, to je dáno.“

b) právně sociologický pohled, podle kterého nepostačuje zabývat se pouze legislativou. Důležité je zkoumat tzv. živé právo, jak se skutečně realizuje v životě, jak se interpretuje, uplatňuje a vynucuje. Tento přístup, který se rozšířil hlavně z amerického právního realismu, tvrdí, že „*právní texty žádné jednoznačné odpovědi nenabízejí, a ve skutečnosti to co právníci dělají, není ničím více než jen sofistikovanou intelektuální hrou.*“¹⁴¹

c) psychologický aspekt práva, který tvrdí „*právo není jen to, co je napsáno v knihách, právo je také to, co mají lidé ve svém vědomí. Rozhodující jsou ta pravidla, která lidé znají a akceptují, souhlasí s nimi a jednají podle nich, třeba podvědomě.*“¹⁴²

Právo je významným nástrojem moci a může být zneužité k upevňování mocenských struktur. Jak upozorňuje Cepl: „*každý přemýšlející pozorovatel dojde brzy k tomu, že to právo, které tvoří parlament, není suma rozumu, ale výsledek kompromisů, zájmů, předsudků, prestižních soubojů, lobbyistů.*“¹⁴³ Je třeba vnímat, že právo může být problematické i ve své praktické podobě, neboť jeho jazyk je v mnoha ohledech značně vágní a mít vícero výkladů, jako například „všeobecný zájem“, „veřejný pořádek“, „spravedlnost“, „v zájmu dítěte“ apod. „*Právní pravidla není možné vždy přesně napsat, což vyplývá z nepřesnosti hovorového jazyka, bez kterého se žádná legislativa neobejde, protože adresáty norem jsou normální lidé.*“¹⁴⁴ Dalším důvodem nepřesnosti a neúplnosti legislativy je nemožnost předvídat všechny faktické situace a jejich varianty upravené právem, které mohou v budoucnu nastat.

Smyslem právní normy je zúžit možný libovolný výběr jednání v těch oblastech života společnosti, kde si to sama společnost přeje a toto přání ztělesňuje právní normou

¹⁴⁰ CEPL, V. *Občanský institut: Prameny práva* - [online]. 1999 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.obcinst.cz/cs/PRAMENY-PRAVA-PRINCIPY-NEBO-ZAJMY-c618/>.

¹⁴¹ JANEBOVÁ, R. *Sociální revue: Dilemata mezi právem a etikou aneb právo nezavazuje odpovědnosti* [online]. 2009 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://socialnirevue.cz/media/docs/Janebova_DilemaPravoEtika.pdf.

¹⁴² CEPL, V. *Občanský institut: Prameny práva* - [online]. 1999 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.obcinst.cz/cs/PRAMENY-PRAVA-PRINCIPY-NEBO-ZAJMY-c618/>.

¹⁴³ Tamtéž, online, [cit. 2012-03-11].

¹⁴⁴ Tamtéž, online, [cit. 2012-03-11].

chápanou jako společenský normativní a regulativní systém. Jedná se o „*souhrn společenských pravidel předpisujících vnější chování, jejichž porušení se považuje za žalovatelné.*“¹⁴⁵ Představa o tom, že všechny právní normy lze vynutit sankcemi proti vůli jejich adresátů je utopická, dobrovolné vnitřní přijetí většiny pravidel je v moderní komplexní společnosti naprosto nezbytné. Podmínkou efektivního působení práva je též zvyšování harmonie a souladu různých normativních soustav, které se ve svém působení navzájem podporují. Právo má být spravedlivé a v souladu s převládající soustavou společenských hodnot.¹⁴⁶

¹⁴⁵ SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1999, s. 114. ISBN 80-710-8184-1

¹⁴⁶ Srov. JANEBOVÁ, R. *Sociální revue: Dilemata mezi právem a etikou aneb právo nezbavuje odpovědnosti* [online]. 2009 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://socialnirevue.cz/media/docs/Janebova_DilemaPravoEtika.pdf.

4 ANTIDISKRIMINAČNÍ ZÁKON V ČESKÉM A EVROPSKÉM LEGISLATIVNÍM PROSTORU

4.1 Historický vývoj antidiskriminační legislativy

Boj za rovnost probíhá v západní Evropě a Spojených státech amerických již několik století, zpočátku především v souvislosti s bojem za ženská práva a bojem proti otrokářství, později také proti rasové, etnické či náboženské segregaci. Úsilí o dosažení rovnosti se v průběhu 2. poloviny 20. století se postupně rozšiřovalo i na další znevýhodňované skupiny, jako jsou senioři, zdravotně postižené osoby, sexuální menšiny a další.

Zákonné zakotvení zákazu diskriminace v euroatlantickém prostoru bylo důsledkem mnohaletého vývoje, během kterého docházelo k rozsáhlým celospolečenským diskuzím. A ani v zemích, jako jsou Spojené státy americké nebo Velká Británie, jež jsou v současné době považovány v tomto směru za průkopnické, nebyly kroky směřující k odstraňování zakořeněných nerovností ve společnosti přijímány jednomyslně a nebyly vítány s nadšením. Bylo tomu často spíše zcela naopak a docházelo i k násilným projevům proti desegregující legislativě.¹⁴⁷

Přijetím antidiskriminační legislativy se Česká republika k výše uvedeným zemím připojuje. Avšak k tomuto kroku nedošla zevnitř, ze své vnitřní potřeby, neboť v Československu a poté v České republice diskuse na téma rovnost a antidiskriminace neprobíhaly. V době komunismu diskriminace minoritních skupin existovala, ovšem s ohledem na režim a s tím související rutinní porušování základních lidských práv nebyla diskriminace považována za prioritu. Po roce 1989 se o rovnosti začalo ve společnosti hovořit zejména v souvislosti s rostoucí emancipací žen a dalších skupin. Problematika ochrany před diskriminací je velmi úzce propojena s pojetím a chápáním rovnosti a lidskou důstojností jako jednou z nejvyšších hodnot.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Srov. ŠTĚPÁNKOVÁ, M.; ČIŽINSKÝ, P. *Antidiskriminace - pravdy a mýty o rovnosti* [online]. Praha : Poradna pro občanství/občanská a lidská práva, 2007 [cit. 2012-02-03]. Dostupné z WWW: <http://www.poradna-prava.cz/folder05/anti-diskriminace_web.pdf>.

¹⁴⁸ Srov. tamtéž, online, [cit. 2012-02-03].

Nejrůznější formy diskriminace představují jeden z nejzávažnějších lidskoprávních problémů v Evropě.¹⁴⁹ Zasahují miliony lidí po celém kontinentě, kteří jsou denně vystaveni sociální exkluzi, setkávají se s předsudky a stereotypy a nemohou se dovolat svých základních práv a svobod.¹⁵⁰

Evropská unie má přesto jeden z nejrozvinutějších antidiskriminačních zákonů na světě. Evropská legislativa v této oblasti „je založena na článku 13 Amsterodamské smlouvy, která vstoupila v platnost v roce 1999 a zajistila Evropské unii nové pravomoci v boji proti diskriminaci založené na pohlaví, rasovém či etnickém původu, náboženství či přesvědčení, zdravotním postižení, věku nebo sexuální orientaci.“¹⁵¹

Zákaz diskriminace je odvozován z ustanovení Listiny základních práv a svobod o rovnosti, kdy například čl. 1 stanovuje, že lidé jsou rovni v důstojnosti a právech, anebo v čl. 4 odst. 3 se uvádí, že zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky.¹⁵² Oba tyto soubory charakterizují diskriminaci jako nezajištění, popř. nezaručení určitých, právním předpisem vymezených, práv (respektive užívání těchto práv) všem bez rozdílu činěného na základě určitých důvodů, přičemž tyto důvody jsou vyjmenovány jen demonstrativně.¹⁵³

Zákaz diskriminace je obsažen kromě Listiny i v dalších mezinárodních smlouvách o lidských právech, jímž jsou Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace a Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen a čl. 14 Evropské úmluvy o základních lidských právech a svobodách. Tyto legislativní nástroje jsou však spíše jen proklamací, která si vyžádala propracovanější zákonnou úpravu, jímž se stal antidiskriminační zákon.

Odpůrci této legislativy, jež obsahují i pozitivní opatření, nesouhlasí s terminologií

¹⁴⁹ Vlastní překlad. *Srov. A European concern* [online]. 2010 [cit. 2012-01-09]. Fight discrimination EU. Dostupné z WWW: <<http://www.fightdiscrimination.eu/discrimination-in-europe/a-european-concern>>.

¹⁵⁰ *Srov. Diskriminace* [online]. 2008 [cit. 2011-10-09]. Amnesty International. Dostupné z WWW: <<http://www.amnesty.cz/news/article.php?id=584>>.

¹⁵¹ *Evropská komise* [online]. 2005 [cit. 2011-10-09]. Boj proti diskriminaci. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/employment_social/fdad/cms/stopdiscrimination/fighting_discrimination/Rights_and_Responsibilities/?langid=cs>.

¹⁵² *Srov. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. 2010 [cit. 2011-12-12]. Listina základních práv a svobod. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>.

¹⁵³ *Srov. Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva. DISKRIMINACE MANUÁL PRO PRACOVNÍKY INSTITUCÍ* [online]. Praha: Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva, 2006 [cit. 2011-01-10]. Dostupné z WWW: <<http://lidskaprava.poradna-prava.cz/folder05/diskriminace.pdf>>.

evropských směrnic a tvrdí, že vychází z zkreslených představ o společenské spravedlnosti, která bude moci být vynutitelná prostřednictvím pozitivního práva.

Ve společnosti však existují vztahy, které nelze v právním státě regulovat bez toho, aniž by se tato regulace nedostala do konfliktu se základními hodnotami demokratické společnosti. Společnost samotná uznává pravidla morálky, která si vynucuje vlastními pozitivními či negativními konsekvencemi. V okamžiku, kdy je to nutně zapotřebí, k ochraně řádného fungování společnosti, odpovídají tato společenská pravidla pozitivnímu právu. Tam, kde to nutně zapotřebí není, zůstává morálka nepodepřená žádnou právní normou.

Myšlenka nediskriminace chápána jako rovné šance pro všechny je v evropském společenství dobře etablovaná, ovšem „*v poslední době stále více deformována a její provádění se děje stále méně vhodným způsobem,*“¹⁵⁴ což poukazuje na sporné zavádění kvót. Elementární podstatou myšlenky nediskriminace „*je rovnost příležitostí ve významu rovnosti práv pro všechny občany. To znamená, že neurčitý počet subjektů má za stejných podmínek stejná práva a stejnou možnost jejich prosazování.*“¹⁵⁵ Při sebevětší legislativní, exekutivní či justiční snaze nebude absolutní rovnosti dosaženo, neboť lidé v populaci jsou různí a člověk nemůže být k vynucování svého práva nucen. „*Nepochopení této základní myšlenky v kombinaci s unijním sociálním až socialistickým paternalismem však vedlo k interpretaci myšlenky nediskriminace jako rovnosti výsledku, tedy stavu, kdy neurčitý počet subjektů má za různých podmínek stejná práva a různou možnost jejich prosazování.*“¹⁵⁶

Nelze opomenout výhrady odborníka na právo Ivo Jeníka, který uvádí, že v evropském společenství dochází k dezinterpretaci této teze prováděnou pod záštitou humanismu a demokracie, jež daný stát totalitarizuje. Taktéž dochází k ambivalenci myšlení o rovnosti lidí, neboť Evropská unie ve stejném čase podporuje společenskou diverzitu. Jeník poukazuje na ekonomické analýzy dokazující, že nadmíra hyperprotektivní legislativy ve svých důsledcích zhoršuje postavení chráněných subjektů, což vyvolá potřebu další protektivní legislativy. Teze nediskriminace má své nezpochybnitelné opodstatnění v pracovněprávních vztazích, v oblasti sociálních služeb

¹⁵⁴ JENÍK, I. *Potřebujeme nový antidiskriminační zákon?* Praha: Občanský institut, 2007. s. 6. ISBN 978-80-86972-21-3.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 6.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 6.

a přístupu ke vzdělání. Diskutabilní je dle jeho názoru aktuální provádění antidiskriminačním zákonem, z něhož je markantní snaha kazuisticky postihnout všechny představitelné situace denního života. V důsledku toho se může každý člověk cítit být někým diskriminován a požadovat odškodnění za domnělou diskriminaci.¹⁵⁷ Vzniká zde taktéž prostor pro zneužitelnost normy.

4.2 Přijetí antidiskriminačního zákona v České republice

Antidiskriminační zákon byl v České republice před jeho schválením přijímán rozporuplně. Počátky úsilí pro přijetí antidiskriminačního zákona spadají do roku 2001. Zákon na ochranu před diskriminací by nebyl přijat, pokud by neexistovala povinnost České republiky implementovat příslušné antidiskriminační směrnice Evropské unie.

Odpůrci zákona hlasitě poukazovali zejména na snadné zneužití ochrany poskytované potencionálním obětím, na zneužití legislativy proti „normálním“ lidem, a že posune český právní řád k absurdním kauzám (kdy například muž otevírající ženě dveře bude moci být obviněn ze sexuálního obtěžování apod.). V současné době kritické hlasy stále zaznívají a prezentují názor, že antidiskriminační zákon je koncem jakékoli společenské rozmanitosti a původní snahy zákonodárců se spojují se „*sociálním inženýrstvím, socialismem, případně s extrémním feminismem.*“¹⁵⁸

Zásadní vliv na podobu českého antidiskriminačního práva nese vstup České republiky do Evropské unie. Samotné směrnice jsou specifickým unijním nástrojem za účelem integrity právní úpravy v jednotlivých členských státech v konkrétních oblastech.¹⁵⁹ Mezi úmluvami přijatými Radou Evropy má z hlediska ochrany před diskriminací zásadní význam čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění pozdějších předpisů, který zní: „*Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení,*

¹⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 6.

¹⁵⁸ ŠTĚPÁNKOVÁ, M; ČIŽINSKÝ, P. *Antidiskriminace - pravdy a mýty o rovnosti* [online]. Praha : Poradna pro občanství/občanská a lidská práva, 2007 [cit. 2011-01-09]. Dostupné z WWW: <http://www.poradna-prava.cz/folder05/anti-diskriminace_web.pdf>.

¹⁵⁹ LUŽNÁ, R. Nový antidiskriminační zákon platí od 1. září 2009. *Právo a rodina*. 2009, roč. 2009, č. 11, s. 10.

národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.“¹⁶⁰

Dne 1. 9. 2009 nabyl účinnosti zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně zákonů, který dne 17. 6. 2009 schválila Poslanecká sněmovna České republiky (viz Příloha I). Tím bylo po více než roce přehlasováno veto prezidenta Václava Klause, kdy normu podpořilo 118 poslanců a proti bylo 16 z celkového počtu přítomných.¹⁶¹ Za připomenutí stojí taktéž původní zamítavé stanovisko Senátu České republiky, který se v dubnu 2008 usnesl, že se neztotožňuje s charakterem normy, která „*umělým způsobem zasahuje do přirozeného vývoje společnosti, nerespektuje kulturní odlišnosti členských států a požadavek rovnosti ve výsledku povyšuje nad princip svobody volby.*“¹⁶²

Tehdejší ministr spravedlnosti apeloval na inkorporaci zákona nejenom z politických důvodů, ale také ze zcela věcných, neboť v tu dobu probíhaly čtyři řízení pro porušení smlouvy o založení Evropských společenství. Dvě tato řízení začala již v roce 2005, další dvě v roce 2006. První z nich se přiblížilo finální fázi a orgány Evropské unie v zásadě vyčkávaly, jak Česká republika o návrhu zákona rozhodne a podle toho by Unie řízení dovedla do finální fáze, v tomto případě došlo k zastavení řízení z důvodu nápravy.¹⁶³ Kdyby zákon nevešel v platnost, byla by Česká republika za absenci antidiskriminační legislativy sankcionována pro porušení Smlouvy o založení Evropských společenství začleňovat určité normy do svého právního systému v návaznosti na Listinu základních práv a svobod a na vyhlášené mezinárodní smlouvy.¹⁶⁴

Zákon vymezuje právo na „rovné zacházení a zákaz diskriminace ve věcech práva na zaměstnání a přístupu k zaměstnání, přístupu k povolání, podnikání a jiné

¹⁶⁰ *European court of human rights* [online]. 2009 [cit. 2011-10-10]. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Dostupné z WWW: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/CZE_CONV.pdf>.

¹⁶¹ Srov. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 2010 [cit. 2011-10-09]. Sněmovna - antidiskriminační zákon bude vyhlášen. Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/snemovna-antidiskriminacni-zakon-bude-vyhlasen.aspx>>.

¹⁶² *Parlament České republiky, Senát* [online]. 2008 [cit. 2012-03-23]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=46806>

¹⁶³ *Parlament České republiky, Senát: Těsnopisecká zpráva Senátu České republiky* [online]. 2008 [cit. 2012-03-23]. Dostupné z: http://www.senat.cz/dokumenty/stenozaznamy/brozury/6_funkcni_obdobi/brozura_13_schuze.pdf

¹⁶⁴ Srov. *Poradna pro občanství, občanská a lidská práva : Mezinárodně-právní standardy* [online]. 2009 [cit. 2011-10-01]. Dostupný z WWW: <<http://lidskaprava.poradna-prava.cz/muzi-a-zeny-338.html>>.

*samostatné výdělečné činnosti, pracovních, služebních poměrů a jiné závislé činnosti, včetně odměňování, členství a činnosti v odborových organizacích, radách zaměstnanců nebo organizacích zaměstnavatelů, včetně výhod, které tyto organizace svým členům poskytují.*¹⁶⁵ Právo na rovné zacházení a ochranu před diskriminací poskytuje zákon pouze fyzickým osobám.

Norma rozlišuje diskriminaci přímou, nepřímou, obtěžování, sexuální obtěžování a pronásledování; za diskriminaci se považuje i pokyn k diskriminaci a navádění k diskriminaci. Zákon tímto vymezuje přípustné formy rozdílného zacházení, neboť má zájem na ochraně soukromého a rodinného života, veřejné bezpečnosti, práva svobod druhých, včetně ochrany náboženského etosu nebo ochrany zdraví.

4.3 Dělení diskriminace dle zákona

4.3.1 Přímá diskriminace

Přímá diskriminací je takové jednání, včetně opomenutí, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází nebo by se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci na základě nepřipustného kritéria (zákonem definované důvody), nebo svévolně bez racionálního zdůvodnění takové regulace. Diskriminaci je tedy možné chápat jako:

- a) *„vyčlenění jednotlivce nebo skupiny v porovnání se srovnatelnou skupinou;*
- b) *kteřé je k tíži danému jednotlivci nebo skupině (ať již uložením dodatečného břemene v porovnání se srovnatelnou skupinou nebo odepřením dobra poskytnutého skupině jiné); a*
- c) *kteřé není možné s ohledem na právem stanovenou metodologii ospravedlnit.*¹⁶⁶

Přímá diskriminace je oběťmi většinou jednoduše rozpoznatelná, což však neznamená,

¹⁶⁵ *Portál veřejné správy České republiky* [online]. 2003 [cit. 2011-12-01]. Dostupný z WWW: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/702/.cmd/ad/.c/312/.ce/10822/.p/8412/_s.155/702/_ps.4722/M?PC_8412_p=1&PC_8412_l=198/2009&PC_8412_ps=10#10822.

¹⁶⁶ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Jihlava : C. H.Beck, 2007. s. 43. ISBN 978-80-7179-584-1.

že je v praxi stejně jednoduché takové jednání prokázat. Pro identifikaci přímé diskriminace je nutné nalézt vhodné srovnání s referenční osobou. U přímé diskriminace se jedná o ochranu charakteristiky člověka.¹⁶⁷

4.3.2 Nepřímá diskriminace

Nepřímou diskriminací je jednání nebo nejednání, při němž se s jednou osobou zachází méně příznivě než s osobou jinou, a to na základě kritéria, které je zdánlivě neutrální. Nepřímou diskriminaci lze odůvodnit rozumným cílem, pokud byly prostředky k jeho dosažení adekvátní a nezbytné.¹⁶⁸ Oproti předchozímu typu je nepřímá diskriminace problematičtější, stejně jako její aplikace, neboť se vychází z toho, že daná právní úprava neobsahuje žádnou diskriminační klasifikaci. Její užití však ve skutečnosti diskriminaci vyvolává a má tedy na své adresáty nerovný dopad.¹⁶⁹

Pro přehlednost je možné zdůraznit jednotlivé znaky, jimiž se nepřímá diskriminace vyznačuje. Podstata problému leží ve dvou rovinách:

- a) aplikační – používané pravidlo (ustanovení zákonného nebo podzákonného právního předpisu, kritérium, praxe, případně užívaná zvyklost apod.) se na první pohled jeví jako neutrální, neboť je uplatňováno vůči všem bez rozdílu. Nerovné zacházení se zjistí až po aplikaci tohoto pravidla, kdy zjištěný efekt ukáže, že dochází ke znevýhodnění určité skupiny vymezené některým z uvedených diskriminačních důvodů.¹⁷⁰
- b) obecná – používané pravidlo není zdůvodnitelným legitimním cílem, či prostředky k dosažení legitimního cíle nejsou přiměřené či obvyklé, podstata problému „*spočívá v celkově vadné konstrukci normy jejím tvůrcem.*“¹⁷¹

Na rozdíl od zmíněné transparentnosti přímé diskriminace si oběti nepřímé

¹⁶⁷ Srov. *Veřejný ochránce práv* [online]. 2005 [cit. 2011-01-09]. Antidiskriminační zákon. Dostupné z WWW: <<http://www.ochrance.cz/diskriminace/antidiskriminacni-zakon/>>.

¹⁶⁸ Srov. tamtéž, online, [cit. 2011-10-09].

¹⁶⁹ Srov. BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck, 2007. s. 53. ISBN 978-80-7179-584-1.

¹⁷⁰ Srov. *Poradna pro občanství, občanská a lidská práva* [online]. 2008 [cit. 2011-10-23]. Diskriminace, její hodnocení a dokazování prostřednictvím statistických údajů České republiky. Dostupné z WWW: <http://www.poradna-prava.cz/folder05/diskriminace__jeji_hodnoceni_a_dokazovani_prostrednictvim_statistickyh_udaju.pdf>.

¹⁷¹ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck, 2007. s. 53. ISBN 978-80-7179-584-1.

diskriminace své znevýhodnění často vůbec neuvědomují. Teprve, zjistí-li se dopad daného ustanovení na určitou skupinu, ukáže se znevýhodňující postavení určité skupiny lidí vymezené některým z diskriminačních důvodů.¹⁷²

4.3.3 Obtěžování a sexuální obtěžování

Obtěžováním se rozumí chování, „jehož záměrem nebo důsledkem je snížení důstojnosti osoby a zastrašujícího, nepřátelského, ponižujícího, pokořujícího nebo urážlivého prostředí, nebo které může být oprávněně vnímáno jako podmínka pro rozhodnutí ovlivňující výkon práv a povinností vyplývajících z právních vztahů.“¹⁷³

Při posuzování skutkové podstaty této formy diskriminace musí být naplněny kumulativně všechny zmíněné předpoklady, tedy chování, které je obětí považováno za obtěžující a nežádoucí – subjektivní podmínka, jehož důsledkem je snížení důstojnosti a vytvoření nepřátelského prostředí – objektivní podmínka. V tomto případě není podstatné, zda iniciátor chápe jednání jako normální nebo neobtěžující. Z hlediska naplnění subjektivní podmínky je podstatné vnímání oběti.

Vzhledem k tomu, že zkoumání naplnění subjektivní podmínky je značně komplikované, lze vycházet z předpokladu, že pokud je osoba, která vznáší námitku obtěžování, zároveň nositelem znaku, jenž je důvodem obtěžování, je tato podmínka naplněna. V daném případě bude tedy třeba v první řadě určit, zda mohlo dojít k naplnění objektivní podmínky obtěžování.¹⁷⁴

¹⁷² Srov. *Poradna pro občanství, občanská a lidská práva* [online]. 2008 [cit. 2011-10-23]. Diskriminace, její hodnocení a dokazování prostřednictvím statistických údajů České republiky. Dostupné z WWW: <http://www.poradna-prava.cz/folder05/diskriminace__jeji_hodnoceni_a_dokazovani_prostrednictvim_statistickych_udaju.pdf>.

¹⁷³ *Portál veřejné správy České republiky* [online]. 2003 [cit. 2011-12-11]. Dostupný z WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/702/.cmd/ad/.c/312/.ce/10822/.p/8412/_s.155/702/_ps.4722/M?PC_8412_p=1&PC_8412_l=198/2009&PC_8412_ps=10#10822>.

¹⁷⁴ *Veřejný ochránce práv* [online]. 2005 [cit. 2011-01-09]. Diskriminace. Dostupné z WWW: <<http://www.ochrance.cz/diskriminace/pravni-stanoviska/stanovisko-pripad-cikansky-jazyk/>>.

4.3.4 Pronásledování, pokyn a navádění k diskriminaci

Dále je v zákoně zakázáno pronásledování, pokyn a navádění k diskriminaci. Pronásledováním se rozumí nepříznivé zacházení s osobou, k němuž došlo proto, že uplatnila svá práva přiznaná antidiskriminačním zákonem. Pokynem k diskriminaci je chování osoby, která zneužije podřízeného postavení k diskriminaci druhého k diskriminaci třetí osoby. Naváděním k diskriminaci se rozumí chování osoby, která druhého přesvědčuje, utvrzuje nebo podněcuje dalšího, aby diskriminoval třetí osobu.¹⁷⁵

Lze shrnout, že diskriminaci je možné definovat výčtem všech následujících znaků, které musejí být splněny:

1. diskriminace je jednáním jedné osoby vůči druhé nebo zacházení jedné osoby s druhou, jež přináší znevýhodnění nebo určitou újmu
2. znevýhodňuje v komparaci s jinou osobou na základě daných diskriminačních důvodů v určitých právem stanovených oblastech či situacích
3. není odůvodněna ani odůvodnitelná oprávněným účelem, anebo tento oprávněný účel není dosahován přiměřenými a nezbytnými prostředky.¹⁷⁶

4.4 Komparátor

Při zjišťování, zda-li došlo k naplnění skutkové podstaty diskriminace se vždy předpokládá srovnání s jednáním vůči jiné osobě, tedy vůči „*referenční osobě neboli komparátorovi*.“¹⁷⁷ V okamžiku, kdy není možné provést komparaci, nemůže se jednat o diskriminaci. Avšak nelze ji bezpodmínečně vyloučit nenajde-li se žádný konkrétní komparátor, někdy totiž stačí prokázat, že diskriminující by zacházel s touto osobou výhodněji, než jednal s diskriminovaným, což často není problémem zjistit. V komplikovanějších případech je volba komparátora stěžejní záležitostí pro posouzení

¹⁷⁵ Srov. *Portál veřejné správy České republiky* [online]. 2003 [cit. 2009-12-11]. Dostupný z WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/702/.cmd/ad/.c/312/.ce/10822/.p/8412/_s.155/702/_ps.4722/M?PC_8412_p=1&PC_8412_l=198/2009&PC_8412_ps=10#10822>.

¹⁷⁶ Srov. *Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva. DISKRIMINACE MANUÁL PRO PRACOVNÍKY INSTITUCÍ* [online]. Praha : *Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva*, 2006 [cit. 2011-01-10]. Dostupné z WWW: <<http://lidskaprava.poradna-prava.cz/folder05/diskriminace.pdf>>.

¹⁷⁷ Tamtéž, online [cit. 2011-01-10].

celé kauzy a spor tak může spočívat právě v neshodě o vhodné volbě komparátora.¹⁷⁸

4.5 Legitimní cíl

Antidiskriminační zákon obsahuje jeden důležitý termín – legitimní cíl. Podle zákona se totiž o diskriminaci nejedná, pokud se konkrétním opatřením sleduje legitimní cíl a použijí se přitom jen „*přiměřené a nezbytné prostředky*.“¹⁷⁹ Legitimní cíl je tedy to, za čím si může v demokratické společnosti každý člověk svobodně stát, ale svoje kroky musí dokázat obhájit. V praxi to znamená, že zaměstnavatel si mezi uchazeči může vybírat svobodně, nesmí však nikoho odmítnout jen na základě například jeho pohlaví.¹⁸⁰

4.6 Afirmativní akce

V legislativě se můžeme setkat s „*afirmativními akcemi*“,¹⁸¹ jakožto systému přípustných forem diskriminace. Název se do českého jazyka někdy nepřesně překládá jako „*pozitivní opatření, převrácená či pozitivní diskriminace*.“ Afirmativní akce jsou amerikanismem, jež označuje jednání, které „*usiluje netoliko vyhovět politické vizi, mlčky obsažené v doktríně lidských práv, ale které ji usiluje posílit, stvrdit*.“¹⁸² Pokud je tedy například afirmativní akcí stanoveno, že se ženám musí dostat v oblasti zaměstnanosti stejných práv jako mužům, pak afirmativně jednat znamená pro zaměstnavatele nikoli pouze vyhovět pracovní právním předpisům posoudit kandidáty o místo nezávisle na jejich rase a pohlaví, ale navíc také aktivně vyhledávat mezi těmi žádostmi o místo, které podaly ženy, a tak afirmovat, nebo-li stvrdit platnost oné

¹⁷⁸ Srov. tamtéž, online [cit. 2012-01-01].

¹⁷⁹ Portál veřejné správy České republiky [online]. 2003 [cit. 2011-12-11]. Dostupný z WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/702/.cmd/ad/.c/312/.ce/10822/.p/8412/_s.155/702/_ps.4722/M?PC_8412_p=1&PC_8412_l=198/2009&PC_8412_ps=10#10822>.

¹⁸⁰ Srov. KUBÁLKOVÁ, P. *ProEquality : Gender a diskriminace* [online]. Praha : 2009 [cit. 2011-01-11]. Edice Policy paper. Dostupné z WWW: <<http://www.proequality.cz/res/data/006/000758.pdf>>.

¹⁸¹ Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva. *DISKRIMINACE MANUÁL PRO PRACOVNÍKY INSTITUCÍ* [online]. Praha : Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva, 2006 [cit. 2011-01-10]. Dostupné z WWW: <<http://lidskaprava.poradna-prava.cz/folder05/diskriminace.pdf>>.

¹⁸² SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1999, s. 11. ISBN 80-710-8184-1.

základní politické vize rovnosti.¹⁸³

Afirmativní akce bývají obhajovány jako nezbytná součást toho, jak prosadit spravedlivé rozdělování, jindy bývají kritizované jako forma nespravedlivé diskriminace ve prospěch těch, jejichž postavení posiluje. Afirmativní jednání je nutné odlišit od kvótního systému, který vyžaduje dosáhnout určitého konkrétního výsledku, poměru ve prospěch členů určité skupiny s cílem korigovat nerovnost příležitostí.

Vzhledem k tomu, že lidé mezi sebou neopodstatněně rozlišují, může se snadno stát pozitivní opatření nástrojem pro udržení politické a ekonomické skupiny lidí u moci právě díky tomu, že při výběru osob vhodných na řídicí funkce obsazují členy vlastní skupiny.¹⁸⁴ S tímto problémem se potýkaly Spojené státy americké, kdy lidé tmavé pleti byli z rasových důvodů udržováni na společensky podřadném postavení. Druhou skupinou, která především v období po 2. světové válce cítila, že se jí nedostává práv kvůli irelevantnímu rozlišování založené na sociální roli, která jí byla přiřknuta, byly ženy. Až postupem času se začaly přijímat normy, které tyto a podobné případy neoprávněného rozlišování zakázaly.

Po procesu implementace antidiskriminační legislativy se došlo k závěru, že je nutné zachovat určitou míru rozlišování a stanovit tak systém výjimek, kterými jsou právě afirmativní akce. Hlavním původcem těchto opatření je soudní praxe Spojených států amerických, která stojí na rovnostní klauzuli ústavního dodatku č. 14: *„všechny osoby narozené nebo naturalizované ve Spojených státech a podřízené jejich jurisdikci jsou občany Spojených států a státu, jehož jsou obyvateli. Žádný stát nemá právo vydat nebo provádět zákon, který by omezoval svobody nebo výsady občanů Spojených států; žádný stát nemá právo zbavit jakoukoli osobu života, osobní svobody nebo majetku bez řádného soudního procesu; nemá také právo zbavit jakoukoli osobu, podléhající jeho pravomoci, stejné ochrany zákona.“*¹⁸⁵

Afirmativní akce ve Spojených státech amerických dokázaly vytvořit významnou afroamerickou střední třídu. *„Procentní podíl černošských domácností s výdělkem přes*

¹⁸³ Srov. SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1999, s. 11. ISBN 80-710-8184-1.

¹⁸⁴ Srov. BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck , 2007. s. 72. ISBN 978-80-7179-584-1.

¹⁸⁵ Vlastní překlad. *The charters of freedom : Amendments 11-27* [online]. 2000 [cit. 2011-10-14]. Constitution of the United states. Dostupné z WWW: <http://www.archives.gov/exhibits/charters/constitution_amendments_11-27.html>.

50 tisíc dolarů ročně (upraveno o inflaci) se za poslední čtyři desítky let více než ztrojnásobil, z 9,1% v roce 1967 na 27,8% v roce 2001. ¹⁸⁶

Česká legislativa v rámci antidiskriminačního zákona podobně přijala aparát afirmativních akcí, které specifikují přípustné formy rozdílného zacházení, jež se za diskriminaci nepovažují. Například rozdílné zacházení z důvodu věku v přístupu k zaměstnání nebo povolání, stanovení rozdílného důchodového věku pro muže a ženy, podmínka minimálního věku nebo praxe pro výkon určitého zaměstnání, ochrana žen z důvodu těhotenství či ochrana zdravotně postižených. Za diskriminaci se taktéž nepovažuje, pokud uplatněné požadavky nebo omezení jsou přiměřené a nezbytné. ¹⁸⁷

Afirmativní akce se soustředí na vyrovnání diskriminace z důvodu rasy, genderu, věku a zdravotního stavu. Jejich cílem je překonat účinky předchozí diskriminace tím, že se „umožní, aby diskriminovaný jednotlivec nebo skupina osob mohla soutěžit s favorizovanou skupinou za stejných podmínek nebo, aby byla rovnost zajištěna přímo, například pomocí kvót. Afirmativní akce jsou krátkodobá opatření, jejichž cílem je narušit stereotypy a strukturální nerovnost ve společnosti.“ ¹⁸⁸

I jiné skupiny mají po dlouhá léta prospěch ze speciálních pracovních programů vycházejících vstříc jejich specifickým potřebám, kterými jsou například zdravotně postižení. Užití takových forem intervence na pracovním trhu však vyvolává kontroverzi v tom momentě, kdy jsou aplikovány ve dvou zvláštních oblastech diskriminace, a to vůči diskriminaci rasové a diskriminaci na základě pohlaví.

Pozitivní opatření obsahují celou řadu aktivit veřejné moci, které se zaměřují na vyhledávání a eliminaci existující společenské nerovnosti. Někdy bývají označovány souslovím „pozitivní diskriminace“, což je dle zastánců pozitivních opatření mylný výklad, neboť diskriminaci napravují, nikoliv ji zavádějí. ¹⁸⁹

Podoby pozitivních opatření:

¹⁸⁶ Project Syndicate: *Afirmativní akce pro Evropu* [online]. 2005 [cit. 2012-03-25]. Dostupné z: <http://www.project-syndicate.org/commentary/affirmative-action-for-europe/Czech>.

¹⁸⁷ Srov. *Veřejný ochránce práv* [online]. 2005 [cit. 2011-10-09]. Antidiskriminační zákon. Dostupné z WWW: <<http://www.ochrance.cz/diskriminace/antidiskriminacni-zakon/>>.

¹⁸⁸ KADLECOVÁ, M. *Fórum 50%* [online]. 2006 [cit. 2011-09-14]. Teorie genderu: Afirmativní akce/pozitivní opatření. Dostupné z WWW: <<http://padesatprocent.cz/cz/zpravodajstvi/teorie-genderu-afirmativni-akcepazitvni-opatreni>>.

¹⁸⁹ Srov. BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck, 2007. s. 30. ISBN 978-80-7179-584-1.

- kvóty - určují povinnost zohlednit minimální podíl osob z dané, předem určené skupiny. Jedná se o upřednostnění menšinových kandidátů při přijímání do zaměstnání i v případě, že tito kandidáti jsou horší než uchazeči z řad většiny. Často jsou využívány v politice a hlavní myšlenkou je získat ženy do politických pozic
- vyhrazení odborného výcviku nebo vzdělání pouze dané skupině
- přizpůsobení požadavků pro žádosti o pracovní místo určité skupině, například upravení fyzických parametrů při přijímání do určitého zaměstnání podle rozdílů mezi muži a ženami
- podporování zájemců z řad dané skupiny
- finanční pobídky:
 - příplatky ke mzdě pro ženy k vyrovnání segregace v zaměstnání a strukturálních rozdílech v odměňování
 - půjčky a finanční pobídky osobám z dané skupiny
 - zvláštní výhody nebo finanční pobídky zaměstnavatelům, kteří mohou doložit, že provádějí nebo budou provádět aktivní politiku prosazující rovné příležitosti.¹⁹⁰

I přes výhrady kritiků afirmativních akcí vlády euroatlantického prostoru stále přijímají další legislativní úpravy pozitivních opatření ve prospěch znevýhodněných skupin, a to hlavně v oblasti zaměstnanosti a v poslední době v oblasti rozhodování. „Cílem pozitivních opatření bývá zvýšit rozsah účasti znevýhodněných či nedostatečně zastoupených skupin na společenském, politickém či ekonomickém poli činnosti v určité oblasti.“¹⁹¹ V opačném případě je nutné zkoumat, zda-li nedošlo odepřením statku či uložení břemene k diskriminačnímu jednání.

V této oblasti vyvstává základní problém ve vztahu k rovnosti. „Vzniká otázka, zda jsou pozitivní opatření dočasnou derogací jinak obecně platného principu rovného zacházení či zda se jedná o trvalé naplnění principu materiální rovnosti. Jsou pozitivní opatření výjimkou z rovnosti nebo jejím obsahem?“¹⁹² V případě, že pozitivní opatření vnímáme jako dočasnou derogaci, nepřímou tak uznáváme diskriminaci majority proto, aby v budoucnu nemuselo k žádné diskriminaci dojít. Toto pojetí je výslovně stanoveno

¹⁹⁰ Srov. KUBÁLKOVÁ, P. *ProEquality : Gender a diskriminace* [online]. Praha : 2009 [cit. 2011-09-11]. Edice Policy paper. Dostupné z WWW: <<http://www.proequality.cz/res/data/006/000758.pdf>>.

¹⁹¹ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck, 2007. s. 23. ISBN 978-80-7179-584-1.

¹⁹² Tamtéž, s. 23.

v různých mezinárodněprávních dokumentech – například článek 1 odst. 4 Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace, jež opravňuje dočasná zvláštní opatření určená ke zrovnoprávnění žen či některých rasových či etnických skupin.¹⁹³

Realizace myšlenky antidiskriminace vyvolává souhlasné a nesouhlasné reakce, stejně tak jako přípustné formy diskriminace. Společnost však není uniformní, tudíž je zcela nedostačující přijmout jen takové zákony, které zavádějí stejná pravidla pro všechny a poté čekat na přirozený vývoj k větší spravedlnosti. Ve společnosti totiž stále existují určité mechanismy, instituce a struktury, například jazyk, kultura, tradiční stereotypy nebo systém vzdělávání, které nerovnost reprodukuje. Afirmativní akce jsou krátkodobá opatření, jejichž cílem je „*narušit stereotypy a strukturální nerovnost ve společnosti.*“¹⁹⁴ Zastánci těchto výjimek uvádějí, že koncepce trhu práce by měly uznat, že pokud není společnost stejnobarevná, měla by v zásadě nějaká proaktivní opatření uplatňovat. Jakákoliv pozitivní opatření považují za lepší než žádné.¹⁹⁵ Provádění pozitivní akce záleží do značné míry na tom, jak je adresáty přijata. Zejména v soukromém sektoru může být úspěšná jen tehdy, bude-li právnická osoba přesvědčena o její užitečnosti a přínosu pro svůj podnik. Vedle technik zvyšování povědomí je třeba diskutovat o nových budoucích metodách, kterými jsou shora zmíněné pobídky.¹⁹⁶

Kritici celého nástroje afirmativních akcí tvrdí, že tato koncepce má fatální důsledky, a že by proto měly být z rejstříku možných nástrojů využívaných k úpravě nerovností na trhu práce zcela odstraněny. Uvedené kvóty způsobí situace, kdy se jednotlivci nebo příslušníci určité skupiny dostanou na dané místo bez příslušné kvalifikace a schopností, právě kvůli příslušnosti k dané skupině. Navíc je „*podle teorie menšin k obhajování zájmů určité skupiny nutné alespoň 30% zastoupení této skupiny. Při nižším zastoupení se jednotlivci z dané skupiny staví proti sobě a „soutěží“ o přízeň většiny, místo aby se podporovali.*“¹⁹⁷

¹⁹³ Srov. Český helsinský výbor [online]. 2008 [cit. 2011-02-26]. Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace. Dostupné z WWW: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004112305>>.

¹⁹⁴ *Diskriminace.info* [online]. 2008 [cit. 2011-01-24]. Mezinárodní organizace. Dostupné z WWW: <http://poradna-prava.cz/diskriminace/mezinarodni_organizace.phtml.htm>.

¹⁹⁵ Srov. tamtéž, online, [cit. 2011-10-24].

¹⁹⁶ Srov. *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR* : Závěrečná zpráva skupiny expertů zabývajících se pozitivní akcí ve prospěch rovnosti žen a mužů (EG-S-PA) [online]. 2000 [cit. 2011-01-24]. Pozitivní akce v oblasti rovnosti mužů a žen. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/963/pos_akce.pdf>.

¹⁹⁷ *Diskriminace.info* [online]. 2008 [cit. 2011-01-24]. Mezinárodní organizace. Dostupné z WWW:

Další kritické hlasy uvádějí, že nediskriminace je natolik absolutní koncepce, že nesnese žádnou výjimku. Pozitivní opatření, která začínají jako dočasná záležitost, úzce přizpůsobená cílům, jichž má být dosaženo, končí jako trvalá a navíc jsou jejich výhody nerovnoměrně rozloženy ve favorizované skupině. Respektive náležejí těm, kteří jsou již na vrcholu skupiny. Pozitivní opatření zkreslují a podlamují účinnost působení trhu práce, opatření jsou zpravidla špatně plánována a dovolují oklamat statistické údaje, zvláště pokud jde o programy zaměřené na rasový původ. Politika uvědomování si příslušnosti k rase vede k polarizaci společnosti a podporuje v ní rasově motivovanou trestnou činnost.¹⁹⁸

Afirmativní akce jsou od jejich zavedení terčem pro ty, kdo z nich nemohou těžit. V roce 2003 jistý bělošský student požádal Nejvyšší soud USA, aby prohlásil, že zohlednění rasy v politice přijímání studentů na Michiganskou univerzitu porušuje doložku o rovné ochraně ve čtrnáctém dodatku k Ústavě USA. Nejvyšší soud však rozhodl, že program je ústavní, s odvoláním na „závažný zájem státu“ na rasové rozmanitosti. Soud prohlásil, že „*má-li se uskutečnit sen o jediném, nedělitelném národě, je zapotřebí skutečné účasti příslušníků všech rasových a etnických skupin v civilním životě národa.*“¹⁹⁹ Během svého rozhodování Nejvyšší soud zvážil právní rozbor podaný šedesáti velkými americkými podniky, vedenými General Motors, který žádal o potvrzení afirmativní akce. Firmy tvrdily, že dovednosti potřebné v dnešním globálním tržním prostředí lze rozvíjet jedině interakcí s širokou rozmanitostí lidí. Vojevní důstojníci a velitelé ve výslužbě soudu sdělili, že afirmativní akce je významná pro udržení integrovaných důstojnických sborů.²⁰⁰

Jednou věcí, kterou americké programy afirmativní akce dělat nesmí, je stanovovat kvóty pro jednotlivé menšiny, neboť to brání soutěživosti mezi různými skupinami. Při porovnávání skupin je však dovoleno využít příslušnosti jedince k nedostatečně zastoupené menšině v jeho prospěch. Univerzita tedy může vybrat černošského studenta s uspokojivým hodnocením přijímací zkoušky, třebaže existuje bělošský student s lepším výsledkem.

<http://poradna-prava.cz/diskriminace/mezinarodni_organizace.phtml.htm>.

¹⁹⁸ Srov. KADLECOVÁ, M. *Fórum 50%* [online]. 2006 [cit. 2011-11-14]. Teorie genderu: Afirmativní akce/positivní opatření. Dostupné z WWW: <<http://padesatprocent.cz/cz/zpravodajstvi/teorie-genderu-afirmativni-akcepazitvni-opatreni>>.

¹⁹⁹ *Project Syndicate: Afirmativní akce pro Evropu* [online]. 2005 [cit. 2012-03-25]. Dostupné z: <<http://www.project-syndicate.org/commentary/affirmative-action-for-europe/Czech>>.

²⁰⁰ Srov. tamtéž, online, [cit. 2012-03-25].

4.7 Gender mainstreaming

V zemích, kde jsou pozitivní opatření praktikována, se obtížně klasifikuje jejich rejstřík vyčerpávajícím způsobem, neboť existuje různá striktnost těchto opatření, a to v souvislosti s tím, do jaké míry by mohly představovat určité nebezpečí diskriminace vůči druhému pohlaví. Jakékoli opovrhování druhým pohlavím nebo jeho diskriminace je „projevem nepodložené ješitnosti a neslušného znevažování a v posledku také prohřeškem proti Stvořiteli.“²⁰¹

Někdy může jít o zřejmé pozitivní akce, jindy lze opatření popsat jako patřící k jinému způsobu podpory rovnosti příležitostí, tzv. „gender mainstreaming.“²⁰² Tento pojem byl přijat v roce 1995 Organizací spojených národů a je definován jako: „Začlenění hlediska pohlaví je proces posuzování dopadů na ženy a muže všech plánovaných opatření, včetně právních předpisů, politik a programů, ve všech oblastech a na všech úrovních. Je to strategie, jež se týká i zkušenosti žen, stejně jako mužů, jež jsou nedílnou součástí návrhu, implementace, monitorování a hodnocení politik a programů ve všech politických, ekonomických a společenských oblastech, aby se ženy a muži mohli mít stejný prospěch, a nerovnost není zachráněna. Konečným cílem mainstreamingu je dosáhnout rovnosti žen a mužů.“²⁰³

Genderově specifické intervence se zaměřují na obě pohlaví tak, aby jim bylo umožněno stejnou měrou participovat a profitovat z vyvíjeného úsilí. Je jedním z opatření, jež se snaží eliminovat důsledky přímé i nepřímé diskriminace.²⁰⁴

V této debatě ohledně kladů a záporů afirmativních akcí můžeme shledat jistý nesoulad v tom smyslu, že afirmativní akce dávají znevýhodněným skupinám šanci získat uplatnění, ale současně jim dávají pocit, že se jim nedostává úspěchu v zaměstnání, a že tuto speciální pomoc budou potřebovat permanentně. Je nutné hledat odpovědi na otázky týkající se doby, po kterou se mají pozitivních opatření uplatňovat. Když osoba méně kvalifikovaná získá určitou pozici díky svému například etnickému

²⁰¹ PESCHKE, K.H. . Křesťanská etika. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 357. ISBN 80-7021-718-9.

²⁰² *International Labour Organization* [online]. 2011 [cit. 2011-11-01]. Definition of Gender Mainstreaming. Dostupné z WWW: <<http://www.ilo.org/public/english/bureau/gender/newsite2002/about/defin.htm>>.

²⁰³ Vlastní překlad. Tamtéž, online, [cit. 2011-11-01].

²⁰⁴ Vlastní překlad. *Srov.* tamtéž, online, [cit. 2011-11-01].

původu, zahrnuje pozitivní opatření i další kariérní postup této osobě? Tento upřednostněný jedinec pravděpodobně v dalším pracovním postupu selže a bude předešnán lépe kvalifikovanými kolegy a může zpět skončit na nižší pozici. Musí tedy být nastolené striktní mantinely pro užívání pozitivních opatření tak, aby byly přípustné jen u srovnatelně kvalitních uchazečů o danou pozici, nemohou však směřovat v neprospěch kvalitnějšího uchazeče.

5 ŘEŠENÉ PŘÍPADY DISKRIMINACE V EVROPSKÉ A ČESKÉ JUDIKATUŘE

5.1 Případ prokázané přímé diskriminace v evropské judikatuře

Příkladem prokázané přímé diskriminace může být soudní případ Sabine von Colson a Elisabeht Kamann v. Spolkové země Severní Porýní – Vestfálsko, reference [1984] ECR 1891 ze dne 10. dubna 1984: v roce 1982 se uvolnila dvě místa sociálních pracovníků ve věznici Werl. Žalobkyně podaly žádosti o přijetí na tato volná místa. Ta však byla nakonec obsazena dvěma mužskými uchazeči.

Žalobkyně tudíž podaly žalobu u pracovního soudu v Hammu proti spolkové zemi Severní Porýní – Vestfálsko, která je správcem jmenované věznice. V žalobě požadovaly, aby bylo rozsudkem stanoveno, že žalující osoby nedostaly zaměstnání výhradně z důvodu svého pohlaví. Obě dvě rovněž požadovaly, aby jim strana žalovaná podle soudního rozhodnutí nabídla uzavření pracovní smlouvy v této věznici, nebo alternativně, aby jim uhradila kompenzaci ve výši šestiměsíčního výdělku. Ve druhé žalobě alternativně požadovala žalobkyně von Colson úhradu cestovních výdajů ve výši DEM 7,20 vynaložených v souvislosti s podáním žádosti o zaměstnání. Pracovní soud v Hammu poté ve svém rozsudku potvrdil, že žádosti o místo obou žalobkyň byly odmítnuty z důvodu jejich pohlaví. Soud však zároveň konstatoval, že podle německého práva nemůže vyhovět jejich žalobě, s výjimkou alternativního požadavku žalobkyně, paní Colson, na úhradu cestovních výdajů ve výši DEM 7,20.²⁰⁵

5.2 Případy prokázané přímé diskriminace v české judikatuře

U českých soudů nacházejí slyšení spíše případy diskriminace přímé, jejichž jednotlivé kauzy lze takto stručně charakterizovat:

- Romská rodina, která nebyla v restauraci obsloužena, použila jako důkazní

²⁰⁵ Srov. Soudní případ 14/83. In *Výběr judikátů Soudního dvora Evropských společenství o rovných příležitostech mužů a žen* [online]. Praha : MPSV, 2005 [cit. 2011-09-11]. Dostupné z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Vyber-judikatu_I.pdf>. ISBN 80-86878-12-0.

materiál audiovizuální záznam rozhovoru. Soud záznam uznal jako přípustný a žalovanému uložil zaplatit žalobci pokutu a nahradit náklady řízení.

- Na místo maséra se hlásil muž, který přiznal homosexuální orientaci. Přes předběžný příslib nakonec přijat nebyl a obrátil se na soud. Ten nakonec rozhodl, že sexuální orientace není důvodem k nepřijetí kandidáta a žalovanou stranu odsoudil k omluvě a vyplacení nemajetkové újmy ve výši 70.000 Kč.

- Romka se ucházela o místo v drogérii, ale bylo jí řečeno, že místo v prodejně již není volné. Romka se obrátila na občanskou poradnu, jejíž zaměstnankyně se s předstíranou shodnou kvalifikací dotazovala na stejné pracovní místo a bylo jí naznačeno, že místo je volné. Pracovnice poradny pro usnadnění důkazní situace použila záznam rozhovoru na diktafonu. Soud Romce přiznal právo na omluvu a 50.000,- Kč jako kompenzaci nemajetkové újmy.

- V dalším případě byla dána nezákonně výpověď zaměstnankyni, která byla dlouhodobě vystavována nátlaku svých nadřízených z toho důvodu, že po právu upozorňovala na chyby podřízeného. Nerovné zacházení vůči dotyčné ve srovnání s ostatními zaměstnanci a zaměstnankyněmi úřadu mělo v konečném důsledku podobu šikany. Byla podána žaloba k soudu, nicméně došlo k finančnímu vyrovnání, které zahrnovalo i náhradu nemajetkové újmy.²⁰⁶

- Výjimečně jsou také zveřejněny další rozhodnutí, a to kazuisticky popsané, jako je rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 21 Cdo 246/2008 ze dne 11. listopadu 2009. Soud se zabýval otázkou prokazování diskriminace z důvodu pohlaví v pracovněprávních vztazích. V dané věci se zaměstnankyně pracující jako ekonomický poradce přihlásila do výběrového řízení vypsání jejím zaměstnavatelem na pozici finančního ředitele, kde byla označena za vhodného kandidáta na pozici, nicméně představenstvo zaměstnavatele se jednomyslně na žádném z uchazečů neshodlo a rozhodlo se tak vypsání nové výběrové řízení s novými uchazeči. Druhé výběrové řízení proběhlo v zásadě za stejných podmínek jako první a byl z něj jednomyslně vybrán nový finanční ředitel (muž). Výběrové řízení bylo organizováno z iniciativy zaměstnavatele (tedy nikoli povinně ze zákona). Zaměstnankyně namítala, že nebyla vybrána na pozici

²⁰⁶ Srov. FALTOVÁ, M; ZUNT, T. Malý průvodce diskriminační problematikou : Manuál pro zvědavé občany pro snadnou orientaci v oblasti diskriminace. [online]. Český Krumlov : Informační centrum občanského sektoru, 2008 [cit. 2011-10-09]. Dostupné z WWW: <http://css.krumlov.cz/DOC/145_Pruvodce_diskriminacni_problematikou.pdf>.

finančního ředitele, protože je žena. Zaměstnankyně v této souvislosti dále argumentovala, že vzhledem k principu obráceného důkazního břemene je nyní na zaměstnavateli, aby prokázal, že k diskriminaci nedošlo. Soudy prvního i druhého stupně došly k závěru, že se o diskriminaci nejedná a že je zcela běžné, že zaměstnavatel nevybere ve výběrovém řízení nového zaměstnance, i přesto, že se řízení účastnil zaměstnanec, který by byl principiálně vhodný a že vyhlásí nové řízení s novými účastníky. Nejvyšší soud však došel k závěru, že pokud byla žalobkyně vyloučena z účasti v druhém výběrovém řízení, aniž by byla označena za nevhodného kandidáta, byla ve srovnání s jinými uchazeči znevýhodněna. Přičemž rozhodnutí zaměstnavatele v původním výběrovém řízení mohlo být pouze zdánlivě neutrální a mohlo zakrývat diskriminaci původních uchazečů. Nejvyšší soud vrátil věc k dalšímu řízení s tím, že je na zaměstnavateli, aby prokázal, že neporušil zásadu rovného zacházení, tedy že rozhodnutí představenstva nebylo podloženo diskriminačním důvodem.²⁰⁷

Zaměstnavatelům se s odkazem na uvedené vždy doporučuje, aby ve své anongi vysvětlili výslovně všechny své požadavky, tak aby nebylo možné jejich inzerát za diskriminační považovat. Nejčastějším diskriminačním jevem je totiž kritérium pohlaví, věku a trestní bezúhonnosti.²⁰⁸

5.3 Případ prokázané nepřímé diskriminace v evropské judikatuře

Ukázkou prokázané nepřímé diskriminace je soudní případ Ursula Megner a Hildegard Scheffel v. Innungskrankenkasse Vorderpfalz – Julia Schnorbus v. Spolková země Hessensko, rozsudek [2000] ECR I10997 Evropského soudního dvora C 79/99, ze dne 7. prosince 2000: v říjnu 1997 složila žalobkyně Schnorbus první státní zkoušku z práva. Aby mohla podle federálních a zemských předpisů získat místo v justici nebo ve státní sféře, bylo třeba, aby se podrobila předepsané právní praxi a následně složila druhou státní zkoušku. Řádně požádala příslušné ministerstvo o přijetí do právní praxe. Ministerstvo však její žádost zamítlo a zároveň ji informovalo, že vzhledem k velkému

²⁰⁷ Srov. *Epravo.cz: Rozhodnutí Nejvyššího soudu: Diskriminace z důvodu pohlaví při výběrovém řízení* [online]. 2008 [cit. 2012-03-25]. Dostupné z: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/rozhodnuti-nejvyssiho-soudu-diskriminace-z-duvodu-pohlavi-pri-vyberovem-rizeni-60328.html>>.

²⁰⁸ Srov. HUBÁLEK, M.; et al. *Trh práce & diskriminace*. 1. Praha : Poradna pro občanství/občanská a lidská práva, 2008. s 38. ISBN 978-80-254-2662-3.

počtu žádostí muselo provést výběr podle platných předpisů a že z týchž důvodů nemůže být přijata do následujícího běhu právní praxe.

Proti tomu podala jmenovaná námitky, neboť tvrdila, že výběrové řízení je diskriminační, protože upřednostňuje žadatele, kteří ukončili vojenskou nebo civilní službu, kterou mohou vykonávat pouze muži. Evropský soudní dvůr rozhodl, že vnitrostátní předpisy týkající se přístupu k právní praxi, která je nutným předpokladem přístupu k zaměstnání ve státní službě, spadají do působnosti směrnice 76/207/EHS. Vnitrostátní pravidla tohoto druhu nezakládají přímou diskriminaci na základě pohlaví, zakládají však nepřímou diskriminaci na základě pohlaví. Směrnice č. 76/207 nezapovídá taková pravidla, pokud jsou ospravedlněny objektivním důvodem a vedeny výlučně přáním do určité míry vyrovnat odklady, které vyplývají z nutnosti splnit povinnou vojenskou službu.²⁰⁹

5.4 Případy zneužití antidiskriminačního zákona

Antidiskriminační zákon může ve společnosti vyvolávat tendence normu zneužít ve svůj prospěch, tím že ho budou ohýbat dle svých potřeb, a dožadovat se odškodnění. Dochází k takovým případům, že se například „*padesátipětiletý člověk uchází o místo, na které je explicitně požadován mladý zaměstnanec. Po odmítnutí požaduje odškodnění ve výši tří měsíčních platů.*“²¹⁰ Jedná se o falešného uchazeče, který tímto způsobem může odpovídat na desítky inzerátů a který má již připravené žaloby, se kterými se bude domáhat odškodnění, ve skutečnosti v tomto bude spatřovat určitý zdroj obživy.

„*Diakonie Evangelické církve v Německu musí zaplatit 3900 Euro jako odškodné pro muslimskou ženu, které byla odmítnuta žádost o místo pracovnice pro oblast integrace.*“²¹¹ V tomto případě německý soud uznal porušení antidiskriminačního zákona kvůli nedodržení rovného zacházení. V případě, že by se však tato žena ucházela přímo o místo farářky, došlo by i v tomto směru pravděpodobně k uznání žaloby. Právě tyto případy mohou motivovat k napodobování a ke zneužití zákona. Vezmeme-li toto

²⁰⁹ Srov. KUBÁLKOVÁ, P. *ProEquality : Gender a diskriminace* [online]. Praha : 2009 [cit. 2011-10-11]. Edice policy paper. Dostupné z WWW: <<http://www.proequality.cz/res/data/006/000758.pdf>>.

²¹⁰ *Občanský institut* [online]. 2008 [cit. 2011-09-10]. Antidiskriminační zákon - zkušenosti z Německa. Dostupné z WWW: <<http://www.obcinst.cz/cs/Antidiskriminacni-zakon-zkusenosti-z-Nemecka-c1284/>>.

²¹¹ Tamtéž, online [cit. 2011-09-10].

v úvahu, pak by také mohlo dojít například k nárůstu zájmu ze strany žen hlásící se na jim nepřístupné svátostné svěcení, které je spojené s výkonem funkce biskupa či faráře. Drží-li se církev toho, že svěcení je vyhrazeno mužům, „*pak tak dělá jen to, co dělala vždycky a necítí se oprávněna tento stav měnit.*“²¹² Muž i žena mají svoje charakteristiky a pokud jsou některé služby v církvi charakterizovány například „*silnou otcovskou rolí, tj. tento případ, pak je to něco, co je vlastní mužům*“²¹³ a o diskriminaci se zřejmě nejedná. Ostatní řídicí funkce naopak zastávat mohou bez jakýkoli jiných zábran.

²¹² *Abeceda víry na internetu: Diskriminace žen v církvi?* [online]. 2007 [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <<http://otazky.vira.cz/otazka/Diskriminace-zen-v-cirkvi.html>>.

²¹³ Srov. FALTOVÁ, M; ZUNT, T. Malý průvodce diskriminační problematikou : Manuál pro zvědavé občany pro snadnou orientaci v oblasti diskriminace. [online]. Český Krumlov : Informační centrum občanského sektoru, 2008 [cit. 2011-10-09]. Dostupné z WWW: <http://css.krumlov.cz/DOC/145_Pruvodce_diskriminacni_problamatikou.pdf>.

6 PRÁVNÍ OCHRANA PŘED DISKRIMINACÍ

Dojde-li k porušení práv a povinností vyplývajících ze zákona, má ten, kdo byl tímto jednáním dotčen, právo se u soudu zejména domáhat toho, aby bylo od diskriminace upuštěno, aby byly odstraněny následky diskriminačního zásahu a aby bylo dáno osobě přiměřené zadostiučinění. V případě, že byla v důsledku diskriminace ve značné míře snížena dobrá pověst nebo důstojnost osoby, má dotyčný právo na finanční náhradu, která rámcově odpovídá náhradám v občanskoprávním řízení.²¹⁴ Na právní ochranu se především specializuje veřejný ochránce práv a nevládní neziskový sektor.

6.1 Veřejný ochránce práv

Antidiskriminační zákon České republiky stanovuje, že pomoc obětem diskriminace vykonává s účinností od 1. 12. 2009 Veřejný ochránce práv s tím, že bude poskytovat metodickou pomoc při podávání návrhů na zahájení řízení z důvodů diskriminace, provádět výzkum, zveřejňovat zprávy a vydávat doporučení k otázkám souvisejícím s diskriminací a zajišťovat výměnu dostupných informací s příslušnými evropskými subjekty.²¹⁵ Každá osoba má právo se na ochránce bezplatně obrátit se svým problémem souvisejícím s diskriminací. Ten se pak vysloví výrok, zda-li dle jeho zjištění došlo či nedošlo k diskriminaci, a navrhne oběti diskriminace možnosti dalšího postupu. Tím dojde k naplnění úkolu, který ochránci ukládá ustanovení § 21b písm. a).²¹⁶

Ochránce by měl spolupracovat s nevládními neziskovými organizacemi na principu vzájemné kooperace, neboť tyto organizace mají přímý kontakt s občany a vědí, s jakými problémy se setkávají. Pro ochránce mohou sloužit jako cenný zdroj poznatků o nejpalčivějších problémech různých sociálních skupin, minorit, mohou mu pomoci ujasňovat si priority a stanovovat nejvhodnější zaměření výzkumů.²¹⁷

²¹⁴ Srov. LUŽNÁ, R. Nový antidiskriminační zákon platí od 1. září 2009. *Právo a rodina*. 2009, roč. 2009, č. 11, s. 4-10.

²¹⁵ Srov. *Veřejný ochránce práv : Diskriminace* [online]. 2006 [cit. 2011-12-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.ochrance.cz/diskriminace/>>.

²¹⁶ Srov. tamtéž, online, [cit. 2011-12-11].

²¹⁷ Srov. *Antidiskriminační orgány* [online]. 2009 [cit. 2011-10-09]. Poradna pro občanství, občanská

Oproti nevládním neziskovým organizacím je velkou výhodou úřadu ombudsmana finanční stabilita, která zajišťuje kontinuitu zájmu o problematiku a také o jednotlivé případy. Na druhou stranu je možné setkat se s argumentací, že tento subjekt, tzv. „equality body“,²¹⁸ který je státem placený, má za cíl mezi lidmi nastolit „komunistickým režimem právem zdiskreditované rovnostářství ve smyslu všem stejně, tedy všem stejně špatně.“²¹⁹

Dalším pilířem při obraně proti diskriminaci je možnost podání žaloby, jejímž prostřednictvím se diskriminovaná osoba může u soudu domáhat toho, „aby bylo od diskriminace upuštěno, odstraněny její následky nebo poskytnuto přiměřené zadostiučinění (v závažných případech i v penězích).“²²⁰ Zákon výslovně stanovuje možnost neziskových organizací poskytovat informace a právní podporu obětem diskriminace a mezi agendu ombudsmana zařazuje poskytování pomoci obětem diskriminace.²²¹

Během samotného soudního procesu dochází dle §133a odst. 2 občanského soudního řádu k „transpozici důkazního břemene“,²²² tedy povinnosti dokázat, že k porušení rovného zacházení nedošlo. Soud bude tvrzení žalobce považovat a priori za prokázané. Žalobce musí uvést skutečnosti, ze kterých lze dokázat, že ze strany žalovaného došlo k přímé nebo nepřímé diskriminaci. Z tohoto lze usuzovat, že žalovaná strana je do určité míry znevýhodněna.²²³

a lidská práva. Dostupné z WWW: <<http://lidskaprava.poradna-prava.cz/antidiskriminacni-organy-353.html>>.

²¹⁸ Vláda České republiky [online]. 2010 [cit. 2011-10-02]. Vyjádření České republiky k Seznamu problémů a otázek k posouzení pravidelných zpráv předložených Výborem pro odstranění diskriminace žen. Dostupné z WWW:

<<http://www.vlada.cz/scripts/modules/fulltext/fulltxt.php?catid=2&subcateg=1&langid=1&locale=CZ&sort=rank&searchtext=Vyj%Ed%F8en%ED+%C8esk%E9+republiky+k+Seznamu+probl%E9m%F9+a+ot%Elzek+k+posouzen%ED+pravideln%FDch+zpr%Elv+p%F8edlo%BEen%FDch+V%FDborem+pro+odstran%ECn%ED+diskriminace+%BEen>>

²¹⁹ ČERMÁK, M Rovné zacházení a ochrana před diskriminací jsou základem zachování lidské důstojnosti. In *Neviditelný problém : Sborník textů autorského kolektivu k problematice rovnosti a diskriminace v ČR*. Praha : Gender studies, o.p.s. , 2010. s. 7. ISBN 978-80-86520-30-8.

²²⁰ DANĚK, M; KROFTA, J. *Epravo.cz* [online]. 2009 [cit. 2011-10-09]. Antidiskriminační zákon. Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/antidiskriminacni-zakon-58162.html>>. ISSN 1213-189X.

²²¹ Srov. tamtéž, online, [cit. 2011-10-09].

²²² ČERMÁK, M Rovné zacházení a ochrana před diskriminací jsou základem zachování lidské důstojnosti. In *Neviditelný problém : Sborník textů autorského kolektivu k problematice rovnosti a diskriminace v ČR*. Praha : Gender studies, o.p.s. , 2010. s. 5. ISBN 978-80-86520-30-8

²²³ Srov. tamtéž, s. 4.

6.2 Nevládní neziskový sektor

Jedním z nejdůležitějších aktérů na poli odstraňování diskriminace jsou specializované nevládní neziskové organizace, které působí i jako aktivizační prvek pro změnu prostředí a rozvoj antidiskriminačních opatření. Poskytují bezplatné právní poradenství, ověřují a prosazují nové prostředky boje proti všem formám diskriminace a nerovností z důvodů definovaných v antidiskriminačním zákoně.²²⁴

Neziskové organizace poskytují širokou škálu služeb pro diskriminované osoby a produkují aktivity jako je právní pomoc, poradenství, navazující služby pro oběti diskriminace, mediace, prosazování systémových změn, medializace, zvyšování právního povědomí, sociální práce, nízkoprahové služby a motivační aktivity. Při šetření využívají metodu „*situačního testingu*“,²²⁵ kdy příslušníci znevýhodněné skupiny iniciují kontakt s potencionálním žalovaným, vybaveni například nahrávacím zařízením, se záměrem zjistit, zda-li k diskriminaci dojde či nikoli. Do této situace pak vstupují zaměstnanci neziskové organizace, kteří jsou osobami majoritního etnika a slouží jako komparátoři v případném soudním proces.²²⁶

Neziskové organizace se specializují především na jednotlivé důvody diskriminace a v současné době je nejvíce pokryta diskriminace z důvodu rasy a etnického původu, pohlaví, zdravotního postižení, věku a na podporu postavení spotřebitelů.

Právní pomocí se rozumí poskytování základních právních odpovědí na dotazy směřující k určitému tématu, které nejčastěji slouží k orientaci v dané oblasti. Hlavním cílem této služby je zvyšovat informovanost v právních otázkách a umožnit základní vyrovnání se s diskriminující situací. Služba je většinou poskytována v kombinaci telefonické, e-mailové nebo webové služby.²²⁷

Na právní pomoc navazuje poradenství, které je poskytováno v případech, kdy se objeví určité znaky diskriminace. Nabízena je hlubší právní analýza a také asistenční

²²⁴ *Poradna pro občanství, občanská a lidská práva* [online]. 2009 [cit. 2011-03-02]. Situační testing. Dostupné z WWW: <<http://www.poradna-prava.cz/strategicka-litigace/situacni-testing.html>>.

²²⁵ Tamtéž, online, [cit. 2011-10-02].

²²⁶ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck, 2007. s. 215. ISBN 978-80-7179-584-1.

²²⁷ Srov. Kormidlo [online]. 2003 [cit. 2011-09-06]. Katalog odkazů občanské společnosti. Dostupné z WWW: <http://www.kormidlo.cz/index.shtml?hleque=diskriminace&hlesub=Vyhledat&apc=c4196a-_-_-diskriminace&hlekle=2>.

služby – sepsání stížnosti, žaloby, asistence s inspektoráty práce a dalšími právními subjekty. Pokud se prokáže, že se jedná o diskriminaci, vybrané organizace nabízí i zprostředkování právního zastupování specializovaným advokátem, přičemž i tyto služby mohou být nabízeny zdarma. Klient tak získává komplexní služby v oblasti právní pomoci.

Při setkání s diskriminací je možné uplatňovat níže popsané postupy:

- mimosoudní vyjednávání - přestože je vybudována síť poradenských organizací a mechanismů, jakým se proti diskriminaci bránit, mnoho postižených této možnosti nevyužije a svou nepříznivou situaci přehlédne a raději jí ignoruje. Vystavuje se však recidivě diskriminačního jednání v budoucnosti. Pokud zaujme opačný postoj, obecně se doporučuje využít výhod smírných procesů, kde je značně nižší pravděpodobnost trvalého narušení vztahu, a to například na pracovišti. Při rozhodování o vhodné variantě řešení problému je zapotřebí vzít v úvahu krátkodobé a dlouhodobé zájmy osoby potýkající se s diskriminací. V případě, že byly vyčerpány dostupné metody pro smírný proces (mediace či vyjednávání), doporučuje se zvážit podání žaloby.²²⁸
- mediace - jedná se o strukturovaný proces mimosoudního vyjednávání dvou stran prostřednictvím třetí neutrální osoby, tj. mediátora. Na rozdíl od soudce nebo arbitra mediátor ve věci nerozhoduje ani nevydává doporučení, cílem mediačního procesu je dohoda, jež je přijatelná pro všechny zúčastněné, srozumitelně formulovaná a prakticky realizovatelná. V drtivé většině případů se dohoda uzavírá písemnou formou.²²⁹

Následující přehled představuje pozitiva a negativa možných přístupů v obraně proti diskriminaci:²³⁰

²²⁸ *Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva. DISKRIMINACE - MANUÁL PRO PRACOVNÍKY INSTITUCÍ* [online]. Praha : Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva, 2006 [cit. 2011-01-10]. Dostupné z WWW: <<http://lidskaprava.poradna-prava.cz/folder05/diskriminace.pdf>>.

²²⁹ *Srov. Mediace* [online]. 2008 [cit. 2011-02-07]. Definice, oblasti, proces a fáze. Dostupné z WWW: <<http://www.google.com/#hl=en&sugexp=ldymls&xhr=t&q=definice+mediace&cp=16&pf=p&sclient=psy&site=&source=hp&aq=f&aqi=&aql=&oq=definice+mediace&pbx=1&fp=a7810f12bf69e3fb>>.

²³⁰ *Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva. DISKRIMINACE - MANUÁL PRO PRACOVNÍKY INSTITUCÍ* [online]. Praha : Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva, 2006 [cit. 2011-10-10]. Dostupné z WWW: <<http://lidskaprava.poradna-prava.cz/folder05/diskriminace.pdf>>.

SOUKROMÉ FORMY ROZHODOVÁNÍ			MOCENSKÉ FORMY ROZHODOVÁNÍ	
	VYJEDNÁVÁNÍ	MEDIACE	ARBITRÁŽ	SOUDNÍ ŘÍZENÍ
ÚČAST	Dobrovolná	Dobrovolná	Možné obojí	Nedobrovolná
DOHODA	Její právní závaznost závisí na přání zúčastněných stran	Její právní závaznost závisí na přání zúčastněných stran	Většinou právně závazná	Rozhodnutí soudu je závazné
PRŮBĚH	Privátní	Privátní	Obvykle privátní	Obvykle veřejný
TŘETÍ STRANA	Není třetí strana	Mediátor vybrán stranami	Arbitr vybrán stranami	Soudce určen
PROCES	Míra formality záleží na stranách	Míra formality záleží na stranách a mediátorovi	Míra formality záleží spíše na arbitrovi než na stranách	Vysoce formální
AGENDA	Nelimitovaná prezentace stran	Prezentace limitována na základě dohodnutých pravidel	Prezentace limitována na základě dohodnutých pravidel	Prezentace stran výrazně limitována dle pravidel soudu
KONTROLA	Strany kontrolují průběh i výslednou dohodu	Mediátor je zodpovědný za proces, strany kontrolují výslednou dohodu	Arbitr kontroluje průběh procesu i konečný výsledek	Soudce kontroluje průběh procesu i konečný výsledek
	Proces vyjednávání se soustřeďuje na potřeby a zájmy sporných stran		Proces se soustřeďuje na rozhodnutí o zákonných právech a povinnostech sporných stran	

Kromě výše uvedených strategií uplatňují neziskové organizace také motivační aktivity, které jsou zaměřeny na kontrolní orgány či subjekty (například zaměstnavatelé, školy atp.), které jsou zásadní pro aplikaci antidiskriminace, rovného zacházení a rovných příležitostí. Jedná se o různé soutěže, ocenění a certifikované audity pro ty, kteří uplatňují programy antidiskriminace a rovných příležitostí, a jejichž přínosy jsou zásadní pro rozvoj společenského prostředí.

Český helsinský výbor v rámci aktivit Poradenského centra určeného obětem diskriminace provedl šetření, do jaké míry je uplatňován antidiskriminační zákon před soudy. Aktuální výsledky z prvního čtvrtletí r. 2012 naznačují, že diskriminačních sporů není mnoho. Z celkových 86 okresních soudů pouze šestnáct uvedlo, že zaznamenaly žaloby týkající se uplatněného práva na rovné zacházení či zákazu diskriminace, evidováno bylo celkem 28 podání. Soudy poté o žalobách rozhodovaly takto: 15 x probíhá řízení (nebylo tedy dosud pravomocně rozhodnuto), 4x zpětvzetí žaloby, 2x žaloba odmítnuta, 2x žaloba postoupena místně příslušnému soudu, 1x žaloba zamítnuta, 1x schválen smír, 1x mylný zápis, 1x postoupeno věcně příslušnému krajskému soudu, 1x postoupeno (bez uvedení, zda se jedná o místní či věcnou nepříslušnost).²³¹

²³¹ Srov. *Poradenské centrum určené obětem diskriminace: Antidiskriminační zákon po dvou a půl letech účinnosti - je v praxi opravdu účinný?* [online]. 2012 [cit. 2012-03-25]. Dostupné z: <<http://diskriminace.helcom.cz/2012/03/antidiskriminacni-zakon-po-dvou-a-pul-letech-jeho-ucinnosti->

7 POJEM SPRAVEDLNOSTI V KONTEXTU DISKRIMINACE

Při studiu otázek vyplývajících z antidiskriminační legislativy je důležité zabývat se její třetí podstatnou složkou, a to spravedlností, která úzce souvisí s rovností.

Každý jedinec nese v sobě základní představu o spravedlnosti a každá společnost se o ni opírá. Sama o sobě je jevem nesmírně širokým, zahrnujícím spoustu dalších složek a součástí, jež jsou taktéž nelehce uchopitelné. Všichni lidé spravedlnost požadují a odvolávají se na ni. Jedná se však o kontroverzní pojem, jež je předmětem mnoha sporů a diskuzí. Patří k těm základním pojmům v mravním a právním životě, které nelze snadno definovat, ačkoli jsou pro něj velmi podstatné.²³²

Podstatou spravedlnosti je „všem stejně.“ Z myšlenky rovnosti vychází tzv. distributivní teorie spravedlnosti, kdy veškeré výhody i břemena se mají ve společnosti rozkládat spravedlivě a přiměřeně, nejlépe stejným dílem. Spravedlnost chápána jakožto rovnost se však může dostat do konfliktu se svobodou jednotlivce zejména tam, kde se zapomíná její podmíněný a omezený charakter. Společnost a stát se má ke svým členům chovat rovně, ale zdaleka ne vše v životě člověka by mělo být svěřeno společnosti a státu. „*Lidé si sice mají být v zásadních věcech rovni, to však nikdy nemůže znamenat, že by byli nebo měli být stejní.*“²³³

Uplatňování spravedlnosti může vést k různým, a to i nebezpečným postupům. Když jedinci něco zcizíme, něco mu odepřeme, o něco ho připravíme, považujeme za své právo mu to nějakým způsobem oplatit. Je ale velice málo pravděpodobné, že to za spravedlivé bude považovat i druhá strana, neboť se proti sobě postaví dvojí vidění téže události. Z tohoto důvodu přebrala odpovědnost za trest společnost v podobě soudce, jehož funkce by se měla vždy spolupodílet na organizované společnosti, kde je zajištěn řád, moc a právo. „*Pocit spravedlnosti je totiž tou nejlepším zárukou stability a míru ve společnosti a o těch se odjakživa ví, že jsou podmínkami prosperity.*“²³⁴ Soudce má v každé společnosti nesmírně významnou úlohu a značnou faktickou moc. Z těchto důvodů se vždy hledaly a hledají cesty, jak rozhodování soudců usměrňovat, ovlivňovat

[%E2%80%93je-v-praxi-opravdu-ucinny/>](#).

²³² Tamtéž, s. 207.

²³³ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 202. ISBN 80-7021-253-5.

²³⁴ Tamtéž, s. 204.

a bránit jejich autonomnímu rozhodnutí.

Tyto cesty v zásadě existují dvě. První z nich je tzv. zvykové právo, kdy je soudce vázán předchozími rozhodnutími. Druhá cesta je ve srovnání s první poněkud radikálnější, a to, kdy soudce musí respektovat předem formulovaná pravidla pro rozhodování a spravedlnosti, zákony, jež platí pro všechny stejně, jsou veřejně známé a soudce je pověřen jen jejich výkladem a aplikací v jednotlivých kauzách. V současné době se však tyto dva způsoby neuplatňují v jejich čisté podobě, ale jsou dále rozvedeny nebo zmírněny.

Zkreslená představa o spravedlnosti, a především její dosažitelnosti prostřednictvím pozitivního práva, existuje mezi laickou veřejností. V každém společenství však také existují vztahy, které v právním státě nelze regulovat bez toho, aniž by se taková regulace dostala do konfliktu se základními hodnotami demokratické společnosti. Ta se řídí právními a mimoprávními pravidly, a právě toto morální jednání je vynutitelné pozitivními či negativními sociálními konsekvencemi, nikoli nadměrnou implementací legislativních norem vztahující se na společenský ethos.²³⁵ *„Zákonná norma nikdy neodvede celou práci, protože kulturní postoje, názory lidí a další determinanty budou vždycky překrývat to, oč zákonu jde, ale taková norma slouží k tvarování chování lidí a jejich očekávání.“*²³⁶

7.1 Spravedlivé zákonodárství

Základním kritériem každého právního státu má být *„obecné blaho, přirozené právo a cíl, který člověku stanovil Bůh.“*²³⁷ V tomto duchu musí státní moc připravovat, formulovat a aplikovat pozitivní zákony. Z moci státního rozhodnutí se nemůže stát nic zákonem, co odporuje obecnému blahu, přirozenému právu nebo božskému zjevení.²³⁸ Protože lidské zákonodárství vždy vykazuje nedokonalosti a mezery a často je výsledkem kompromisu, *„je třeba zabránit tomu, aby si právní řád osoboval právo být*

²³⁵ Srov. JENÍK, I. *Potřebujeme nový antidiskriminační zákon?*. Praha : Občanský institut, 2007. s. 5. ISBN 978-80-86972-21-3.

²³⁶ Vlastní překlad. ELLIS, E. *EU Anti-discrimination law* [online]. 2005 [cit. 2012-03-25]. Dostupné z: <<http://fds.oup.com/www.oup.co.uk/pdf/0-19-926683-2.pdf>>.

²³⁷ PESCHKE, K.H. *Křesťanská etika*. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 504. ISBN 80-7021-718-9.

²³⁸ Srov. tamtéž, s. 504.

*jedinou etickou instancí ve společnosti.*²³⁹

Je nutné překonat názor, že pozitivní zákon státu se kryje s mravním řádem. „*Mravně špatné zákonodárství je hříšné, ledaže by se díky ní dalo předejít ještě většímu zlu.*“²⁴⁰ V takovém případě je vždy nutné vědět a znát důvody, pro které se volí daná právní norma, zákonodárci musí být schopni svoji volbu vysvětlit.

Teorie společenského užitku definuje spravedlnost jako „*konání toho, co slouží někomu k užitku.*“²⁴¹ Spravedlnost pak zavazuje člověka, aby dělal to, co zvětšuje celkový společenský užitek, i kdyby to mělo být navzdory pozitivnímu právu.

S tímto pojetím spravedlnosti lze zákony objektivně analyzovat, měřit jejich validitu, tj. míru důležitosti pro společenský užitek. Teorie však potřebuje jisté doplnění, neboť se ne všechny povinnosti spravedlnosti odvozují z potřeb společenského užitku, nýbrž také z práva jednotlivce na to, aby si mohl udržet a rozvíjet svůj tělesný a duševní život a zlepšovat své životní podmínky, a to i tehdy, když z toho neplyne společenský užitek. Příkladem může být postižený člověk mající právo na obživu, i když se zdá, že je pro společnost zátěží. Lidé a lidská společenství mají přirozené právo na spořádanou existenci, na sebeuskutečnění a na pokrok.

Chápání toho, co někomu po právu náleží nebo přísluší, v zásadě závisí na zastávané teorii spravedlnosti.²⁴² „*Spravedlnost nesmí být prostředkem nemilosrdného prosazování práva. Nejvyšší právo je nejvyšší nespravedlnost.*“²⁴³

Kdybychom mohli nesporně a objektivně dokázat, co je spravedlivé, bylo by možno řešit problém, jak by bylo možno chránit věcné postuláty demokracie před omezováním formálně demokratickými ustanoveními, a to tím, že by to, co bylo vytyčeno jako objektivně správné, spravedlivé, demokratické, by jako neměnné právo nebylo podrobeno procesům utváření vůle. Taková možnost neexistuje, neboť neexistuje objektivní poznání toho, co jsou správné normy.²⁴⁴ Přesvědčení o tom, co jsou pravé povinnosti, zůstává principiálně daností podmíněnou sociálně a kulturně, anebo alespoň: „*nemůžeme v praktické oblasti znát mez mezi tím, co se v současné době věří a tím, co je*

²³⁹ Tamtéž, s. 504.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 504.

²⁴¹ Tamtéž, s. 210.

²⁴² Srov. PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 212. ISBN 80-7021-718-9.

²⁴³ Tamtéž, s. 217.

²⁴⁴ Srov. CEPL, V. *Občanský institut: Prameny práva* - [online]. 1999 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.obcinst.cz/cs/PRAMENY-PRAVA-PRINCIPY-NEBO-ZAJMY-c618/>.

*objektivně nutné.*²⁴⁵

Spravedlnost se nutně týká mezilidských vztahů, a protože člověk je tvorem společenským, pak svou vůli a jednání musí zaměřovat ve smyslu spolužití, kooperace, ohledu na zájmy bližních. „*Úkolem spravedlnosti je být kritickou instancí.*“²⁴⁶ Nemůže všeobecně určit, co je správné, může však často velmi přesvědčivě ukázat, co je nespravedlivé, a tedy kritizovat instituce. Právní politiku je třeba koncipovat jako „*souhru utility,*“²⁴⁷ tj. užitečných opatření, zařízení a uskutečňování ideálů spravedlnosti.

Názory různých menšinových uskupení, minoritních či marginálních skupin mají tudíž právo být vyslechnuty a jsou bezesporu oprávněny hledat podporu pro své názory v demokratickém právním státě. Mohou usilovat o změnu některých zákonů tím, že se pokoušejí získat proti nim novou většinu.²⁴⁸ To tvoří základnu, o kterou se opírá každá demokracie, bez které nemůže fungovat.

7.2 Svoboda ve vztahu k zákonodárství

Svoboda a rovnost tvoří elementární řídicí ideje demokracie, která požaduje svobodu a uznání důstojnosti jedince ve smyslu jeho autonomie a samostatném utváření života. Svoboda je prostorem pro různé subjektivní možnosti jednání, jež je státními institucemi a normativními pravidly omezen, stejně jako krácen, čímž tento prostor vytváří různé potenciality jednání. Ukazuje se, že „*rovnost osobností a pozic v životě neexistuje a existovat nemůže, a že vůbec ani není žádoucí. Idea rovnosti, je-li posuzována pouze formálně, nezabezpečuje demokratickou rovnost.*“²⁴⁹

Ideál svobody se diverguje s ideálem rovnosti, neboť „*tyto ideály jsou vždy ve vzájemném konfliktu. Něco navíc co do materiální rovnosti jde vždy na náklady svobod.*

²⁴⁵ WEINBERGER, O. *Filozofie, právo, morálka*. 1. Brno : Masarykova univerzita, 1993. s. 108. ISBN 80-210-0613-7.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 108.

²⁴⁷ PESCHKE, K.H. *Křesťanská etika*. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 531. ISBN 80-7021-718-9.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 531.

²⁴⁹ WEINBERGER, O. *Filozofie, právo, morálka*. 1. Brno : Masarykova univerzita, 1993. s. 104. ISBN 80-210-0613-7.

*Každé vyrovnání omezení svobod je zásah, který brzdí svobodný rozvoj jedince.*²⁵⁰
Oproti tomu se taktéž zastává názor, že „*svoboda je bez rovnosti iluzorní.*“²⁵¹

Tento spor se vztahuje zejména na ekonomickou oblast, na svobodu podnikatelů a na neomezenou smluvní svobodu. V různých druzích právních vztahů musí vzít právo na zřetel různou potřebu ochrany partnerů, například zaměstnanec – zaměstnavatel, nájemce – pronajímatel, apod. Právní vyrovnání sociologicky různě silných pozic slouží současně jak svobodě člověka, tak sociálnímu vyrovnání. *„Pokud je svoboda považována za ohroženou v důsledku egalitárních snah o rovnost, pak k tomu dochází zřejmě z toho důvodu, že by mohlo právně a celospolečensky regulované hospodářství vést k monistické koncentraci moci, jež se může podle historických zkušeností stát v neekonomických oblastech nepřitelem svobody. Je-li lidská svoboda považována nejen za svobodu ekonomickou, ale také za součást lidské důstojnosti, v jejímž rámci je hospodářská svoboda nejvyšším jedním elementem, pak se budeme muset k požadavkům po sociálním vyrovnání rozhodně stavět kladně, jakkoli mohou být na otázku svobody podnikání poskytovány různé odpovědi.*“²⁵²

Je třeba klást si otázku, zda-li v demokracii patří přednost více myšlenke svobody nebo myšlenke rovnosti. Neměla být chápána jen s ohledem na materiální zásady a pouhého boje o většinu, ale jako porada, diskuze a kritika.

7.3 Vztah práva a morálky

Uzavírající kapitolou je nahlédnutí na vztah práva a morálky, který je určující pro ucelenější uchopení tématu antidiskriminačního zákona tak. Tento vztah je stálým problémem. Politikové, mající k dispozici zvláštní mocenské prostředky, jež mohou zneužít pro vlastní prospěch i ke škodě mnoha lidí. *„Pokus prosadit politickými prostředky určité morální představy nebo nároky může vést dokonce k tomu, že se politika nebezpečným způsobem zvrhne.*“²⁵³

Každá moderní společnost potřebuje pro svou zdárnou existenci nezávislost soudců,

²⁵⁰ Tamtéž, s. 21.

²⁵¹ Tamtéž, s. 22.

²⁵² Tamtéž, s. 21.

²⁵³ Tamtéž, s. 21.

rozdělení moci, pluralitní politický systém, svobodu tisku a především zachování principu lidských práv. Ta jsou jednou z nejvýznamnějších omezení moci státu, proto se je nedemokratické státy vždy zdráhají uznat, což vychází ze starobylé představy, že „všechno, co občan má, včetně svých práv, pochází od státu, jemuž je tedy každý zavázán bezvýhradnou poslušností.“²⁵⁴ Vlastním nositelem práv je tu vždy a prvotně člověk, který se řady svých svobod či práv může vzdát ve prospěch státu, některých práv se však nikdy vzdát nemůže. Může jich být zbaven jen individuálně rozhodnutím soudu, před kterým se mohl patřičně hájit.

Z poznatku o tom, že pro znalost každé normy je rozhodující její hodnotový rozměr, vyplývá klíčový a praktický význam morálky, kterou zde chápeme v nejširším a zjednodušeném smyslu, jako označení souboru všech platných pravidel lidského chování platných v dané společnosti.²⁵⁵

Morálka je, stejně jako právo, souborem pravidel chování lidské společnosti, jež určují co je dobré a co zlé. Rozhodně však nemohou být morální pravidla státem právně vynutitelná, což jim někdy může ubírat na váze. Oba dva tvoří hlavní determinanty lidského chování a může se stát, že v určitých případech bude například právní normou vyžadované chování považováno za rozporné s morálními zásadami.

Demokratická společnost volí své zástupce a generuje tak politické prostředí, ve kterém se prosazují zájmy většiny. Ty pak ale mohou výrazně opomíjet zájmy menšiny, jejíž příslušníci požadují soudní ochranu svých minoritních preferencí, například nošení muslimských šátků ve veřejné správě nebo prosazování stavby mešit.²⁵⁶

Pokud platná právní úprava zákonů zakazuje činnost, kterou minorita požaduje, a příslušník této menšiny, která nezískala dostatečnou podporu v rámci většinové demokracie, se obrátí na soud, záleží pak na každém jednotlivém soudci a jeho chápání a vizi morálky – „jedná se o morálku většinovou nebo kritickou?“²⁵⁷ V případě, že soudce bude zastávat většinové morální hodnoty, zpravidla je bude respektovat a dle

²⁵⁴ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 207. ISBN 80-7021-253-5.

²⁵⁵ Srov. CEPL, V. *Občanský institut: Prameny práva* - [online]. 1999 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.obcinst.cz/cs/PRAMENY-PRAVA-PRINCIPY-NEBO-ZAJMY-c618/>

²⁵⁶ NOVÁK, M. *Aktuálně.cz* [online]. 2011 [cit. 2011-03-10]. Italská vládní strana prosazuje zákaz nových mešit. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=616708>>.

²⁵⁷ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck, 2007. s. 102. ISBN 978-80-7179-584-1.

toho rozhodovat, čímž tedy soudně vynucuje většinový morální názor. Naopak soudce, který bude chtít příslušníky menšiny podpořit, zaujme kritický pohled na většinové morální hledisko, což ale nutně nemusí znamenat, že soudce bude a priori považovat většinové stanovisko za nesprávné. Musí tedy tyto dva názorové proudy podrobit vlastnímu kritickému zkoumání s ohledem na vyšší morální principy, ústavní hodnoty a další nástroje, které „*obecně omezují míru úvahy zákonodárce.*“²⁵⁸ Rozhodovací proces může být považován čistě za jeho osobní názor, nikoli kritickou morálku. Bez toho se však proces neobejde a jeho „*jádrem je vždy morální úvaha soudce.*“²⁵⁹ Na druhou stranu tímto soudce potvrzuje vlastní legitimitu. „*Vize kritické morálky nepředpokládá vždy jít proti názorům morálky většinové: co předpokládá je kritický pohled na většinovou morálku, než její odmítnutí v každém jednotlivém případě.*“²⁶⁰

Vztah mezi morálkou a právem lze vymezit tak, že „co je právem zakázáno, může být z hlediska morálky dovoleno, a dokonce to může být z mravního hlediska povinné; podobně platí, že co je z mravního hlediska zakázáno, může být právem dovoleno, nebo právo k tomu může dokonce nutit.“²⁶¹ Zde vyvstává základní otázka moderního politického smýšlení, do jaké míry si tyto dva systémy sankcí mají odpovídat, a do jaké míry si vskutku odpovídat mohou.

J. S. Mill soudí, že „právo je ze své podstaty veřejné, zatímco morálce jsou vlastní rozsáhlé sféry soukromé, do nichž může právo zasahovat pouze za cenu porušování individuálních práv a svobod a tím zároveň podkopávat svou vlastní legitimitu.“²⁶² Soukromé záležitosti se mohou stát veřejnými jen v okamžiku, kdy došlo k nějaké újmě jednoho z účastníků. Nezáleží však vždy na tom, zda-li daná soukromá záležitost je společností považována za morálně závadnou. Jediným kritériem pro to, aby se toto chování ošetřilo zákonem je, že byl někdo poškozen.

Na druhé straně jsou myslitelé, kteří nesdílejí popsanou liberální důvěru v absolutní nezávislost společnosti na státu, pokládají stát a jeho právo za dohlázele celého společenského řádu a všech hodnot, ať již morálních, náboženských či politických, které takové udržení sociálního řádu vyžaduje. Pak právě obecné morální principy, kterými se

²⁵⁸ Tamtéž, s. 102.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 103.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 103.

²⁶¹ SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1999, s. 115. ISBN 80-710-8184-1.

²⁶² Tamtéž, s. 115.

má daná společnost řídit, musejí být uznané právem, tak aby byl zachován společenský řád. Tato tendence spočívající na utilitárním předpokladu může svými záměry odpovídat autoritativním soudům, jež jsou vynášeny ve jménu božského práva, jak je tomu například v moderním islámském státě. Zde se rozdíl mezi morálkou a právem stírá, neboť právo, jež reguluje všechny lidské záležitosti, je stanoveno Bohem.²⁶³

Williams, zabývající se politickou filosofií, považuje relevantní dva modely vztahu práva a morálky. Prvním je model zákonodárný, který formuluje principy, koncepty, ideály a hodnoty. Politika se je pak snaží vyjadřovat v politické praxi za pomoci přesvědčování, represe apod. S ohledem na okolnosti se vytvářejí konkrétní koncepce principů a hodnot a vymýšlejí se programy, které mohou tyto koncepce vyjádřit. Paradigmatem této teorie je utilitarismus. Druhý je model strukturální, jež „*klade morální podmínky mocenského soužití, podmínky, za nichž lze moc plným právem uplatňovat.*“²⁶⁴

Obě dvě tyto základní teorie vyjadřují primát morálního nad politickým. V zákonodárném modelu je politika nástrojem morálky, ve strukturálním morálka omezuje politiku v tom, co může právoplatně činit. V obou případech je politická teorie cosi jako aplikovaná morálka.²⁶⁵

Tématem se taktéž zabývá Jan Sokol, který poukazuje na tři základní roviny běžného jednání člověka. Uvádí, že první vrstvu ethosu tvoří společenský mrav, jímž si společnost vynucuje nezbytnou míru konformity. Druhou vrstvou je osobní taxativní morálka, jež kontrafakticky zakazuje a přikazuje. Třetí je představa toho nejlepšího, jež se žádnými pravidly řídit nemůže a taxativní morálku i právo přesahuje.²⁶⁶

Právní systém historicky vyrostl z podhoubí společenského mravu, je v něm hluboce zakotven a z tohoto spojení stále čerpá i svoji autoritu a přesvědčivost. Společnost vykonává značný vliv na podobu práva, stejně je tomu ale i naopak. „*Pro účinné fungování práva je velice důležité, do jaké míry je (laická) okolní společnost uznává a podporuje.*“²⁶⁷ Každý právní systém z ethosu příslušné společnosti vyrůstá,

²⁶³ Srov. tamtéž, s. 116.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 28.

²⁶⁵ WILLIAMS, B. Na počátku byl čin: Realismus a moralismus v politické diskusi. 1. vyd. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, s. 28. ISBN 978-80-87378-85-4.

²⁶⁶ Srov. Jan Sokol: *Zákony bez mravů jsou na nic* [online]. 2010 [cit. 2012-03-08]. Dostupné z: <http://www.jansokol.cz/cs/n-p-leges.php>.

²⁶⁷ Tamtéž, online, [cit. 2012-03-08].

dále jej zpřesňuje, kodifikuje a uplatňuje. Doplnuje jej zejména o vnější řízení a sankce, opřené o veřejnou moc. Přesto nemůže žádný právní systém zcela nahradit mrav dané společnosti už proto, že z této společnosti čerpá svou autoritu. „*Otázka společenského ethosu je otázkou po tom, čím se řídí naše více méně vědomé rozhodování a jednání. Ani tam, kde je skutečně svobodné, není toto rozhodování nahodilé.*“²⁶⁸ Často jednáme nevědomky, automaticky, tak jak jsme se to třeba v dětství naučili, tj. bez faktického rozhodování. V každodenním životě jednáme dle naučených kulturních stereotypů, které naše jednání sice do jisté míry omezují, ale také nesmírně obohacují. „*Společnost naše chování a jednání poměrně silně homogenizuje, vynucuje si opakování přijatých vzorců a různě trestá každou odchylku.*“²⁶⁹

Taktéž každá společnost si vymáhá jistou míru konformity, která je nutná pro běžný styk. Mrav se však v průběhu času může měnit, neboť je odkázán na generační předávání. „*Společenský význam tohoto všudypřítomného jevu dokážeme těžko docenit – zejména proto, že jej běžně vůbec nevnímáme. Člověk si jej všimne teprve, když narazí na nějaký jiný, cizí vzorec chování – a přirozeně reaguje negativně. To je přirozený základ xenofobie.*“²⁷⁰ Tím, jak se postupně budovala státní moc, přecházelo množství požadavků na lidské jednání z oblasti individuální morálky do oblasti vymáhaného práva. Z tohoto důvodu pokrývá velmi důležitou část toho, čím se řídí jednání člověka ve společnosti.

Právo by nemělo upravovat oblasti života, které lze projednávat skrze komunikativní jednání. Zároveň ale může být absence právní úpravy nějaké oblasti jen zástěrkou pro nicnedělání, což může vést k zakonzervování oprese či diskriminace ve společnosti.

Je zapotřebí mít na vědomí, že právo neztotožňující se s morálkou se nezbavuje zodpovědnosti za etické rozhodování. Z toho, jak charakterizuje české pojetí práva Cepl, vyplývá, že u soudů takové zastání pravděpodobně nenajdeme. „*Psané právo je nepružné, permanentní novelizace jen pomalu reagují na změny, a hlavně naše soudy jsou založeny na doktríně legality, tj. úzkostlivého dodržování všech předpisů, soudci*

²⁶⁸ Tamtéž, online, [cit. 2012-03-08].

²⁶⁹ Tamtéž, online, [cit. 2012-03-08].

²⁷⁰ Tamtéž, online, [cit. 2012-03-08].

nesmí právo volnou interpretací ani dotvářet.“²⁷¹

Pokud právní úprava nějaké oblasti vede k faktické emancipaci lidí, pak může být takový zásah legitimní. Příkladem může být právě probíraný antidiskriminační zákon, který sice může omezovat prostor zaměstnavatelů, poskytovatelů sociálních, vzdělávacích či zdravotních služeb či společnosti obecně při svobodném rozhodování, zároveň ale také zajišťuje a rozšiřuje svobodu a svobodnou volbu pro ty, kteří mají omezené možnosti a jsou znevýhodňováni na základě řady společenských stereotypů a předsudečného uvažování.

Je zřejmé, že i mezi samotnými zákonnými požadavky lze nalézt řadu dilemat a konfliktů, které proti sobě staví individuální autonomii jedince a státní intervenci. „*Snaha o dokonalou realizaci nějakého souboru hodnot prostřednictvím práva může být vnitřně protichůdný podnik.*“²⁷² Je to již v podstatě samotného práva, že prosazuje hodnoty, které mohou být vzájemně protikladné. Pokud k takové kolizi dojde, měly by být „*ústupky v realizaci jedné hodnoty ospravedlněny realizací jiné hodnoty.*“²⁷³

Jan Sokol shrnuje: „*Žádné obecně platné předpisy a pravidla nemohou přesně vystihnout složitost lidských jednání a situací, a že tedy i správně aplikované právo může působit bezpráví: summus ius, summa injuria.*“²⁷⁴

Z uvedených pojetí práva vyplývá, že existují důvody, pro které nelze aplikovat právní normy na všechny typy diskriminačního mechanismu.

²⁷¹ CEPL, V. *Občanský institut: Prameny práva* - [online]. 1999 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.obcinst.cz/cs/PRAMENY-PRAVA-PRINCIPY-NEBO-ZAJMY-c618/>.

²⁷² JANEBOVÁ, R. *Sociální revue: Dilemata mezi právem a etikou aneb právo nezavazuje odpovědnosti* [online]. 2009 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://socialnirevue.cz/media/docs/Janebova_DilemaPravoEtika.pdf

²⁷³ Tamtéž, online, [cit. 2012-03-11].

²⁷⁴ Jan Sokol: *Zákony bez mravů jsou na nic* [online]. 2010 [cit. 2012-03-08]. Dostupné z: <http://www.jansokol.cz/cs/n-p-leges.php>.

ZÁVĚR

Antidiskriminační zákon vysílá do společnosti signál, že diskriminační jednání je netolerovatelné, dává do rukou oběti diskriminace účinné nástroje jak se v tomto případě efektivně bránit tak, aby byla naplňována myšlenka rovnosti v každodenním životě. Rovnost a svoboda nemusejí nutně stát proti sobě, ale mnohdy se navzájem doplňovat za předpokladu, že idea rovnosti nebude dotahována do extrémních důsledků.

Pokud antidiskriminační zákon zasahuje do pracovně-právních vztahů, jde mu o to, aby zaměstnavatel vybral vždy toho nejlepšího uchazeče bez paušalizace a předsudků. Taktéž reguluje svobodné nakládání s majetkem, aby nedošlo k jeho využití k nedůstojnému jednání vůči druhým produkující negativní rozlišování mezi lidmi podporující společenskou sociální exkluzi. Pokud se důstojnost jedince řadí nad neomezené vlastnické právo, pak antidiskriminační regule mají svá zásadní opodstatnění.

Zákon podporuje společenskou diverzitu, neboť jednotlivci mohou díky němu ztrácet obavu svoji odlišnost odhalit. Podporuje všechny, jež se chtějí do společnosti zařadit, a kterým bylo vlivem předsudků a stereotypního myšlení v tomto bráněno. Zákon vychází z principu důstojného nahlížení na člověka dle jeho osobních kvalit a schopností. Norma vytváří platformu pro každý demokratický právní řád a vede k respektování lidské důstojnosti. Zákazem diskriminace sleduje přístup k právu pro všechny zúčastněné skupiny, pomáhá zamezovat odmítání nezasloužených diferenciací lidí a hájí sociálně etické stanovisko univerzální lidskosti. Zajišťuje dostatečnou právní ochranu obětem diskriminace v podobě možnosti využití služeb mediátora nebo bezplatnou pomoc nestátních neziskových organizací.

Antidiskriminační zákon má ale i své meze, neboť jeho současná podoba obsahuje několik vágních pojmů bez uvedení jejich definic, kterými jsou například samotné diskriminační důvody, což dává prostor právě pro jeho zneužitelnost a různý výklad. Zákon kombinuje rovnost příležitostí, rovnost výsledků a rovnost formální. Sporný je koncept institutu pozitivní diskriminace, která se zdá být až přílišnou nebo nereálnou snahou eliminovat reálně existující rozdíly mezi lidmi, neboť ve skutečnosti pozitivní diskriminace neodstraňuje příčiny, ale následky diskriminace. Tímto v praxi dochází k přenosu znevýhodnění jedné skupiny na druhou. Nabízí se tedy, že by měl zákon odmítnout jakoukoli diskriminaci, aby došlo k narušení diskriminačního mechanismu

a zabránilo se tak sociální marginalizaci.

Z výše uvedeného je možné shrnout, že antidiskriminační zákon má své konkrétní opodstatnění, které nastavuje společnosti pomyslné zrcadlo a měl by být vnímán jako důvod pro sebereflexi každého jednotlivce v jeho působení ve společnosti. Jeho přijetí bylo nutné už nejenom z toho důvodu, že Česká republika je členem Evropské unie. Zákon sleduje ochranu před diskriminací jako svou prioritu. Obavy související s jeho účinností v praxi se markantně neprojeví, neboť zákon sice zasahuje do soukromoprávních vztahů, soukromý život zůstává nedotčen. Zákon neřeší ani nezakazuje jakékoli rozlišování, což by ani z podstaty nešlo. Neaspiruje o konečné odstranění rozdílných vlastností lidí, ale výslovně uvádí, za jakých podmínek není možné rozlišovat, ačkoli se jeho záměr zdá ne zcela jasný.

Každou právní normu je třeba chápat jako produkt lidské společnosti mající svou dynamiku. Některé působí pozitivně na kvalitu života jednotlivce a společnosti, jiné způsobují v jejich životě chaos a nesoulad, mohou být též považovány za brzdu vývoje společnosti a některé dokonce nemají na společnost téměř žádný vliv. Právní norma může vyvolávat účinky zamýšlené či nezamýšlené, pozitivní či negativní, hlavní či vedlejší nebo kombinace. Právní normy nejsou totožné s morálkou a nezbavují odpovědnosti lidí za etické rozhodování. Zároveň je vždy důležité podrobovat právní normy zkoumání v čase, aby se zamezilo jejich přílišnému opresivnímu působení, tedy vést diskuzi, působit na změnu společenského prostředí a samotných zákonů, aby se snižovala pravděpodobnost vzniku konfliktů, kdy je právní norma ještě relevantní a kdy reguluje lidské jednání nad úkor možnosti svobodného žití jednotlivce.

Závěrem je možné konstatovat, že zákon neodstraní diskriminaci jako takovou. Pokud se zváží limity každé právní normy, pak ani tato nemůže ovlivnit všechny sociální normy, i přesto, že tvoří jejich významnou složku. Někdy je účinnější ponechat společenské vztahy bez právní úpravy, neboť přehnaná právní úprava může, v tomto případě předsudky nebo stereotypy, ještě upevnit a tím podpořit eskalaci diskriminačního mechanismu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Monografie

1. ALLPORT, G. W. *O povaze předsudků*. Praha : Prostor, 2004. 576 s. ISBN 80-7260-125-3.
2. BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Jihlava : C. H. Beck , 2007. 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1.
3. COHEN, G. A. *Iluze liberální spravedlnosti*. 1. Praha : Filozofický ústav AV ČR, 2006. 182 s. ISBN 80-7007-234-2.
4. FIALOVÁ, E, et al. *Neviditelný problém : Rovnost a diskriminace v praxi* . Praha : Gender studies, o.p.s. 2010. 68 s. ISBN 978-80-86520-30-8.
5. FRASEROVÁ, N. a HONNETH, A. *Přerozdělování nebo uznání?*. Praha: Filosofie, Filozofický ústav AV ČR, 2004. s. 336. ISBN 80-7007-200-8.
6. GUÉNON, R. *Krise moderního světa*. 1. vyd. Praha: Hermann & synové, 2002, 167 s. ISBN ID0003.
7. HANUŠ, J. *Lidská práva: Nárok na obecnou platnost a kulturní deferenciace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-86-0.
8. HOLUB, J; LYER, S. *Stručný etymologický slovník jazyka českého*. 4. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 483 s. ISBN 80-0423715-0.
9. HNILICA, K. *Stereotypy, předsudky, diskriminace: Pojmy, měření, teorie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010, 208 s. ISBN 978-80-246-1776-3.
10. HUBÁLEK, M. et al. *L. Trh práce & diskriminace* . 1. Praha : Poradna pro občanství/občanská a lidská práva, 2008. 145 s. ISBN 978-80-254-2662-3.
11. JENÍK, I. *Potřebujeme nový antidiskriminační zákon* . Praha : Občanský institut, 2007. 25 s. ISBN 978-80-86972-21-3.

12. KRCHOVÁ, A, VÍZNEROVÁ, H. *Diskriminace azylantů a azylantek v ČR z genderové perspektivy : fakta a doporučení* . 1. vyd. Havlíčkův Brod : Evropská kontaktní skupina v České republice , 2008. 76 s. ISBN 978-80-254-2035-5.
13. LUŽNÁ, R. Nový antidiskriminační zákon platí od 1. září 2009. *Právo a rodina* . 2009, roč. 2009, č. 11, s. 4-10.
14. MACEK, M. Rovné příležitosti z pohledu medicínského. In *Antidiskriminační zákon - pomoc slabším nebo převrácení práva?* Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 90. ISBN 80-86547-55-8.
15. MÜLLER, K. B. *Politická sociologie : Politika a modernita v proměnách modernity* . 1. Praha : Portál , 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-380-2.
16. OUTLÁ, A. Rovné zacházení a ochrana před diskriminací v platné právní úpravě. In *Diskriminace v běžném životě*. Praha : Národní vzdělávací fond o.p.s., 2005. s. 101.
17. Password : Anglický výkladový slovník s českými ekvivalenty. 1. Praha : Mladá fronta, 1991. 672 s. ISBN 80-204-0288-8.
18. PESCHKE, K.H. *Křesťanská etika*. Praha : Vyšehrad, 2004. 696 s. ISBN 80-7021-718-9.
19. SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1999, 187 s. ISBN 80-710-8184-1.
20. SOKOL, J. Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 389. ISBN 80-7021-253-5.
21. STANKIEWICZ, W. J. *Hledání politické filosofie: Ideologie na sklonku dvacátého století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, 463 s. ISBN 80-7325-086-1.
22. SUTOR, B. *Politická etika*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996, 390 s. ISBN 80-86005-17-8.

23. SWIFT, A. *Politická filozofie : Základní otázky moderní politologie*. 1. Praha : Portál, 2005. 200 s. ISBN 80-7178-859-7.
24. WILLIAMS, B. *Na počátku byl čin: Realismus a moralismus v politické diskusi*. 1. vyd. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, 278 s. ISBN 978-80-87378-85-4.
25. WEINBERGER, O. *Filozofie, právo, morálka*. 1. Brno : Masarykova univerzita, 1993. 178 s. ISBN 80-210-0613-7.

Internetové zdroje

26. *Abeceda víry na internetu: Diskriminace žen v církvi?* [online]. 2007 [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <<http://otazky.vira.cz/otazka/Diskriminace-zen-v-cirkvi.html>>.
27. *Antidiskriminační orgány* [online]. 2009 [cit. 2011-01-09]. Poradna pro občanství, občanská a lidská práva. Dostupné z WWW: <<http://lidskaprava.poradna-prava.cz/antidiskriminacni-organy-353.html>>.
28. CEPL, V. *Občanský institut: Prameny práva* - [online]. 1999 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.obcinst.cz/cs/PRAMENY-PRAVA-PRINCIPY-NEBO-ZAJMY-c618/>.
29. *Český helsinský výbor* [online]. 2008 [cit. 2011-02-26]. Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace. Dostupné z WWW: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004112305>>.
30. DANĚK, M; KROFTA, J. *Epravo.cz* [online]. 2009 [cit. 2011-01-09]. Antidiskriminační zákon. Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/antidiskriminacni-zakon-58162.html>>. ISSN 1213-189X.
31. *Diskriminace* [online]. 2010 [cit. 2011-01-09]. Amnesty International. Dostupné z WWW: <<http://www.amnesty.cz/news/article.php?id=584>>.
32. *Diskriminace.info* [online]. 2008 [cit. 2011-01-24]. Mezinárodní organizace. Dostupné z WWW: <http://poradna-prava.cz/diskriminace/mezinarodni_organizace.phtml.htm>.

33. *Epravo.cz: Rozhodnutí Nejvyššího soudu: Diskriminace z důvodu pohlaví při výběrovém řízení* [online]. 2008 [cit. 2012-03-25]. Dostupné z: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/rozhodnuti-nejvyssiho-soudu-diskriminace-z-duvodu-pohlavi-pri-vyberovem-rizeni-60328.html>>.
34. *Etika a lidská práva* [online]. 2009 [cit. 2011-01-01]. Vzdělávací centrum pro veřejnou správu ČR, o.p.s. Dostupné z WWW: <<http://www.vcvscr.cz/index.php?page=ke-stazeni&PHPSESSID=9728a8c9393cdbc64f1e0f5e36815cbf>>.
35. *European court of human rights* [online]. 2009 [cit. 2011-01-10]. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Dostupné z WWW: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/CZE_CONV.pdf>.
36. *Evropská komise* [online]. 2005 [cit. 2011-01-09]. Boj proti diskriminaci. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/employment_social/fdad/cms/stopdiscrimination/fighting_discrimination/Rights_and_Responsibilities/?langid=cs>.
37. FALTOVÁ, M; ZUNT, T. Malý průvodce diskriminační problematikou : Manuál pro zvědavé občany pro snadnou orientaci v oblasti diskriminace [online]. Český Krumlov : Informační centrum občanského sektoru, 2008 [cit. 2011-01-09]. Dostupné z WWW: <http://css.krumlov.cz/DOC/145_Pruvodce_diskriminacni_problamatikou.pdf>.
38. Gender : Projekt Varianty - IKV. In *Gender* [online]. Praha : Člověk v tísni, o.p.s., 2005 [cit. 2011-03-08]. Dostupné z WWW: <http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly2/IKV2_07_00_gender.pdf>.
39. CHLUBNÝ, J; SVOBODOVÁ, L. *Antika* [online]. 2004 [cit. 2011-01-09]. Zénón z Eleje. Dostupné z WWW: <<http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1937>>.
40. *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2005 [cit. 2011-02-02]. Všeobecná deklarace lidských práv. Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/>>.
41. *Jan Sokol: Zákony bez mravů jsou na nic* [online]. 2010 [cit. 2012-03-08].

Dostupné z: <http://www.jansokol.cz/cs/n-p-leges.php>.

42. JANEBOVÁ, R. *Sociální revue: Dilemata mezi právem a etikou aneb právo nezabývá odpovědností* [online]. 2009 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://socialnirevue.cz/media/docs/Janebova_DilemaPravoEtika.pdf.
43. KADLECOVÁ, M. *Fórum 50%* [online]. 2006 [cit. 2011-01-14]. Teorie genderu: Afirmativní akce/pozitivní opatření. Dostupné z WWW: <<http://padesatprocent.cz/cz/zpravodajstvi/teorie-genderu-afirmativni-akcepozitivni-opatreni>>.
44. *Kormidlo* [online]. 2003 [cit. 2011-02-06]. Katalog odkazů občanské společnosti. Dostupné z WWW: <http://www.kormidlo.cz/index.shtml?hleque=diskriminace&hlesub=Vyhledat&apc=c4196a-_---diskriminace&hleke=2>.
45. KUBÁLKOVÁ, P. *ProEquality : Gender a diskriminace* [online]. Praha : 2009 [cit. 2011-01-11]. Edice Policy paper. Dostupné z WWW: <<http://www.proequality.cz/res/data/006/000758.pdf>>.
46. Lidská práva. *Euroskop.cz: Věcně o Evropě* [online]. 2012 [cit. 2012-02-17]. Dostupné z: <http://www.euroskop.cz/679/sekce/lidska-prava/>.
47. *Liga lidských práv* [online]. 2010 [cit. 2011-02-07]. Férová škola. Dostupné z WWW: <<http://www.llp.cz/cz/>>.
48. *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR : Závěrečná zpráva skupiny expertů zabývajících se pozitivní akcí ve prospěch rovnosti žen a mužů (EG-S-PA)* [online]. 2000 [cit. 2011-01-24]. Pozitivní akce v oblasti rovnosti mužů a žen. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/963/pos_akce.pdf>.
49. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 2010 [cit. 2011-01-09]. ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI MUŽŮ A ŽEN. Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/slovnicek-zakladnich-pojmu-pro-oblast-rovných-prilezitosti-zen-a-muzu.aspx>>.
50. *Mediace* [online]. 2008 [cit. 2011-02-07]. Definice, oblasti, proces a fáze. Dostupné z WWW: <<http://www.google.com/#hl=en&sugexp=ldymls&xhr=t&q=definice+mediace&cp=>

16&pf=p&scient=psy&site=&source=hp&aq=f&aqi=&aql=&oq=definice+mediace
&pbx=1&fp=a7810f12bf69e3fb>.

51. *Multikulturní centrum Praha* [online]. Praha : 2005 [cit. 2011-02-28]. Antidiskriminační vzdělávání zaměstnanců veřejné správy II - Etika a boj s diskriminací. Dostupné z WWW: <<http://www.mkc.cz/cz/vzdelavani-313384/antidiskriminacni-vzdelavani.html>>.
52. MÜLLER, Z. *BBC Czech.com* [online]. 14.2.2004, 14.2.2004 [cit. 2011-01-09]. Francie zakázala islámské šátky ve školách. Dostupné z WWW: <http://www.bbc.co.uk/czech/indepth/story/2004/02/040214_fooc_scarfs.shtml>.
53. NOVÁK, M. *Aktuálně.cz* [online]. 2011 [cit. 2011-03-10]. Italská vládní strana prosazuje zákaz nových mešit. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=616708>>.
54. *Občanský institut* [online]. 2008 [cit. 2011-03-10]. Antidiskriminační zákon - zkušenosti z Německa. Dostupné z WWW: <<http://www.obcinst.cz/cs/Antidiskriminacni-zakon-zkusenosti-z-Nemecka-c1284/>>.
55. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. 2006, 2010 [cit. 2010-12-12]. Listina základních práv a svobod. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>.
56. *Parlament České republiky, Senát* [online]. 2008 [cit. 2012-03-23]. Dostupné z: <<http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=46806>>.
57. *Poradenské centrum určené obětem diskriminace: Antidiskriminační zákon po dvou a půl letech účinnosti - je v praxi opravdu účinný?* [online]. 2012 [cit. 2012-03-25]. Dostupné z: <<http://diskriminace.helcom.cz/2012/03/antidiskriminacni-zakon-po-dvou-a-pul-letech-jeho-ucinnosti-%E2%80%93-je-v-praxi-opravdu-ucinny/>>.
58. *Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva. DISKRIMINACE - MANUÁL PRO PRACOVNÍKY INSTITUCÍ* [online]. Praha : Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva, 2006 [cit. 2011-01-10]. Dostupné z WWW: <<http://lidskaprava.poradna-prava.cz/folder05/diskriminace.pdf>>.

59. *Portál veřejné správy České republiky* [online]. 2003 [cit. 2009-12-11]. Dostupný z WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/702/.cmd/ad/.c/312/.ce/10822/.p/8412/_s.155/702/_ps.4722/M?PC_8412_p=1&PC_8412_l=198/2009&PC_8412_ps=10#10822>.
60. *Project Syndicate: Afirmitivní akce pro Evropu* [online]. 2005 [cit. 2012-03-25]. Dostupné z: <http://www.project-syndicate.org/commentary/affirmative-action-for-europe/Czech>>.
61. SOKOL, J. *Jan Sokol* [online]. 2004 [cit. 2011-03-01]. Zákony bez mravů jsou na nic. Dostupné z WWW: <<http://www.jansokol.cz/cs/n-p-leges.php>>.
62. *Římské císařství: Seneca* [online]. 2002 [cit. 2012-03-23]. Dostupné z: <http://rim.me.cz/osobnosti/filozofie_nabozenstvi/seneca.php>.
63. ŠTĚPÁNKOVÁ, M; ČIŽINSKÝ, P. *Antidiskriminace - pravdy a mýty o rovnosti* [online]. Praha : Poradna pro občanství/občanská a lidská práva, 2007 [cit. 2011-02-03]. Dostupné z WWW: <http://www.poradna-prava.cz/folder05/anti-diskriminace_web.pdf>.
64. ÚSTAVNÍ SOUD ČR. *ÚS zamítl stížnost nesvéprávného stěžovatele, které se nemohl zúčastnit voleb* [online]. 12.7.2010 [cit. 2012-02-08]. Dostupné z: <http://www.concourt.cz/clanek/3613>.
65. *Veřejný ochránce práv* [online]. 2005 [cit. 2011-01-09]. Diskriminace. Dostupné z WWW: <<http://www.ochrance.cz/diskriminace/pravni-stanoviska/stanovisko-pripad-cikansky-jazyk/>>.
66. *Vláda České republiky* [online]. Praha : 2010, 26. 6. 2008 [cit. 2011-01-09]. Programové prohlášení vlády. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/mirek-topolanek-1/programove-prohlaseni-vlady-37071/>>.
67. Soudní případ 14/83. In *Výběr judikátů Soudního dvora Evropských společenství o rovných příležitostech mužů a žen* [online]. Praha : MPSV, 2005 [cit. 2011-01-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu>>.

vldy/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Vyber-judikatu_I.pdf>. ISBN 80-86878-12-0.

Cizojazyčné zdroje:

- 68.** *A European concern* [online]. 2010 [cit. 2011-01-09]. Fight discrimination EU. Dostupné z WWW: <<http://www.fightdiscrimination.eu/discrimination-in-europe/a-european-concern>>.
- 69.** BECKER, G. S. *The economics of discrimination* [online]. Chicago : The University of Chicago press, 1971 [cit. 2011-03-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.google.com/books?hl=cs&lr=&id=50qHcSNVEMC&oi=fnd&pg=PP9&dq=economics+of+discrimination+becker&ots=EOn-RgftCk&sig=SuPK2UToi1a7memzodZmGyyrwwk#v=onepage&q&f=false>>.
- 70.** DIJK, T. A. van. Elite Discourse and the Reproduction of Racism. *Discourse of Society: Research in Critical Discourse Studies* [online]. 2012 [cit. 2012-03-06]. Dostupné z: <<http://www.discourses.org/OldArticles/Elite%20discourse%20and%20the%20reproduction%20of%20racism.pdf>>.
- 71.** ELLIS, E. *EU Anti-discrimination law* [online]. 2005 [cit. 2012-03-25]. <Dostupné z: <http://fds.oup.com/www.oup.co.uk/pdf/0-19-926683-2.pdf>>.
- 72.** *International Labour Organization* [online]. 2011 [cit. 2011-02-01]. Definition of Gender Mainstreaming. Dostupné z WWW: <<http://www.ilo.org/public/english/bureau/gender/newsite2002/about/defin.htm>>.
- 73.** *The charters of freedom : Amendments 11-27* [online]. 2000 [cit. 2011-01-14]. Constitution of the United states. Dostupné z WWW: <http://www.archives.gov/exhibits/charters/constitution_amendments_11-27.html>.

ABSTRAKT

TOMÁŠKOVÁ, P. Etické aspekty antidiskriminačního zákonodárství, České Budějovice 2012. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologické a sociální etiky. Vedoucí práce R. Míčka.

Klíčová slova: rovnost, lidská práva, diskriminace, spravedlnost, předsudek, stereotyp, kategorizace, afirmativní akce, kvóty, norma, právo, morálka, svoboda, zákonodárství

Práce se zabývá antidiskriminačním zákonem a jeho společenským opodstatněním. Dělí se do sedmi částí a zabývá se základními politicko-filosofickými termíny jako je rovnost, spravedlnost, svoboda, dále lidskými právy, mechanismem diskriminace, vztahem morálky a práva. V jednotlivých kapitolách lze najít vymezení těchto pojmů, jež se vyvíjely v různém historickém kontextu. Pozornost je věnována antidiskriminačnímu zákonu v judikatuře evropského a českého práva, stejně tak pojmové analýze termínu diskriminace. Následuje popis diskriminačního mechanismu pro ucelenější pochopení toho, proč lidé rozlišují a pro zvolení vhodného přístupu k diskriminaci ze strany zákonodárce. Téma uzavírá kapitola o spravedlnosti, jež se dotýká otázek toho, do jaké míry může právní norma zasahovat do svobod jedince a jaký je vztah mezi právem a morálkou.

ABSTRACT

Ethical Aspects of the Antidiscrimination Law

Key words: Equality, Human rights, Discrimination, Fairness, Prejudice, Stereotype, Categorization, Rule, Affirmative action, Quotas, Law, Morality, Freedom, Legislation

The thesis is focused on the anti-discrimination law and its social reason. It is itself divided into seven parts and devoted to definition of the essential political and philosophical terms as the equality, fairness, freedom, also human rights, the discrimination mechanism, the relation between the morality and the law. The chapters describe component terms which were evolving in a different historical context. The attention turns to the European and Czech anti-discrimination judicature and to the analysis of the discrimination as a term as well. The mechanism of discrimination comes after to more comprehensive view why people make differences and for lawmaker's right attitude to discrimination. The final part of the thesis is a chapter about the fairness to answer questions about how much the law norm can interfere in individual freedom and about the relation between the law and the morality.